

H I T E L

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

Á P R I L I S

Mátyás király

A magyar otthon

A Nemzeti Önállósítási Alap Erdélyben

Magyar magatartás az irodalom tükrében

A kolozsvári Tízesek Szervezet

MÁLYUSZ ELEMÉR

MAKKAI SÁNDOR

SZAKÁCS GUSZTÁV

HANKISS JÁNOS

CSORTÁN MÁRTON

MAGYAR FIGYELŐ

Bisztray Károly az erdélyi unió előzményeiről – Teleki Pál öröksége –
Az EMKE népművelő munkája – Új székely kongresszust! – Német
tudós könyve a francia népmozgalomról

SZEMLE

László Gyula: A kolozsvári műcsarnok és az élő erdélyi képzőművészet
szemléje

VIII. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁR 1943

H I T E L

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

SZERKESZTIK:

ALBRECHT DEZSŐ, KÉKI BÉLA, VENCZEL JÓZSEF, VITA SÁNDOR

Megjelenik havonta négy ív terjedelemben. – Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Mátyás király-tér 5. szám, I. emelet. – Telefonszám: 20–83.
Póstacsekk száma: 72.809.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy évre 12 Pengő. Egyes szám 1 Pengő

T A R T A L O M

MÁLYUSZ ELEMÉR: Mátyás király	193
MAKKAI SÁNDOR: A magyar otthon	199
SZAKÁCS GUSZTÁV: A Nemzeti Önállósítási Alap Erdélyben	204
HANKISS JÁNOS: Magyar magatartás az irodalom tükrében	211
CSORTÁN MÁRTON: A kolozsvári Tízes Szervezet	218

MAGYAR FIGYELŐ:

BISZTRAY KÁROLY az erdély unió előzményeiről	233
ALBRECHT DEZSŐ: Teleki Pál öröksége	234
BÖZÖDI GYÖRGY: Az EMKE népművelő munkája	236
VENCZEL JÓZSEF: Új székely kongresszust!	238
HESZKE BÉLA: Német tudós könyve a francia népmozgalomról	241

SZEMLE:

LÁSZLÓ GYULA: A kolozsvári műcsarnok és az élő erdélyi képzőművészet szemléje	243
---	-----

Szerkesztő
KÉKI BÉLA

Helyettes szerkesztő
KISS JENŐ

Lapunk címfejét Széchenyi *Hitel*ének 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: ALBRECHT DEZSŐ

N É P I M A G Y A R S Á G

Ezt kell mondanunk: ha lehetséges asszimiláció, ha példák ezrei bizonyítják, hogy nem magyar eredetűek nyelvükben, gondolkodásukban, érzéseikben, ösztönükben hamisítatlan, teljes magyarokká váltak, mennyivel inkább lehetséges, hogy a *magyarnak született* középosztálybeli ember gondolkodásában, érzésvilágában, életszemléletében, életprogramjában *népi* tudjon lenni! Csak fel kell szívnia magába az ősi szellemet, amely a népmilliókban él és hat, csak le kell vetkőznie magáról minden idegen, hamis kultúrhatást. Csak azonosítania kell magát népe sorsával, érdekeivel, szenvedéseivel és örömével, csak ki kell nyitnia elhomályosult szemét a magyar népi szemléletre. Olyan lehetetlen volna ez? Hiszen akkor hiába hangzott el a magyarság minden nagy szellemének tanítása, hiába született meg minden nagy, klasszikus műve, hiába folyt vér, hiába minden vesztett vagy megnyert csata. Hiába Mohács és Muhi nagy intése is. És hiába más népek követendő példája, így a kicsiny finn népé is, amelynek vezető rétegei, ha valaki elválasztaná őket a néptől, ha külön társadalmi osztálynak tekintené gondolkodásában, világszemléletben, kultúrában, értelmetlenül bámulnának rá, vagy felháborodnának. S láthatjuk a finn csodát. Csak azok számára csoda, akik magyarországi szemmel figyelik. Finn szemmel nézve: természetes állapot.

Hányszor hallottuk s halljuk: omoljanak le a válaszfalak magyar és magyar között. Ne legyenek ellentétek. Tűnjenek el a szakadékok. Tekintsük egymást testvérek, akármilyen pontjára állított bennünket a sors az életnek. Milyen szép szavak – s milyen hiábavalók, ha egy középosztálybeli magyar nem tudja azonosítani magát a néppel, melynek vére az ereiben folyik. Vessük el osztályszemléletünket, lépünk ki osztályzárközöttségünkől, értsük meg, ami erő, érték van bennünk, *az a népünké*. Nem irodalmi kérdés ez csak, nem annak a kérdése csupán, hogy sírvavíadó cigányzenét hallgatunk-e, vagy eredeti népdalt, nem is csak a házunk, az otthonunk stílusa, ahol életünk rejtett, bizalmas óráit töltjük. Hanem társadalmi kérdés: hogyan érintkezünk a néppel, hogyan vezetjük, hogyan rendeljük alá magunkat neki, hogyan szolgáljuk, hogyan tevékenykedünk. Politikai kérdés: hogyan szervezzük, magyar módra-e, vagy idegen módra, hogyan adunk hangot kívánságainak, hogyan igazítjuk, miként tájékoztatjuk. Gazdasági kérdés: hogyan irányítjuk a termelést, hogyan szervezünk szövetkezetet – igazi, vagy álszövetkezetet alakítunk-e, – hogyan vezetjük rá a gazdasági élet különböző ágaira: állattartásra, kertgazdálkodásra, stb. Nevelési kérdés: milyen a tanterv, milyen módszerekkel bánunk a gyermekekkel, hamisítatlan magyar kultúrát adunk-e neki, megszerettetjük-e a fejlődő lélekkel nagy kultúrkinccseinket, vagy szolgamód majmoljuk a tőlünk merőben idegent. Öntudat kérdése: valljuk-e magunkat minden más nemzetel egyértékűnek, vagy megalázkodva rebegjük, hogy mindent másoknak köszönhetünk. Közvéleményformálás kérdése: tudunk-e *magyar* sajtót, *magyar* rádiót, *magyar* színjátszást, *magyar* filmet teremteni, vagy egyszerűen elfogadjuk, amit e zavaros kor ránk erőszakol, esetleg áradatként a nyakunkba zúdit. Életünk *minden fontos kérdése* benne van ebben az egyetlen kérdésben: tudunk-e népi magyarok lenni.

Kodolányi János
(Csendes órák, 120–121.)

E S Z Á M M U N K A T Á R S A I

*Albrecht Dezső dr., országgyűlési képviselő * Bözödi György, író, a Termés szerkesztője * Csortán Márton dr., a kolozsvári Tízes Szervezet előadója * Hankiss János dr., a debreceni Tisza István-Tudományegyetem ny. r. tanára * László Gyula dr., egyetemi m. tanár, az Erdélyi Tudományos Intézet tanára * Makkai Sándor dr., volt erdélyi ref. püspök, a debreceni Tisza István-Tudományegyetem tanára * Mályusz Elemér dr., a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem ny. r. tanára * Szakács Gusztáv dr., az Erdélyrészi Gazdasági Tanács titkára * Venczel József dr., az Erdélyi Tudományos Intézet tanára.*

A HITEL ELŐFIZETÉSI DÍJA 1943. ÉVRE 12 PENGŐ

Amint azt a múlt számainkban is jeleztük, a Hitel az 1943. évben 12 alkalommal jelenik meg s ennek megfelelően az előfizetési díj is a múlt évi 9.- pengővel szemben 12.- Pengő. Tisztelettel kérjük kedves Előfizetőinket, hogy az előfizetési díj beküldésénél ezt a változást szíveskedjenek tekintetbe venni. Amennyiben az 1943. évi előfizetésre 9 pengőt küldöttek volna be tévesen, úgy ez összeg szíves kiegészítését kérjük.

A HITEL ÚJABB KÜLÖNLÉNYOMATAI

- Venczel József dr.:* Erdély és az erdélyi román földreform.
Molter Péter: Falukutatás Bálványosváralján.
Albrecht Dezső: Magyarság a változásban.
Tamási Áron: Erdélyi jelentés a magyar szellem küzködéseiről.
László Dezső: Korszerű magyarság.
Venczel József dr.: A székely népfelcsesleg.
Szabó István dr.: Az asszimiláció a magyarság történetében.
Zathureczky Gyula: Magyar politika Európában.
Tamás Lajos dr.: A román nép és nyelv kialakulása.
Mártonyi János dr.: Közigazgatásunk reformja.
Szabó T. Attila dr.: A románok újabbkori erdélyi betelepülése.
Ifj. Boér Elek dr.: Nagy tér-gazdaság.
László Gyula dr.: A magyar őstörtelem régészetről.
Makkai László dr.: Északerdély nemzetiségi viszonyainak kialakulása.
Erdei Ferenc: Parasztságunk legújabb alakulása.
Zathureczky Gyula: A magyar szellem forradalma.
Malán Mihály: A szláv veszedelem.
Bónis György dr.: Magyar törvény – magyar lélek.
Mikó Imre dr.: Kormányzó és kormányzóhelyettes.
Balogh Jólán dr.: Kolozsvár régi lakói.
vitéz Rajty Tivadar dr.: Munkabérendszerek.
Gagybátori E. László: Kodály Zoltán és kórusai.
László Gyula: A honfoglaló magyar-ság lelkialkatáról.
Bíró József dr.: Erdély műemlékeinek sorsa a belvederei döntés után.
Venczel József dr.: Tallózás az erdélyi földreform román irodalmában.
Bárdossy László: Két világ között.
Palotás Zoltán: A geopolitika mint államtudomány.

MÁTYÁS KIRÁLY

MACHIAVELLI RÓLA MINTÁZHATTA VOLNA MEG a Principe, a nagy célokra törő renaissance-uralkodó alakját. Életében ugyanis nemcsak a tettvágyat és akaratot, másrészt pedig az óvatosan számító ügyességet találta volna meg, hanem a virtù-t is, a teremtőerejű lelkitényezőt, amellyel egyedül lehet egy államot nagyra és hatalmassá tenni. Az olasz állambölcselelő nem ismerte Mátyást, mert egy emberöltővel utána élt, amikor Magyarország, rövid tündöklés után, ismét arra a pontra esett vissza, amelyen a XV. század közepén volt s így nem vonhatta többé magára az egykorúak figyelmét. Pedig ha nem merül oly hamar feledésbe neve, a Principe bizonyára megőrizte volna annak a közép-európai fejedelemnek az emlékét, akit olasz és nyugati társainál nem kisebb becsvágy hevített, de aki méreg, orvgyilkosság, esküszegés és erőszak helyett egy magas műveltségű államférfi fölényes ügyességével és számítóerejével győzött az akadályokon.

Mátyás nagyon nehéz viszonyok között lépett trónra. A XV. század elején még érintetlen volt Magyarország állami egysége. Erős királyi hatalom tartotta össze a centrifugális erőket, azokat a nagybirtokosokat, akik nemcsak óriási uradalmakkal és azokon a jobbággyok ezreivel rendelkeztek, hanem a szabad köznemesség egy részét is hűbéreseikké tették. A század közepére azonban – trónviszályok és gyermekkirály uralkodása következtében – a főurak hatalmukat az állam kárára túlságosan nagy mértékben növelték meg. Kezükbé kerítették összefüggő, nagy területek állami adóját, pénzt vertek, lefoglalták a királyi bányákat és vámhelyeket, fennhatóságukat kiterjesztették a szabad városok fölé, sőt volt olyan, aki még a püspöki kinevezés jogát is megszerezte magának. Csaknem valamennyi nagybirtokos az állami bíraskodási és végrehajtóhatalom egy-egy részét is gyakorolta, s ha nem országos méltóságot, legalább főispáni tisztséget tartott a kezében, amelynek segítségével egész megye köznemességének lett vezére a közigazgatás, hadiélet és igazságszolgáltatás terén. Ezek a főurak a királynak csak a névleges kormányzást hagyták meg. De nemcsak függetlenítték magukat, hanem egymással háborúkat is viseltek, ugyanakkor pedig elhanyagolták az ország közös ellenségeivel szemben a védekezést. Az állam tekintélye így a mélypontra süllyedve le, Magyarország nagyon közel volt ahhoz, hogy a német birodalom

példájára több, független territóriumra bomlik szét. S mert ugyanakkor megjelent a déli határnál Bizánc elfoglalója is, hogy Kelet harcias népét a Nyugat ellen vezesse, előrelátható volt, hogy a felbomlott ország a legrövidebb idő alatt a török zsákmányává lesz.

ILYEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT választották Mátyást 1458-ban királlyá. Az uralmat számára más tényezők egyénileg is súlyossá tették. Egyetlen támasza apjának, a törökverő hadvezérnek hírneve volt. Nem dicsekedhetett előkelő származással, mivel apja homo novus, akit a nagyurak nem tekintettek magukkal egyenrangúnak. Megválasztását családjának gazdagsága és pártjának hatalma vitte keresztül, ez a gazdagság azonban szóba sem jöhetett az állam összes kiadásainak fedezésénél, a párt pedig hamar felbomolhatott s jóbarátaiból ellenségek válhattak, ha az óhajtott előnyöket nem kapják meg. Azonkívül az első volt, aki nem az Árpád-ház leányági leszármazói közül került a trónra, s ezzel nemcsak a legitimitásban rejlő erőt nélkülözte, hanem trónkövetelőkkel, köztük legközelebbi szomszédai, Lengyelország és a német birodalom uralkodóival is szembekeverült.

A király, akinek útjába barát és ellenség mintegy versengve gördítette az akadályokat, még szinte gyermek, úgy, hogy alig-alig készíthet magának kormány-programot s egyedül veleszületett természetes ösztönére, tehetsége tanácsára kell bíznia magát. Azonban az első perctől fogva erélyesen törekszik a viszonyoktól reáarakott béklyókat levetni és a csorbítatlan királyi hatalmat visszaszerezni. Elsősorban családjának és pártjának adja tudomására, hogy nem tűr maga fölött gyámkodást. Anyja csendesen háttérbe is vonul, nagybátyja azonban, kit kormányzónak választottak meg melléje, pártjának több tagjával együtt azon elégedetlen főurakhoz csatlakozik, akik a német császár ellenkirálynak választják meg. Rövid időre polgárháború, majd évekig tartó alkudozások következnek. Mátyás ugyanis inkább jóakarattal és adományokkal igyekszik megbékíteni ellenfeleit, mint fegyverrel győzni le őket; sajnálja a testvérkézzel kiontott vért. El is éri, hogy nagybátyja a török elleni harcot választja – ott is pusztul el –, a párttűtők pedig sorra meghódnak, miután látják, hogy Mátyás a legreménytelenebb helyzeteket kedvezőre tudja fordítani. Erélye és hidegvére a husziták ellenében éppen olyan sikereket mutat fel, amikor sorra elfoglalja rablóváraikat, mint a törökkel szemben, akitől Boszniát ragadja el, megmentve ily módon Ausztriát és Északolaszországot a pusztításoktól. Bár most már módjában volna megbosszulni a családján korábban esett sérelmeket, így testvére kivégeztetését, nem gondol ellenségei megalázására. Ellenkezőleg, személyes híveivé teszi őket, csakhogy erejüket az állam javára biztosíthassa. Egyetlen feltételt szab: az uzurpált felségjogokat vissza kell adniok. Ebben a tekintetben hajthatatlan. Az eredmény gyors és jelentős: vám, adó, pénzverés, bányászat megint az övé, a főispánokat és tisztviselőket ismét ő nevezi ki régi és újabb hívei közül. Az államhatalom és államterület így ismét szilárd és egységes.

A RÉGI MAGYARORSZÁG VISSZAÁLLÍTÁSÁVAL azonban nem éri be Mátyás. Célszerű pénzügyi reformjaival és új adórendszerrel, amely minden jobbágyra egyenlő terhet helyez, olyan nagy jövedelmet szerez, hogy lassan elsőrangú, fegyvelmezett és állandó zsoldos sereget állíthat fel. Nemcsak végleg függetleníti így magát a nagybirtok uraitól, hanem merészebb terv kivitelére is gondolhat most már. Életének hő vágya, amely sírjáig elkíséri, apja törekvéseinek megvalósítása: a török kiűzése Európából és Konstantinápoly visszavétele. Uralma elején évről-évre háborúskodik a törökkel, amikor azonban azt kell látnia, hogy a pápa kivételével a Nyugat közönyösen nézi harcát, mintha a töröli nem is az egész európai kultúrát fenyegetné s amikor saját veszteségein győződik meg arról, hogy egyedül nem győzheti le a szultánt, merészen új utakra tér. A pápa és a császár felhívására vállalkozik a huszitákra Rómában kimondott ítélet végrehajtására és cseh királlyá választatja magát. Ezzel biztosítja a lehetőséget, hogy mint a választófejedelmek egyike, a császári trón megüresedésekor a német birodalom élére kerülhessen s annak kimeríthetetlen gazdagságát felhasználhassa a török elleni háborúkhöz. 1480-ig külpolitikája pápa- és Habsburgbarát. Hosszú ideig a középkor e két nagyhatalmával egyetértésben igyekszik működni s nem lankadó buzgalommal próbálja megtalálni a közös eljárás útját. Még áldozatokat is kész hozni, noha olyan sikerekre tekinthet vissza, mint a sokszoros túlerőben lévő lengyel seregek tönkretétele. Amikor azonban minden törekvése hiábavalónak bizonyul, mert a pápai székre olyanok jutnak, akiknek családjuk felemelése a legfőbb gondjuk s mert a német választófejedelmek sem akarnak tudni a »barbárról«, megfogamzik benne a gondolat, hogy Magyarországból, mint központból kiindulólág birodalmat teremt magának és regnumát impériummá fejleszti. Elhatározását csak sietteti az összeesküvés, amelyet a klérus egyes tagjai otthon szőnek ellene. Egykori mentorának és kancellárjának, Vitéz János esztergomi érseknek, meg legkedveltebb püspökének, Janus Pannoniusnak pártütése keserűen kiábrándítja s ettől fogva az egyházi méltóságokat is kénye-kedve szerint, tisztán politikai szempontoktól vezetettve, adományozza. Annak jeléül, hogy egyénisége felszabadult minden személyes tekintély és hagyomány varázsa alól. A pápa és a császár egyszerű hatalmi tényezők lesznek szemében s most már nincs reájuk tekintettel. Nagyszerű hadsereggel, háta mögött a kitűnően megszervezett országgal, gyors egymásutánban elfoglalja a császár székhelyét, Bécsét, egész Alsóausztriát, majd Stájerország és Karintia egy részét, miközben hadai előkészítik az utat nyugatra, Felsőausztria felé és délre, Velence irányában, hogy így ő legyen az első, aki, megelőzve a francia és spanyol királyokat, meg a császárt, hódítóként lép a félszigetre.

Az új impérium ugyanis magába foglalta volna mindazokat a területeket, amelyeknek lakossága és gazdagsága nélkülözhetetlen a török elleni győzelmes és sikeres hadjárathoz, terheinek viseléséhez. Amit a Nyugat jószántából nem akart megtenni, arra a magyar király, a keresztény kultúrát fenyegető veszedelem legalaposabb

ismerője, erővel akarta kényszeríteni. A renaissance fejedelem lelke legmélyén az igazi középkori lelkesedés tüzét táplálta, amikor nem egyedül becsvágyból, hanem sokkal inkább a nagy, fenkölt cél érdekében szétküldte hódító seregeit s a keresztény szolidaritás érzéséről megfeledkezett Nyugatnak élő és cselekvő lelkiismerete lett.

MÁTYÁS AZ IMPÉRIUM TAGJAINAK, az elfoglalt országoknak különleges berendezkedéseit épségben hagyta. Népeinek nyelvét és nemzeti sajátosságait megvédte, az összetartozó országrészek autonómiáját pedig mindenütt fejleszteni igyekezett. A meghódított nyugati országok számára ezért uralma nem visszaesést, hanem emelkedést jelentett az önálló állami élet felé vezető úton. A példakép Magyarország volt. Itt ugyanis Mátyás már előzőleg fontos társadalmi reformokat valósított meg. Nem elégedve meg azzal, hogy a nagybirtok elszakadási és függetlenülési törekvéseit egyedül a királyi hatalom korlátozza, a köznemességet az állandó ellensúly szerepével ruházta fel. A főurakat tehát igazságszolgáltatás tekintetében a köznemesség önkormányzati szerve, a megye alá rendelte, a rendi alkotmányt pedig, amelynek keretében a köznemesség az országgyűlésen befolyást nyert az ország sorsának intézésében, kifejlesztette. Ugyancsak a társadalmat reformáló tervével függett össze az a törekvése is, hogy a legfőbb méltóságok betöltésénél, azok királyi tisztviselői jellegét megszüntetve, részt juttasson a politikai nemzetnek, a rendeknek s a nádor személyében oly tényezőt állítson a magyar közéletbe, akinek egyaránt kell a király és az ország bizalmát élveznie. Ezeket a Magyarországon már kész társadalmi és állami formákat vette mintául Mátyás sziléziai és ausztriai reformjainál. Éppen úgy az ő uralkodásához fűződik az első osztrák Generallandtag összehívása, mint a sziléziai Fürstentag állandósulása, amelyen az ország valamennyi fejedelme, városa és rende résztvett; mindazok, akik addig, a hűbériség korában egymással harcolva úgy éltek, mintha nem is ugyanazon organizmus részei lettek volna. Ugyancsak Mátyás szervezte meg az egész sziléziai közigazgatás élén álló főkapitányságot, amely Nagy Frigyesig Szilézia állami egységének jelképe maradt s mint Magyarországon a nádorságot, megpróbálta ezt a tisztséget is rendi jellegűvé változtatni. A célszerű pénzügyi, hadi, igazságszolgáltatási és közigazgatási reformok hosszú sorát valósította meg, hogy ezzel Sziléziát az idők követelményeinek megfelelően korszerűsítse.

A hódítás és a szervezés művét akkor vitte végbe Mátyás, amikor a középkori középállamok sorából az újkor nagy hatalmai kezdtek kiválni. Ugyanazok a törekvések jellemezték uralmát, amelyek Franciaország és Anglia, vagy Velence és a Habsburg-monarchia nagygyá lételét biztosították. Rendezett pénzügyek, állandó hadsereg és káprázatos diplomáciai játék, amely igyekszik a közeli és távoli államok közt végbemenő minden eltolódást, változást észrevenni s a maga javára merészen, gyorsan és leleményesen értékesíteni – ezek voltak az eszközök, amelyek az erős központi hatalom irányítása mellett a magyar birodalom területét egyre növelték s

minden további hódítással, minden újabban megszervezett territóriummal fokozták az állam expanzív erejét, s további hódításokra képesítettek. A birodalom, amelyet Mátyás a magáénak mondhattott, még távol állott attól, hogy végleges formáját elnyerje, Magyarország azonban így is beiktatódott a leendő nagyhatalmak sorába. Egyetlen ember tetteje és tehetsége növelte tehát nagyra a felbomlás előtt álló országot, s ugyanakkor impérium-szervezési törekvései az erkölcsi létjogosultságot sem nélkülözték, mert hatalmával biztosan védte a nyugati keresztény kultúrát a mohamedanizmussal szemben.

EZ A SZÜNTELENÜL DOLGOZÓ EMBER, akinek nyugalmat és pihenést csak azok a percek jelentettek, amikor humanista tudásai között megjelenhetett, hogy velük értékes kéziratok gyűjtéséről tanácskozzék vagy neoplatonikus filozófiai problémákról vitatkozzék, még nem volt ötvenéves, amikor meghalt. Halálakor, amelyet hadjárataiban kapott sebei is siettetek, kiderült, hogy a Fortuna erősebb volt nálánál. Virtù-jával egész életében győzedelmeskedett a csalárd szerencsén, az örököszt azonban nem tudta kikényszeríteni tőle. Nem volt, aki folytassa művét, aki fenntartsa birodalmát s így életmunkájának minden eredménye szinte órák alatt rombadólt, hogy vele eltűnjék Magyarország nagyhatalmi állása s ezzel Európa elé mint további két évszázadig megoldhatatlan probléma meredjen fel a törökkel szemben való védekezés.

MÁLYUSZ ELEMÉR

A MAGYAR OTTHON

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁNI ÉVEKBEN, a csonka országban és a leszakított részekben egyaránt megindult és kibontakozott a sajátosan magyar természet és lelkiség kutatása, a történelmi múltban, föld és ember adottságaiban, az öröklött, de nagyrészt feledésbe ment kultúrkincsekben. Soha sem volt még a magyar olyan szomjasan kíváncsi arra: ki vagyok én?, mint az elmúlt évtizedekben.

Ez a szenvedélyes önmagához fordulás mindennél világosabban mutatja annak a halálos veszedelemnek megérzését, melyben nemzeti egzisztenciánk forog. Ez a veszedelem nem csökkent, sőt inkább napról-napra növekedett. Ma még sürgetőbb ennek a kérdésnek feltétele és megválaszolása, mint évekkel ezelőtt volt. Különösképpen előtérbe került a magyar lényeg felismerhetőségének, megbizonyításának formai kérdése, vagyis a magyar életforma problémája. Ha van sajátos magyar természet és lélek, akkor lennie kell sajátos magyar magatartásnak is, melyet ez a tartalom teremt magának, s melyben önmagunk és a világ előtt össze nem téveszthető, s mással nem pótolható módon és alakban jelenünk meg. Ez az életforma nem mesterséges külsőség, hanem lényegünkből kihajtó önvédelem, önfegyelmzés és bizonyágtétel: ez vagyok, ez akarok lenni, így kell velem számolni, így lehet reám építeni, ezért kell engem tiszteletben tartani, ez az, amihez senki nem nyúlhat halálig való védekezésem kihívása nélkül. Volt ilyen magyar életforma az önfenntartó foglalkozásokban, a jogrendben, a hadiéletben, a gondolkodásban, a művészetben, az erkölcsiségben, a valóságban. De a XVIII. és XIX. századok során, a magyar érterő ellenállásának fájdalmas megtörése és a magyarság létszámának tragikus visszaesése után ez az életforma elhalványodott, visszahúzódott, feledésbe ment, s helyét idegen, mindinkább nemzetközi megnyilatkozás váltotta fel. Ezzel természetesen együttjárt a magyar értékek pusztulása és az életerők hanyatlása is. Mikor Trianon reánk szakadt, már sok tekintetben csak külső ítélete nyilvánult meg benne egy belülről régebben elvesztett létharcnak. Az ítélet rettentő és brutalitásában igazságtalan volt, de egyre azért gondviselészerű és jó: felébresztett a halál álmából és önmagunk vizsgálata, értékeink megkeresésére, az élethez való jogunk és hivatásunk új öntudatosítására kényszerített. Most vizsgálunk ebből az önismeretből, tűzben és vérben, halálos fenyegetések és súlyos teherpróbák között. Bármily rövid időnk volt arra, hogy erőinket felismerjük és számbavegyük, csak ezt a készületet állíthatjuk szembe az életünk lángját kioltani akaró ellenséggel, s harcközben sem szabad abbahagynunk a jövőre való további felkészülésünket.

EZ ALKALOMMAL a magyar életforma különféle területeken való megnyilatkozásainak közös gyökerére, az alapformára kívánok rámutatni. Mélyen meg vagyok győződve afelől, hogy a magyarság jövődjének lehetősége ezen az alapformán épül, vagy omlik össze. Elsősorban, mindenekelőtt erről lehet és kell megismerni a magyart, önmagunk és mások részéről egyaránt. Ez az alapéletforma a magyar otthon. Tudatosan és szándékosan mondtam otthont és nem családot. Ezzel világosan jelezni kívántam, hogy a pusztán vérségi köteléknél és a gazdasági érdekszövetségnél mélyebb egységre, s magasabbrendű értékvalóságra tekintek. Család a vérség és érdek alapján is lehetséges és van is. De az ilyen kötelekekben egyúttal megjelenik az érdekellentéték és a nemzedékek harca, a szülői zsarnokság és a gyermeki lázadás, amik a családot felbontják, s idegen elemekre robbantják széjjel. Ezzel szemben az otthon azt a családi egységet és közösséget jelenti, ahol a tagokat a lélek kapcsai fűzik össze, ahol a felelősség és áldozatosság törvénye uralkodik, s a tiszta szeretetközösség nyújt a tagoknak védelmet, vigasztalást, békességet minden külső támadás ellen, s a lélek ad erőt az élet fizikai és szellemi küzdelmére. Családja, így vagy úgy, mindenkinek van, de otthona sokkal kevesebbnek. A magyar otthon olyan családi közösséget jelent, amelyik már önmagában erkölcsi jellegű, mert öntudatos vállalása annak a feladatnak, amely önmagán túl a nemzet egészére, annak létparancsára tekint. Egész történelmünk bizonyítja, hogy a magyar élet hozzá van forrva a családi otthon életformájához. Ez pedig azért van így, mert magyar szemlélet szerint a család kicsi nemzet és az otthon kicsi haza, amiből következik, hogy a nemzet és a haza nem más, mint nagy család és otthon. Ebből az ősi élményből fakadt a magyarságnemzetalkotó és fenntartó ereje. Sajátos magyar örökség ez. A mi szemünkben a család világrendi tényező, mellyel semmiféle szükségből, érdekből, vagy kényszerből alkotott társadalmi alakulat össze nem mérhető, mindenik ideiglenes és változhatik, csak egyedül a család nem. Az egészséges családi otthon tehát az egészséges magyar nemzet alapja és biztosítója. Nemzeti eszményünk családiasága folytán jövődjünk legfontosabb feladata a magyar otthon helyreállítása. Mert éppen ez a hagyományos életforma bomlott meg s lett idegen, vagy nemzetközi utánczattá.

A feladat súlya a nőknön, elsősorban az anyákon van. Az otthon a nők éltető eleme és ők az otthon éltető lelke. Az a magyar közmondás, hogy »legjobb otthon«, a magyar nő, a feleség és anya ősi dicsőségét hirdeti. Gonosz századok során keresztül formálódott ezekké a szavakká a sóvárgás, mellyel otthonuk felé fordultak az örökös harcban, bujdosásban, világjárásban, száműzetésben és rab-ságban hányódó magyar férfiak. De ezt a dicsőséget a magyar nő csak mint nő igényelheti. Az egész világon páratlan méltósága, anyai élethivatásának egyedülálló tisztelete, létének koronája női mivoltában van. Aligha létezik nemzet, melynek férfitársadalma akkora tisztelettel és hódolattal övezné a nőt, mint a magyar, de kizárólag sajátos női hivatása körében.

ETTŐL A MAGYAR HAGYOMÁNYTÓL való lassú elhanyaglás veszedelmes törést s halállal fenyegető változást idézett fel a magyar nemzeti és társadalmi életben. A nők egyrésze azt hitte és hiszi most is, hogy emberi mivoltát, méltóságát és szabadságát csak férfimintára és férfimódon biztosíthatja. Leszállva sajátos elsőségének magaslatáról, egyenlőségi harcba kezdett a férfival. Ennél szörnyűbb, mert idegenlelkűbb és nemzettagadóbb tévedést a magyar nő el sem követhetett volna. Legyünk tisztában azzal, hogy ennek a harcnak csak a nő lehet a vesztese, mert rossz, gyenge és üres férfiutánnál egyebet nem érhet el, holott értéke nem ebben a haszontalan másolatban, hanem páratlan eredetiségében rejlik. Női érvényesülés férfi életmódban: lemondás a nő életének céljáról és értelméről. Künn a világban egyetlen ponton sem képes a férfit utolérni, pótolni, vagy helyettesíteni, egyszerűen azért, mert helye nem künn a világban van. Az otthon az a hely, ahol a nő megtámadhatatlanul és elvitathatatlanul a maga eredeti területén mozog, s ahol utolérhetetlen, pótolhatatlan és helyettesíthetetlen. Az otthonáról lemondó nő önmagáról mondott le. Nemcsak a gyermek képe homályosul el tudatában, hanem elsorvadnak a szeretetre, önfeláldozásra, másokban való megújulásra szolgáló hatalmas és dicsőséges képességei is. Az a nagyszerű ajándék, melyet ő kapott Istentől, s melyet Madách halhatatlan szavakkal énekelt meg:

*„S ha tetszés életed
Zájában elnémul az égi szó,
E gyöngye nő tisztább lelkiülete
Az érdekek mocskától távolabb
Meghallja azt és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni.”*

A nőt nem azért kell az otthon lelkévé tenni, mert ez a férfinak kényelmesebb és tetszetősebb, hanem önmagáért és a nemzetért. Mindezek igazságát a magyar otthon mai otthontalansága bizonyítja. Külső képében és belső szellemében egyaránt nemcsak idegen, hanem egyenesen ellenséges minták utánzata. Modern? Nem. A korszerűség nem az utánzásban, hanem saját mai létérdekünknek helyes felismerésében és szolgálatában áll. Létérdekünk pedig egyaránt mennyiségi és minőségi. Sok magyar gyermek és lelkileg különböző gyermekek sokasága teheti a magyar jövődőt bizonyossá. Ennek a kétarcú gyermekáldásnak forrása a magyar otthon, melyet csak a magyar nők öntudatos és áldozatos vállalkozására építhetünk rá.

Önként felmerül az a kérdés, hogy mi történnék azokkal a nőkel, akik saját hibájukon kívül nem lehetnek egy családi otthonnak éltető lelkévé, mint feleségek és anyák. A kérdés sokkal messzebb vezet annál, semhogy ezen a helyen belemehetnénk fejtegetésébe. De annyit megjegyezhetünk, hogy azoknak a nőknek is a magyar otthon szolgálatába kell állítaniok testi és szellemi erőiket, akik maguk nem lehetnek feleségek és anyák. Tőlük egy talán még önzetlenebb és szebb áldozatot kíván a magyar jövő: mások reájuk

bízott vagy szüleiktől elmaradott gyermekeinek szeretetét, gondozását, nevelését és előkészítését az otthonalapításra. Természetesen nem tagadjuk azt sem, hogy a családi otthonért a magyar férfi is felelős. Említsük meg legalábbis azt a férfikötelezettséget, hogy az élet harcában kapott sebeket és méltatlanságokat ne szabadítsa rá otthonára, ne legyen rosszabb otthon, mint künn a vüágban, sőt minden tekintetben otthon igyekezzék lénye legjavát kiárasztani lelkéből élettársára és gyermekeire. Így lesz az ő számára is a vígasztalásnak és gyógyulásnak erőforrásává a magyar otthon.

MI A TEENDŐNK? Mindenekelőtt szabaduljunk meg egy súlyos hibától, amely eddig annyi sok jó törekvést hiúsított meg az otthon ősi magyar életformájának visszaállítására, illetőleg fölépítésére nézve. A külsőségekben magyarossá tett otthon, belső megújulás nélkül: hiábavaló, értéktelen és hazug öncsalás. Ellenkezőleg, mindenekelőtt a léleknek kell magyarrá lennie az ősi és igazi magyar értékek átélése által, hogy ez a lélek alakítsa ki önmagából a sajátos külső formákat is. A mértéknek a magyar értelemből és a magyar szívből kell fakadnia. Nem magyarkodó divatra van szükségünk, hanem magyar öntudatra, az alapértékekben való szilárd meggyőződésre és az igazi magyar sajátosságok szeretetére.

Hol keressük a magyar otthont? Nem halt meg, csak alszik. A lélek, amelyik formálta, ott alszik a múltban és az ösztönökben. Nem a formákat, hanem a létesítő lelket magát kell fölébresztenünk a történelem és az ösztönök mélyéből. A magyar otthon lelke így határozható meg: egyszerű és kevés külső igény, nagy és magas belső, lelki, erkölcsi törekvések. Mindíg ez adta meg a magyar otthon ösztönző és visszahívó varázsát. Jellemeket nevelt az élet fizikai és szellemi harcára, s békességet és vígasztalást adott e harcok fáradtjainak és sebesültjeinek. Mindkét áldása a magyar anya céltudatából és önfeláldozásából fakadt. Mert a magyar anya ősidőktől fogva katonákat nevelt és sebesülteket ápolt, új harcok számára. Leányait is katonafeleségnek, katonanyának neveite. Ezt kellett tennie, mert örökké ez volt a magyar nemzet fizikai és szellemi világhelyzete, s ma is ez. Kemény osztályrész, de vállalnia kell, különben meghalunk. A magyar otthon tehát katonatthon kell, hogy legyen. Nem kényeztető, de fizikai és szellemi értelemben egészségesen fegyvelmező és fejlesztő. A szülők majomszeretete helyett az igazi, mély érzelmi és erkölcsi képességeket felszabadító nevelői szolgálatra van szükségünk. Le kell mondanunk a gyermek önző birtoklásáról, s úgynevezett boldogítására való igyekvés helyett arra kell nevelnünk, hogy bármely körülmények között saját testi és lelki erőforrásaiból győzelmesen harcolni képes jellemmé legyen.

A mai magyar otthonból hiányzik ez a győzelembe vetett hit. Nincsenek nagy, közös testvéri célok, melyek a magyar családi otthonokat egységbe fűznék, s eltöltenék a bátor életvállalás bizalmával és reménységével. Miután a szülők önmagukban sem hisznek, természetesen kételkednek gyermekeikben is, s ezért próbálnak külső támasztékokat biztosítani számukra. A magyar otthon meg-

újító lelke a magyar hivatás hite. Nem a magunk apró egyéni érdekeiért tartott meg a századok vérzivatarában Isten csodálatos kegyelme, hanem, mivel célja van ezzel a nemzettel ezen a helyen. Ha nem hiszünk abban, hogy az emberi életnek és értékeknek sajátos képviselőjére vagyunk rendelve, melyet helyettünk más nem teljesíthet, akkor belenyugodtunk halálos ítéletünkbe, mely emberi értelmé szerint már ezer év óta alá volt írva a nálunk sokszorta hatalmasabb ellenségek akaratában. Ilyen hivatástudatot és meggyőződést azonban csak a magyar keresztyén családi otthon képes kiirthatatlanul beplántálni és kivirágoztatni gyermekeinek lelkében. A magyar apának és anyának hinnie kell abban, hogy fia legyőzi önmagát és megvédelmezi az örökkévaló értékeket, hogy lánya üres és céltalan öntetszélgs helyett képes lesz az önfeláldozó szeretetre. A kishitúséget, a hazug romantikát és a kendőzött érzékiséget egyedül csak az ilyen otthoni szellem képes már csirájában, a gyermeki szívben megsemmisíteni. Viszont semmiféle hadsereg és semmiféle fizikai fegyver ki nem pusztíthatja a lélek értékeibe vetett magyar hitet, amíg azt a magyar családi otthonok felelős és áldozatos szeretetének páncéla védelmezi.

HA ILYEN AZ OTTHON LELKE, akkor változik a formája is és kibontakozik az a sajátos külső magyar életforma, amelyet ez a lélek igényel magának. De egy pillanatra se gondoljuk azt, hogy a külsőségek jelentéktelenek. Csak addig jelentéktelenek, amíg esetlegesen, kívülről aggatják rá őket a lélekre, mint a karácsonyfára a díszeket. A fa virága, lombja, gyümölcse, koronájának ágazása, mihelyt a gyökérből származott, többé nem jelentéktelen külsőség, hanem magának a lényegnek megtestesülése. Így lesznek jelei és bizonyosságai a magyar életforma megnyilatkozásai az életerőnek, az öntudatnak és a műveltségnek.

Két véglet ellen kell azonban eleitől kezdve szabadságharcot folytatnunk az egységes magyar életforma győzelméért. Az egyik az idegent utánzó rabszolgaság. Nem igaz, hogy az idegen szebb, jobb, egészségesebb mint a magyar. Ezt leginkább a női divat uralma bizonyítja. A nők közül senki se gondol a ruhaszabás, a kalap vagy az arcfestés dolgában arra, hogy az szép, jó vagy egészséges, hanem csak arra, hogy divatos-e? A divat parancsára a nők a legképtelenebb ízléstelenségekre képesek. Tehetetlen rabszolgái sokszor teljesen esztelen, sőt örült parancsoknak. Miért van az, hogy a magyar nők nem akarják ezt belátni s ha belátják is, nem merik kimondani, harcba kelni ellene s lerázní magukról ezt a szégyenletes rabigát? Pedig ez a divatszolgaság föl sem mérhető lelki, ízlésbeli és erkölcsi romlás okozója a családi otthon és az egész nemzeti társadalom életében. Továbbmehetnénk a családi ház berendezésének és díszítésének kérdésére, ahol ismét ugyanazt a sablonszerű, gépies utánzást, rabszolgaságot és nemzetközi ízléstelenséget találunk. Életrendünk, szokásaink, társasérintkezésünk, szórakozásaink egész vonalán mindenütt az öntudatlanság és szolgaság szégyenbélyege jellemez. Különösen megdöbbentő az, hogy

mindkét nembeli ifjúságunk, a szabadság és szépség igénylésének jelszavai alatt idegen és nemzetközi sablonokat utánózik a legszolgáibb öntudatlansággal s ezekre építi fel sokszor elrémítően felelőtlen és jövőgyilkos életgyakorlatát. A magyar lélek természetlől fogva zárkózott, szemérmes, józan és igazságra törekvő. Ezekből a tulajdonságokból valami egészen más életforma következne, t. i. éppen a családias és otthonos életforma s nem az az utcai, strandi és sporttelepi, melyet a mi ifjúságunk követel és kedvel.

De megvan a másik véglet is: az erőszakolt és ízléstelen magyarkodás a külsőségekben. Nem egyéb ez, mint lelketlen és felületes iparkodóknak az üres belsöre mázolt képmutatása. Nehány zsinór vagy tulipán a ruhán nem teszi magyarrá a szívet és a jellemet. Nehány mázas cserépkorsó, kalotaszegi varottas és merev-hátú falusi szék nem varázsolhat magyar otthont abba a házba, amelyben nincs magyar kötelességérzés és magyar testvéri szeretet. Azzal nem leszünk magyarabbakká, ha egymást bátyámuramnak és öcsémnek szólítgatjuk. A magyar életrend nem azon fordul meg, hogy pont tizenkettőkor ebédeljünk. S nem a végtelen kártyacsaták nemesítik magyarrá szórakozásainkat.

A megoldás kulcsa »a népi«-nek helyes szemléletében, értékelésében és gyakorlásában rejlik. Ne azonosítsuk a népet semmiféle gazdasági, szociális vagy politikai kategóriával. Ne higyjük el, hogy önmagában értékes és jó mindaz, ami paraszti vagy szegény-emberi. Jussunk el végre oda, hogy népi az összes társadalmi rétegekben, foglalkozásokban és alkotásokban az, ami a magyarban őseredeti és valóban értékes. Gondolkozásban, érzésben, erkölcsi vonásokban, magatartásban, művészetben egyaránt csakis ez az örök népi és örök magyar, minden születési, rangbeli vagy egyéb különbség nélkül. Ne csaljuk meg magunkat egy valótlan idillikus népimádatlal és ne engedjünk egy hasonlóan valótlan és igazságtalan úri gögnek. Népi és magyar az az emberség, mely a mi földünk, a mi multunk és a mi lelkünk sajátosságából fakadt és csakis a mienk. Ez az, aminek ősforrása, foglalatja, védővára és kirepítő fészke a magyar otthon. Ha belül, lelkében ilyen, akkor nem kell erőszakosan ráaggatni a magyar külsőt, mert az magától alakul ki, az újra megszemjázott és megismert mult legnemesebb hagyományaiból. Élet-érdekünk arra sürget, hogy nagyon szoros és nagyon közvetlen otthonias társadalmi együttműködésre rendezkedjünk be. Az otthon szellemét kell kiterjeszteni a fajközösségbe tartozó testvérek összességére. Előbb ennek a testvériségnek kell nemzedéket nevelnünk, hogy az állami élet keretében és eszközeivel hatalmat is tudjunk gyakorolni. A magyar otthon vonzása előbb magát a magyarságot forrassa össze, s azután lehet azzá az egyetlen biztos erővé, mely a Kárpátmedence népeit összetartja. A magyar országjövő igen nagy részben a magyar otthon életformájának kívánatos voltán sarkallik. Igaz, jó és szép magyarság léleklben és formában s magyar testvériség a nemzet szolgálatában: ez lesz a magyar otthon áldott gyümölcsözése az elkövetkezendő jobb századokban.

MAKKAI SÁNDOR

A NEMZETI ÖNÁLLÓSÍTÁSI ALAP ERDÉLYBEN

ERDÉLY ÉS KELETMAGYARORSZÁG a visszacsatolás idején a gazdasági pusztulás szélén állott. A román kormányok céltudatos intézkedései a magyar kereskedelmet és ipart a visszafejlődés lejtőjére juttatták. Magától értetődik, hogy a magyar kormányzat azonnal tervbevette az itt élő magyarság gazdasági talpraállítását s több fontos intézkedést tett a megrendült gazdasági élet helyreállítása érdekében. Ezek között igen nagyjelentőségűnek kell tekintenünk a tőkeszegény magyar kereskedelem és ipar hitelellátásának biztosítására irányuló kezdeményezéseket.

A kedvezményes hitelakciók, amelyek az anyaországban túlnyomórészt már a visszacsatolást megelőző időben széles körben kiépültek, áldásos hatásukat az erdélyi részek iparos- és kereskedőtársadalom felvirágoztatása érdekében is éreztetik. Ma már a kis- és középipar, a gyáripar s épen úgy a kereskedelem az erdélyrészi területeken is élvezzi a kedvezményes kölcsönök igénybevételének lehetőségét.

A kereskedelem és ipar átállítása során jelentős érdekek fűződtek a szakképzett keresztény kereskedői és iparos alkalmazottak önállósításának előmozdításához. Az ehhez szükséges tőkét a *Nemzeti Önállósítási Alap* bocsátja rendelkezésre. Az Önállósítási Alap működésének kezdetén szociálpolitikai célok szolgálatában állott, ma azonban a gazdasági átállítás egyik leghatékonyabb elősegítője. Különös jelentősége van az Önállósítási Alapnak a most folyamatban lévő erdélyi iparrevízióval kapcsolatban. Nem éreketlen tehát célkitűzéseivel foglalkozni.

A Nemzeti Önállósítási Alapot a m. kir. minisztérium 1937. évi 4600/M. E. sz. rendelete létesítette. Az Alap létrejöttének legfontosabb oka annakidején az állástalan diplomás fiatal emberek gazdasági pályák felé irányításának előmozdítása volt. A kereskedelemben és iparban való önállósulásuk céljára a Nemzeti Önállósítási Alap bocsátotta rendelkezésre a szükséges tőkét.

Az Alap elsősorban a gazdasági és szabadpályákon elhelyezkedni kívánó főiskolai képesítésű egyéneket juttatta kölcsönhöz. Másodsorban a középfokú iskolát végzettek jöhettek számításba. Utolsó sorban a külön e célra tett pénzbeli és egyéb adományokból kölcsönben lehetett részesíteni a kisebb képesítésű, de szakmájukban kellő jártassággal rendelkező egyéneket.

Midőn a keletmagyarországi és erdélyrészi területek visszatértek, a Nemzeti Önellósítási Alap célkitűzései már megváltoztak. Az értelmiségi pályákon új elhelyezkedési lehetőségek nyíltak meg, a diplomások munkanélkülisége – hála az országhatárok tágulásának – megszűnt. A felső- és középiskolai képesítésű egyének legnagyobb százaléka a Nemzeti Önellósítási Alap nélkül is tud magának megélhetést találni. De nemcsak a területgyarapodás okozta a Nemzeti Önellósítási Alap politikájának megváltoztatását, hanem a zsidótörvény végrehajtása és ezzel kapcsolatban az új kereskedői és iparos nemzedékről való gondoskodás is. A Nemzeti Önellósítási Alap célkitűzéseiben ezért *az iskolai végzettség helyét a szakképzettség veszi át*. Az 1941. évi 1700. sz. M. E. rendelet hatályon kívül helyezi a régebbi rendeleteket és a Nemzeti Önellósítási Alap céljaként »a gazdasági és szellemi foglalkozási ágak körében önálló pálya alapítására törekvő és támogatásra utalt érdemes és alkalmas egyén pályakezdésének előmozdítását« jelöli meg. Ezek szerint az Alapból méltányos kölcsön juttatásával támogatásban lehet részesíteni a gazdasági és szellemi szabadpályákon elhelyezkedni kívánó és szakmukájuk önálló gyakorlásához szükséges szakképzettséggel, illetőleg gyakorlati jártassággal rendelkező személyeket.

Az Alap vagyonát a Pénzintézeti Központ kezeli és folyósítja. A kölcsönösszeg után kamat címén legfeljebb 2%-ot lehet felszámítani, de egyes méltánylást érdemlő esetekben a Tanács el is engedheti. A kölcsönösszeget a Tanács határozott rendeltetéssel adja és a visszafizetést az elhelyezkedési lehetőségek természetéhez képest állapítja meg, ami azonban nem lehet 10 évnél hosszabb idő. A kezdet könnyebbé tételét szolgálja az az intézkedés, amely szerint az első 3 évben a törlesztést fel lehet függeszteni.

Az Alaphoz benyújtott kölcsönkérelmek ügyében az Önellósítási Tanács dönt. Az Önellósítási Tanács a kérelem tárgyában való határozathozatal előtt nagy súlyt helyez arra, hogy a kérelem igen alapos, lelkiismeretes és szakszerű kivizsgálás alá essék. A benyújtott kérelmekkel kapcsolatos ügyintézés az Értelmiségi Munkanélküliség Ügyeinek Kormánybiztossága végzi. A kormánybiztosság az ügyek előkészítésének érdekében szoros kapcsolatot tart fenn a kereskedelmi- és iparkamarákkal. Az erdélyi ügyekben pedig az Erdélyrészi Gazdasági Tanáccsal. A kölcsönkérelmek előkészítésével kapcsolatban különösen ki kell emelni azt az előkészítő munkát, amelyet az Erdélyrészi Gazdasági Tanács végez. A Tanács mint az erdélyi gazdasági ügyek hivatott képviselője és a legalaposabb szakértő ismerője különösen alkalmas arra, hogy a Nemzeti Önelló-

sítási Tanácsnak nagy munkájában segítségére legyen. Az Önállósítási Tanács ugyanis a folyamodó szakképzettségének és egyéni megbízhatósága vizsgálatának mint alapfeltételnek, valamint az egyéni ráutaltság mérlegelésének szempontján kívül, elsősorban azokban a szakmákban és azokon a vidékeken teszi lehetővé az egyes kereskedői és ipari foglalkozásokban új egzisztenciák teremtését, amelyekben, illetőleg ahol ilyen új, erős, keresztény magyar gazdasági egységekre közérdekből szükség van.

Az erdélyrészi területen a kormány 1942 októberében elrendelte az iparrevízió végrehajtását. Az iparrevízióval kapcsolatban különösen nagy jelentősége van az Önállósítási Alapnak, illetve az Önállósítási Alap közérdekű célkitűzéseinek. Az iparüzéstől eltiltottak helyébe új, életerős, keresztény magyar kereskedőket és iparosokat elsősorban a Nemzeti Önállósítási Alap kölcsöne állíthat. Annak megítélésében, hogy kik érdemlik meg, illetőleg, kik alkalmasak az önállósítási kölcsönben való részesítésre, az Erdélyrészi Gazdasági Tanács számára különös jelentőségű feladat jut. Ugyanekkor pedig az Erdélyrészi Gazdasági Tanács a kereskedelmi- és iparkamarákkal tart fenn szoros kapcsolatot a helyi szükséglet megállapítása irányában.

AZ ÖNÁLLÓSÍTÁSI ALAPRA tehát az erdélyi iparrevízióval kapcsolatban jelentős feladat vár. Ennek a feladatnak megoldása továbbfolytatását jelenti annak a közérdekű munkának, amelyet a Nemzeti Önállósítási Alap az Erdélyrészi Gazdasági Tanáccsal karöltve az erdélyrészi területeken már eddig is betöltött. Az erdélyi területek visszacsatolását követően a kormány az Önállósítási Alap vagyonát két és félmillió pengővel növelte az erdélyrészi területen való letelepedésnek kölcsön nyújtás útján való lehetővé tétele érdekében. Az Alap két évi (1941 januárjától 1942 decemberéig) kölcsönfolyósításai híven tükrözik vissza azt az erdélyi képet, mely a betöltendő helyeket és hiányokat mutatja. Az Alap 1942 december 31-ig folyósított kölcsönei a következőképpen oszlanak meg:

kereskedő	305
iparos	286
szabadfoglalkozású	22
	613

A keresztény magyar elem térhódítása érdekében sok tenni-váló volt. A kereskedőréteg az elnyomás éveiben csak a városokon és a székelyföldi falvakban tudta magát tartani, másutt a románság és a magyarnál sokkal kedvezőbb elbánásban részesülő zsi-

dóság erősödött. A kereskedelemben szükséges forgótőke is hiányzott a magyarságnál. Az iparban némileg jobb volt a helyzet, de a fokozatos megszorítások már e téren is erőteljesen éreztették hatásukat.

A szabadfoglalkozásúak csoportjába a következő önállósultakat sorozhatjuk:

orvos	6
ügyvéd	4
gyógyszerész	5
mozgóképszínház	3
birtokvételek és gazdasági felszerelés	3
mérnökök	1

A 22 szabadfoglalkozásúnak nyújtott kölcsön összege 178.100 P. Az orvosok, gyógyszerészek kivétel nélkül mind vidéken telepedtek le.

A kereskedelemben és iparban önállósultak száma megyénként nagy eltérést mutat.

Vármegye	Kereskedő	Iparos
Kolozs	52	58
Szilágy	35	42
Szolnok-Doboka	32	22
Beszterce-Naszód	7	7
Maros-Torda	29	32
Csík	18	17
Háromszék	13	11
Udvarhely	12	15
Szatmár és Ugocea	43	31
Bihar	49	45
Máramaros	16	6

Az önállósultak száma legkevesebb Beszterce-Naszód vármegyében. A magyarság itt csak az utóbbi időben kezd magára találni. A székely vármegyékben viszonylag kisebb az önállósultak száma; ennek okát e vármegyék magyar kereskedőinek viszonylagosan magasabb számában kell keresnünk.

Erdély négy törvényhatósági jogú városában az önállósultak száma az összeshez mérve igen magas.

	Kereskedő	Iparos
1. Kolozsvár	33	43
2. Marosvásárhely	7	7
3. Szatmárnémeti	25	14
4. Nagyvárad	22	24
összes önállósultak	306	286
%	100.00	100.00
Vármegye és megyei városok	219	198
%	71.8	69.2
Törvényhatósági városok	87	88
%	28.2	30.8

Az utóbbi időkben azonban ebben is változás állott be, mert a falvakba és a megyei városokba juttatott kölcsönök száma emelkedni kezd. Az önállósulni óhajtó kereskedők és iparosok természetesen elsősorban a városokon szeretnének letelepedni. Áll ez különösen a már erősen tagolt kereskedelemre. A kereskedők legnagyobb része tanuló- és segédéveit városon töltötte el és hacsak egyetlen mód is adódik, ottan is telepszik le. Ámde szükségünk van magyar keresztény falusi kereskedőrétegre is. A Nemzeti Önállósítási Alap kölcsönfolyósítási politikájával e cél megvalósítását jelentősen előmozdíthatja, mert az önállósulni óhajtók ott kénytelenek egzisztenciájukat megteremteni, ahol arra alkalmat adnak nekik.

Érdekes képet mutat a nyújtott kölcsönök megosztása a szakkereskedelem szerint. A kimutatás vármegyék szerint csoportosítva tartalmazza az egyes ágakat:

	Kolozs	Szilágy	Szolnok-Dobok a	Beszterce-Naszód	Maros-Torda	Csik	Háromszék	Udvarhely	Szalmár és Ugocea	Bihar	Máramaros
Fűszer, vegyes, szatócs	19	18	20	7	11	10	3	3	15	17	5
Textil, divat, rövidárú	9	7	3	–	2	3	3	–	6	10	2
Fa és beton	–	2	–	–	–	1	–	–	3	3	–
Írógép és fotócikkek	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1	–
Könyv és papír	2	–	2	–	–	–	–	–	2	5	2
Illatszertár	–	1	–	–	–	–	–	–	2	1	–
Festék és vegyszerek	3	–	–	–	1	–	–	–	1	1	–
Bőr, bőrdíj és cipő	2	4	2	–	1	–	1	–	3	2	2
Óra- és ékszer	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Virág- és zöldség	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–
Porcellán, üveg- és kép	–	–	2	–	–	–	–	–	3	–	–
Dohányáruda	1	–	–	–	–	–	1	3	–	–	1
Gyógynövény	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–
Csemege	2	–	–	–	3	–	–	–	2	1	–
Készruha	2	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–
Autó, műszaki és rádió	3	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1
Sport	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Kézimunka, babakelengye	2	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–
Vas- és szerszám	–	2	–	–	–	–	–	–	–	2	2
Kötszer és fogászati	1	–	–	–	–	–	–	1	–	2	–
Termény	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Baromfi és tojás	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	–
Szesz és denaturált szesz	–	–	1	–	–	–	–	–	1	2	–
Hangya üzletvez. óvadék	–	–	–	–	10	3	4	5	–	–	–

A legmagasabb számot a fűszer-, vegyes- és szatócskereskedelemben önállósultak mutatják. Az összes önállósult kereskedőknek a 41.7%-át teszik ki. Ha ehhez hozzávesszük a Hangya-bolt-

kezelőknek nyújtott 22 önállósítási kölcsönt, akkor a kölcsönöknek majdnem fele (48.9%) az élelmiszer és szatócskereskedelemre esik. A Hangya-boltkezelőknek nyújtott kölcsönök nagy száma a székelyföldi szövetkezeti mozgalom elterjedésével magyarázható. Azonban arra is enged következtetni, hogy a székelyföldi boltkezelői állás van annyira jövedelmező, mint egy önálló kereskedés, amellet, hogy a kevés tőkével rendelkezők részére az utat is megnyitja a kereskedelemben.

Ha az ipart nézzük, annak egyik ágában sem találunk abszolút többséget. A falusi korcsmák száma nem tükrözi vissza a való képet, mert az előző kimutatásban szereplő szatócs-üzletek rendszerint korcsmával együtt működnek.

	Kolozs	Szilágy	Szolnok-Doboka	Beszterce-Naszód	Maros-Torda	Csik	Háromszék	Udvarhely	Szatmár és Ugocsa	Bihar	Mátáramos
Fodrász	3	1	–	–	2	1	1	–	–	–	–
Járműgyártó	2	2	1	–	3	–	–	–	3	–	–
Kovács	–	6	–	–	1	–	–	1	3	1	–
Mészáros	6	3	6	–	–	4	1	2	–	1	1
Timár	–	1	–	–	–	2	–	–	1	–	–
Cipész, csizmadia	1	2	1	–	3	2	1	3	3	2	1
Férfi- és nőiszabó	9	5	–	–	4	3	–	3	3	3	2
Lakatos, vasesztergályos	3	1	–	–	3	1	–	–	3	5	–
Cséplőgép	–	1	–	–	2	2	1	–	–	–	–
Malom	–	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–
Üveg- és képkeretező	1	–	1	–	–	–	–	–	1	–	–
Autó- és kocsi-úvarozó	2	2	1	–	1	–	–	–	2	1	–
Tisztító- és festő	–	–	1	–	1	–	–	–	–	2	–
Kádár	1	2	1	–	1	–	1	–	–	1	–
Szűgyártó	–	–	1	–	–	–	–	–	–	2	–
Pék	3	–	1	1	–	–	–	–	–	1	–
Italmérés és kifőzés	5	2	3	3	2	–	1	1	1	2	1
Órás- és műszerész	3	2	2	1	–	–	–	–	1	7	–
Asztalos	1	3	–	–	4	–	–	–	3	2	–
Szikvízkészítő	1	1	–	–	–	–	1	–	–	4	–
Szűcs	2	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–
Kalapos	1	2	1	–	2	–	–	1	1	–	–
Építész, kőműves	1	1	–	1	1	–	1	–	–	–	–
Egyéb (kötélverő, varroda, ezüstműves, nyomda, könyvkötő, gyapjúszövő, konzervipar, stb.)	13	4	2	1	2	1	3	4	5	11	1

A következő táblázatban a nyújtott kölcsönök nagyság szerint szerepelnek. A két szélső kategóriába kevesen tartoznak. A kisösszegű kölcsön ma már csak kevés iparosnak és még kevesebb

kereskedőnek tudja a tőkeszükségeit kielégíteni. A 10.000 pengőnél nagyobb összegű kölcsönök folyósítása a legtöbb esetben csak nagyobb üzemek (konzerv, nyomda, stb.) részére történik. Kis számuk érthető, mert ezek már máshonnan is könnyebben tudnak kedvezményes hitelt szerezni. A folyósított kölcsönök legnagyobb része a 2000 és 10.000 pengő között mozog.

Vármegye	1–1000		1000–2000		2000–5000		5000–10.000		10.000–	
	ker.	ip.	ker.	ip.	ker.	ip.	ker.	ip.	ker.	ip.
Kolozs	2	7	10	8	15	21	22	17	3	5
Szilágy	1	20	3	8	17	6	8	6	1	2
Szolnok-Doboka	4	5	2	5	36	7	8	4	2	1
Beszterce-Naszód	1	–	–	3	3	2	3	–	–	2
Maros-Torda	2	10	12	7	5	9	8	4	2	2
Csík	3	6	6	6	6	4	3	1	–	–
Háromszék	2	3	5	2	5	4	1	2	–	–
Udvarhely	1	11	7	1	3	1	1	1	–	–
Szatmár és Ugocsa	1	9	7	7	15	9	19	5	1	1
Bihar	2	16	6	6	15	13	23	8	3	–
Máramaros	1	–	2	2	5	2	6	2	2	–

A NEMRÉG MEGINDULT IPARREVIZIÓRA nagy feladat hárul: a magyar kereskedelmet és ipart olyan erőssé kell tennie, amilyen még sohasem volt. Az út már megnyílott az új magyar gazdasági élet fejlődése előtt. A kölcsönök által teremtett önálló egzisztenciákra ebben az új gazdasági rendben főleg az a feladat vár, hogy becsületes munkájukkal a magyar gazdasági élet erős, fejlődésképes egyedeivé váljanak és utánpótlást neveljenek, mert a magyar gazdasági élet jövőbeli virágzásának ez az egyetlen kezessége.

SZAKÁCS GUSZTÁV

MAGYAR MAGATARTÁS AZ IRODALOM TÜKRÉBEN

FRANCOIS DE CUREL EGYIK DARABJÁNAK címadó szimbóluma: »Tánc a tükör előtt«. Alapja egy artistamutatvány: üres tükörkeret előtt egy táncos ágál; a tükör másik oldalán – mintha tükörképe volna – ugyanúgy öltözött másik figura utánozza minden mozdulatát. Ez a kép jut eszembe, amikor a nehéz témába bele-vágom a fejszemet. Vajjon a »valódi« magatartást utánozza, tük-rözi-e az irodalom, vagy éppen megfordítva: az irodalomban kifej-tett magyar magatartásnak tükörképe a mi magatartásunk a ma-gyar életben? Vagy – ami legvalószínűbb – egymást figyeli a kettő és sohasem fogjuk pontosan megtudni, hogy melyik »kezde«?

Mert az kétségtelen, hogy bármely oldalról kezdjük kutatni a magatartás természetét és forrásait, mindenütt az irodalomhoz jutunk el.

A naiv ember azt hiheti, hogy a magatartást egyszerűen »az életben« kell megfigyelni. A parlamentben korunk jeles politikusait, a korszó padján, a falusi piacon, a gyár géptermében az átlag-magyart. De honnan vennők a jogot, hogy föltételezzük, hogy éppen a jellegzetes magyarokkal találkozunk így és hogy helyesen általá-nosítunk, indukciónkba nem csúszik hiba? És főképp: honnan vesz-szük a bátorságot, hogy eléggé emberismerőknek higgyük magun-kat? Nem okosabb mindezt a megfigyelés, a lélekboncolás és az emberjellemzés professzionistáira: az írókra bízunk?

Amikor a *történelemben* keressük a jellegzetes magatartások mintáit, reménytelőbb nyomokon járunk ugyan, de nem kevésbé irodalmi nyomokon. Az adattörténet, sőt az oknyomozó esemény-történet sem elég ahhoz, hogy jellegzetes és hatásos magatartás-példákat adjon késői koroknak. Ehhez írói vénájú historikus kell, sőt pontosabban: az kell, hogy a história csakugyan irodalmi (írás-művészeti) igényeket támasszon önmagával szemben. Csak a művé-szileg elrendezett vagy kiélezett magatartás ragadós: csak azt veheti például az utókor. Ha egy történelmi alak érdemeit bonyolult okfej-téssel magyarázzák meg nekünk, akkor sohasem utánozhatjuk. Ehhez festőibb, művészibb póz, íróibb jellemzés kell. Írói hajlamu történetírók vagy költők, dráma- és regényírók találják meg azokat a magatartásmintákat, amelyek felejthetetlenek és föltétlenül hatá-sosak az utókorra. Nemcsak Petőfi öltött fel – a legnemesebb értelemben – »szerepeket«, de minden történelmi alak, akinek hatása van, még akkor is, ha »szerepe« a legpuritánabb szerepellenesség. Ezt igyekeztünk irodalmi gyökereivel együtt illusztrálni egy cikk-ben,¹ amely Czuczor *Hunyadijának* kapcsán Cincinnatust, Washing-tont és Deákot fűzte össze a »Mond és marad nyugodtan« jelszó, mint típustengely köré. De a példákat szinte vég nélkül lehetne szaporítani.

¹ „Mond és marad nyugodtan...” Irodalomtörténelmi Közlemények, 1941.

Ám talán *magunkban* találjuk meg legjobban a gyökeresen magyar magatartás mintáját és magyarázatát? Ha igaz az, hogy senkit sem ismerhetünk meg egészen, de legközvetlenebbül mégis magunkat, – akkor az introspekció útján állapíthatjuk meg a magyar magatartás ismertető jegyeit. Sajnos, ennek súlyos akadályai vannak. Magunk megfigyelése közben is szerepet játszunk, bizonyos magatartást veszünk fel, amit a magunkról alkotott véleményünk színez. Vörös fény mellett nagyon nehéz megállapítani, hogy van-e vörös tárgy a szobában.

A kísérleti *lélektan* – különösen Boda István kísérletei – a legtöbb reménnyel kecsegtetnek, de mivel csak a velünk élő egy-két nemzedéken folyhatnak kísérletek, az eredményeket egyrészt az irodalomban megöröködött (s más nemzedékekre vonatkozó) anyaggal kell ellenőriznünk, másrészt az irodalmi anyagból kell kiegészítenünk. Ez az út se vezet el az irodalomtól.

De ne is vezessen. Az író mindenképen a legalkalmasabb szakember a magatartást alkotó vonások megfigyelésére (*legtöbb* vonást *legpontosabban* figyelhet meg), s főképp e vonások művészi szintézisének fölépítésére.² De még akkor is, ha a tudós e téren versenyezhetne vele,³ mindig fölényben maradna e tekintetben mindenki más fölött azzal, hogy hatásosabbá (átvehetőbbé) tudja tenni számunkra a kialakított magatartásmintát. Kapcsolata a nagyközönséggel is, az egyes elmélyedő lelkekkel is teljesebb, mint a tudósé vagy a gyakorlati embereké.

Ide kívánczik a »magatartás« szó meghatározása. A mi szempontunkból legcélszerűbb talán az lesz, ha magatartáson *egy egyén vagy egy közösség jellegzetes reakcióinak szerves⁴ szintézisét* értjük. Azaz: megfigyeljük (a jelen esetben) a magyarok minél nagyobb számának jellegzetes reakcióit külső eseményekkel, lelki áramlatokkal, nagy eszmékkel és lényeges intézményekkel szemben; aztán megfigyeljük azt is, hogy hogyan rendeződnek összefüggésbe ezek a reakciók, hogyan küszöbölődnek ki köztük a várható ellenmondások, hogyan homályosulnak el egyesek mások javára és így tovább.

A mondottakból világos, hogy megfigyelésünk kisebb része sikerülhet élő embereken, mint irodalmunk alakjain. Az élő ember a vonásokat, illetve reakciókat az elevenség olyan bonyolultságában mutatja, hogy hétköznapi megfigyelő semmi okosat nem tud kezdeni vele. Ösztönösen valami irodalmi sablont keres, amit ráhúzhat s akkor megnyugszik, hogy modelljét »kiismerte«. A legtöbb »emberismerő« voltaképpen ügyes kombináló, aki – mint az író – hamarosan talál a megfigyelt emberben valami csúcst, tengelyt, néhány könnyen rendszerbe csoportosítható vonást s ezekből aránylag egyszerű, tehát könnyen átvehető képet alkot. Csakhogy az író munkája e téren hasonlíthatatlanul kerekesebb és meggyőzőbb.

² L. *Irodalomszemlélet*. Debrecen, 1934.

³ Erre egyelőre nincs sok remény.

⁴ Azaz a lehető legtömörebben, *legművészebben* összedolgozott.

Voltaképen az író is, az avatatlan emberismerő is rendszerint csak egy-két eredeti, valóban általa megfigyelt vonást, vagy vonáskapcsolatot fedez föl; munkájának java a kép kiegyensúlyozására, művészi kerekdedségének kialakítására marad.

Mindezzel nem akarjuk azt mondani, hogy a típus, a jellemkép vagy a magatartás a valóságban nem létezik. Csak azt, hogy irodalomtól mentes megfigyelése és átadása csaknem lehetetlen.

Ebből a szemszögből látjuk azt a figyelemreméltó ellenvetést is, amit egy nagyon kiváló írónk és esszéistánk tett: hogy talán nem is kellene egyetlen »magyar magatartásról« beszélni, mert bizonyára más a magyar munkás magatartása, mint a magyar paraszté, a magyar arisztokratáé, mint a magyar polgáré és így tovább. Ez kétségtelenül így is van, mert mindegyiknek más a világnézete (azaz más a tudatos reakciója a vallás, a haza, a család, a szabadság, a gazdasági rendszerek stb. fogalmával szemben) s más a viszonya az élet javaival, az ősökkel, a környezettel stb. A további kutatás feladata lesz, hogy ezeket a különleges, foglalkozási ághoz (esetleg épily joggal tájhoz vagy korhoz) kötött magatartás-típusokat kikutassa és jellemezze. De az irodalom – a közösségnek ez az eleven s mindig megújuló kovásza – az ilyen típusokban is ki tudta erjeszteni a minden magyar irodalmi hőssel közös vonásokat és így pl. *A magyar nábob* iparoslegénye iparos-öntudata mellett és fölött elsősorban *magyar* s épen *iparos-öntudatának* aláhúása teszi még feltünőbbé azt a ténytet, hogy minden magyar – magyar. Kétségkívül vannak olyan írásművek is, amelyek a magyar egység vélt »előítélete« ellen ágálnak s ezek legfeljebb negatív bizonyítják az örök tételt, hogy a magyar író, mint igézetes szellemjelenés, háborítja és kényszeríti valami, hogy a gyökeres és közös magyarság kérdésével foglalkozzék.

Nem tudom, belenyugodhatunk-e abba a ma nagyon divatos fogalmazásba, hogy a különböző magyar társadalmi rétegek nagyjában azonos magatartását egyszerűen az úgynevezett »úri« életforma vonzásának kell tulajdonítani a szegényebb néposztályokra, illetve a kevésbé hatalmasokra. Meggyőződésünk szerint az a »vonzó« életforma, amely a legismertebb magyar magatartások talaja, nem annyira »úri«, mint inkább esztétikus: esztétikai életszemléletünk következménye. Nagy kérdés, hogy nem népiesebb-e, mint amilyen úri, – ha népiesnek nem a nyomorultabbat, a szükségétől rettegebbet vesszük, hanem az idegen hatásoktól háborítatlanabb, a hagyományokat hívebben őrző magyart. Ezt a kérdést itt nem tudjuk eldönteni. Egy bizonyos: az irodalom – s nemcsak a mienk, de az ittjárt idegeneké is – a magyar parasztban is megtalálta a magyar úr esztétikai életszemléletét. Ezzel a felfogással szemben most a magyar földművelőnép ismerői sok aggályt fejeztek ki, de kevés volt köztük olyan, aki adott alkalommal, regényben vagy színdarabban mégis ne eszményítette volna a magyar parasztot az úgynevezett »úri« magatartás irányában... Móricz Zsigmond vagy Szabó Dezső paraszt-hősei és Jókai vagy Arany paraszt-hősei közt csak apróságokban van eltérés.

Ez annál természetesebb, mert az irodalom az analfabéták közt is terjeszti (közvetett módon) a maga magatartás-képeit. A konvenció, az illetan, akár a könyv, akár a rádió, akár a hagyomány hullámhosszán terjed, mindenképen irodalminak nevezhető eszközökkel befolyásolja a becsület fogalmát, a virtust, a magatartást. S a »közvélemény« – akár pletyka, akár monda – úgy egyénít, egyszerűsít, izgalmassít, mint a hősmondát kialakító közösség szelleme.

AZ EDDIGIEKBŐL IS azt következtethette az olvasó, hogy *nem lehet szó egyetlen magatartásról*, de hogy a magatartás-képek rendszerint olyanféleképpen lépnek kapcsolatba egymással, mintha egységés rendszer *tényezői* volnának.

A legtöbbször hangsúlyozott magatartásminták – abban a sorrendben, ahogy a külföldi megfigyelők divatba hozzák:

I. A magyar *katonanemzet*: férfias, kalandvágyó, kezdeményező, dinamikus. A »huszár« szót minden nyugati nyelv átvette s mi is szívesen forgattuk képzeletünkben, – annál is inkább, mert a könnyű lovasság hagyománya ősi örökségünk s mert a századok folyamán rengeteg és mindenféle rendű-rangú magyar élt éveken át ebben az életformában. Irodalmunk Zrinyitől Gyóniig oly sokat foglalkozott a katonás magyarral, hogy még akkor is katonássá tette volna a magyar magatartást, ha a körülmények nem parancsolták volna azt ránk.

Viszont (II.) különösen a XVIII. századtól kezdve a magyar úgy él a nyugati köztudatban mint a *puszták népe*,⁵ a felvilágosodás korának kedves »természeti ember«.⁶ Patriarkális társadalomban vagy főként társadalmon kívül. *Ideje van*, azért hosszútűrő. Mikes annyi száműzött, bújdosó és elnyomott helyett is jóhumorú keresztyén sztoikus; Szabó Dezső kanásza a viharban napjainkig örökíti a türelmes és szívós magyar képét. Ezért⁷ is van hajlama arra, hogy szépen élje életét, módosan, tempósan, tudatosan alakítsa magatartásait. A pásztor művészkeze minden használati tárgyán otthagyja nyomát; csillagnéző szeme mítoszt és mesét szolgál. A cigány melletti mulatásnak is az a lényege, hogy a hétköznap unalmától és sivárságától szabadulni kívánó ember mulatását is egyéni stílussal akarja alakítani.⁸ Esztétikai életszemléletének ez az egyik fő magyarázata s a mondottakból nyilvánvaló, hogy nem úrhatnáság a forrása és nem is korlátozódik az uralkodó osztályokra.

De *tere* is van. A legkisebb pásztor is kiskirály a maga végtelent mutató birodalmában. A síkság a szabadság szimbóluma; de a hegylakó sem rab. A magánosan vagy kevesedmagával élő ember, akit

⁵ L. *Nemzetkép és irodalomkutatás*. Minerva, 1932; *Les caractères nationaux et leur représentation*. Revue de Synthèse Historique, 1932.

⁶ Bessenyeinél sokszor merül fel.

⁷ Vagy talán megfordítva is: a „szép életre” törekvő természet teszi türelmessé és kitartóvá az embert. Jegyezzük meg már itt is, hogy a pompa-kedvelés inkább a törökös magyar jellemzőjének számít.

⁸ L. *A magyar génusz*. Bp., 1941. I. fej.

ritkán ellenőriznek, egyre növekvő vágygal ragaszkodik függetlenségéhez. Nem áll nyomás alatt s így egyénisége szinte korlátlanul fejlődik ki. Az esztétikai életszemlélet, a szabadsághoz ragaszkodó individualizmus Jókai hőseit épúgy jellemzi, mint Nyirőéit vagy Tamási Áronéit.

Ez a két típus sokszor érintkezik egymással: a betyár és a lovas pásztor a huszárnak közeli rokona. De meg aztán állandóak az átkötések a két típus lelki vonásai között is. A szabadság sóvárgója kénytelen jó katona lenni, hogy a szabadságot megvédelmezhesse. Viszont a katonaélettel velejár egyrészt a türelem kötelessége, másrészt a szép formák keresése (daliásság, egyenruha, szép életstílus), amint azt Balassi, Amadé vagy a kuruc dalok mutatják. A hirtelenharagú, vérmes ember természetesen a függetlenség rajongója.

Amikor tehát az egyik típust a törökös, a másikat az ugoros őssel azonosítják, ez az azonosítás csak elvonás lehet: az élet sokkal bonyolultabb s a két típus alkotóelemei egymásba szövődtek.

A külföldi közvéleményben kifejlődött két »arcunk« mellett van – legalább – még egy harmadik, amelyet a külföld sokkal kevésbé ismer: (III.) *az önvizsgálat, a felelősségérzet, a hivatástudat* magyarja. Idegen bírálók szerint mi túlsokat foglalkozunk magunkkal, túlsokat ülünk a hamuban és mea-culpázunk. De ez a külső látzat téves. Az önbírálat és a bűnbánat sűrűsége sorsunkból következik: a sok csalódásból, a súlyos csapásokból, de egy ellentétes hibánk reakciójaképpen is felfogható: könnyen ringatózunk mámorba és feledkezünk meg a köteles előrelátásról; nem csoda, ha aztán fogjuk a fejünket s verjük a mellünket. Ez a tisztánlátás, ha sokszor csak utólagos is, ment meg s tesz alkalmassá arra, hogy más, kisebb fejlettségű népek védői, sorsuk irányítói legyünk. Az utóbbi fejlesztette ki ennyire felelősségérzetünket és hivatástudatunkat is.

Mindezekre azt is lehet mondani, hogy hiszen ez a három típus annyi vonást tartalmaz, hogy talán minden elképzelhető vonás beléjük fér! S csakugyan: ha végigfutnánk az irodalom legjellegzetesebben magyar figuráin, a legnagyobb ellentéteket is megtalálnók. A hallgatag vagy szűkszavú magyar (»szittyá bölcsesség«, Gárdonyi, Tömörkény, Arany alakjai) mellett a beszédes vagy a szónokolni szerető magyart (adomázó táblabíró, Kölcsey, Petőfi, stb.). A józan magyar mellett ugyanannyi érvénye van a hirtelenharagúnak, a vérmesnek; sőt legművészebb jellemalkotóink együtt szeretik mutatni a két »végletet« (*Buda halála, A bor*). Az aktív dinamikus (Petőfi, Ady) mellett ott van a passzív erejű (Garamvölgyi Ádám, Ábel, Uz Bence), a huszáros mellett a tempós. A hetyke mellett (kuruc vitéz), a tépelődő (Bessenyei, Kemény, Babits). S aztán ott van Jókai, a főfő »magatartásmester«, akinél a végletek harmóniája teljes erővel zeng. Mert minden dologhoz az ellentéte van a »legközelebb«,⁹ s ezek az ellentétek olyanok, mint egy szikraköz sarkai. A dinamikus ember ellentétek végleteiben éli ki magát: lendületének ez kell, mint a nyagon finom ingának. A sztatikus szellem az ellentétes

⁹ Aképzettársításszemponjtjából.

vonásokat vagy magatartásokat úgy állítja szembe, mintha szakadék volna köztük; a dinamikus egy lendülettel köti össze őket: egyik nélkül neki a másik sem érvényes.

De ha nagyon soknak tartjuk jellemző vonásainkat, – annyira soknak, hogy már nem is lehetnének eléggé jellemzőek, – akkor nyugtasson meg bennünket az a tudat, hogy az élet bonyolult és a vonások nem magukban, hanem bizonyos kombinációkban, finom szerkezetű képletekben jellemzik a nemzeti típusokat.¹⁰ Egy-egy vonás intenzitásfoka, egy másik vonással való szorosabb vagy lazább, gyakoribb vagy ritkább kapcsolata akkor is jellemezné a típust, ha különben kiderülne, hogy egyetlen olyan vonása sincs, ami más típusnál (pl. más nemzetnél) nem fordul elő. Itt megint a szerves vegyületek szerkezeti képleteire utalok: ilyen bonyolultak lennének a mi magatartásképleteink is, ha le tudnók őket írni.

Ilyen meggondolások közepett kell majd tanulmányozni és megállapítani a magyarokra jellemző válaszokat, azaz pl. azt, hogy mikép viszonylanak Istenhez, a valláshoz, a természetfölöttihez (lásd Makkai: *Magyar fa sorsa*); – elvont dolgokhoz és különösen az eszményhez (Vörösmarty és a magyar idealizmus); – a világhoz és más nemzetekhez (Vörösmarty, Petőfi, Kosztolányi stb.); – az otthonhoz, a nőhöz, a szerelemhez (Petőfi, Madách stb.); – az anyaghoz (1. Vellani Dionisi megállapításait)¹¹ és az anyagiassághoz (földprobléma); s különösen a hazához (magyarban van viszonylag legtöbb hazafias vers, nemzetpolitikai regény- és drámaprobléma) és a becsülethez,¹² amely utóbbi voltaképpen nem más, mint az én tiszta homlokzata, a magatartás jelentőségének diadala.

Meg vagyunk győződve arról, hogy ha kiderülne is, hogy például a nőkérdéssel szemben a magyar magatartás nem is »magyar«, hanem általános európai, az összes viszonylatokból olyan közös front alakulna ki, amely kétségbevonhatatlanul megkülönböztetné a magyar magatartás egészét, pl. a német, vagy francia magatartás egészétől. De eddigi részletkutatásaink szerint minden egyes viszonylat is külön-külön jellegzetes magyar képet ad.

A NAGY ÁLTALÁNOSSÁGBAN csakugyan tősgyökeresebb földművelőnép tanulmányozásának új divatja, s nagyobb lehetőségei elméletileg csakugyan módosíthatják a magyar irodalmi képet, a lényeges magyar magatartást. Erre föl kell készülnünk. De az eddigi új tapasztalatok nem mutatnak komolyabb módosulást. Itt-ott egy-két tudatos eltérés vagy ellenkezés a régi képpel, – de ugyanazoknál az íróknál annál több ösztönös helyeslése a régi magatartásnak. Addig, amíg így lesz, fölösleges volna megtagadni az irodalomban ható magatartás-mintákat.

¹⁰ E bonyolultságra jellemző a Kelet és Nyugat közt álló magyar felfogása arról, hogy mi „keleti” benne és hogy ami keleti, az érték-e vagy hátrány. Erről szól most készülő könyvünk.

¹¹ Debreceni Szemle, 1933.

¹² A szónak nem erkölcsi, hanem társadalmi értelmében, ahogy az írók rendszerint alkalmazzák.

Mivel pedig a magatartásminták gyakorlati hatása nagyon jelentős,¹³ a lehetőség szerint siettetni kell az elavult vonások korszerűsítését. Másutt részleteztük már, hogy dolgoznak ellenfeleink is azon, hogy a magyarnak valamikor vonzó vonásai egy kis parasztfogással karikatúrává torzuljanak. Így lesz az esztétikai élet-szemléletű magyarból, az »úri« magyarból dorbézoló vagy uraszkodó elnyomó, a zenekedvelő magyarból cigányok cimborája, a harcos magyarból »örök rebellis« vagy durva barbár. Amennyire a nevelés belefolyhatik ebbe az alakulásba, nekünk is módosítanunk kell régi, irodalom-szentelte magatartásunk vonásait, de úgy, hogy a régieket le ne töröljük. Gyökeréről fejlődjék a pazar pompájú virágzat. Legyen a »cigányos magyarból« Kodálnak és Bartóknak zenéjében is tisztán teljesedő magyarja, a Toldi Miklós-szerű bajnokból mai honvéd és olimpiai győztes, az »úri« magyarból finomlelkű, tapintatos, együttérző és szépéletű egyéniség, a pásztori magyarból a természet kedvelője és tanulmányozója, friss élményekben gazdag lélek. De mindezt az írónak kell megéreznie és a vonásokat élő emberek arcán megjelenítenie egy új, korszerű Kárpáthy Zoltánban, Böjthe Jánosban, egy új Bánkban, vagy Ádámban.

Addig is, míg az író új időknek ad új lendületet új magatartásmintáival, a kutató és a gyakorlat embere sok részlettéren keresheti meg a korszerű magyar magatartásra vonatkozó követelményeket.

De mindez nemcsak spekuláció és politikai fejlődés dolga. Bizonyossággal érezzük, hogy a régi magatartás szeretetének melegében olvadhat át az újba. Magatartást végül mégsem lehet csak »tükör előtt« begyakorolni: a lélek mélyéről kell kiülnie a homlokzatra. Ehhez pedig csaknem kritikátlan, türelmes és forró szeretet kell: az egység, az összetartozás benső érzése. »Szeressétek egymást«, ha azt akarjátok, hogy igazán *magyar* magatartás adja nektek boldogító szilárdságát.

HANKISS JÁNOS

¹³ Ez a nevelés legtermészetesebb formája. Dugonics, Jókai, Petőfi, korunk írói felejthetetlen alakok igézete alá. helyeztek bennünket.

A KOLOZSVÁRI TIZES SZERVEZET

TRAGIKUS VELEJÁRÓJA történelmünknek, hogy valahányszor új eszmék változtatták meg a világ rendjét, nekünk sohasem maradt időnk nyugodtan átszervezni belső életünket, hanem elkésetten, lázas sietséggel kellett olyan újításokat véghezvinnünk, melyekhez hiányzott neveltségünk és a kellő előkészület. Ezért olyan felemás a magyar közélet. A csendes belső építő munka hiánya s a magyar félmegoldások tették azzá.

Legújabbban is a »nemzeti« és »népi« fogalmának tisztázása nyomán, irodalomban és tudományokban, új életre kelt népi hagyományok urat-parasztot egybekapcsoló magyarságtudatot teremtettek, de e tudat terjesztése, s nyomában az urat-parasztot valóban szervezett nemzetté alakító magyar közszellem megteremtése, mindenekfölött nevelési és szervezési feladat. Szociográfiai irodalmunk legtávolabbi célja: »egy tisztábban látó és felelősségtudóbb közszellem megteremtése, hogy az elkerülhetetlen szociális változtatás minél kevesebb áldozattal jöhessen létre.«¹ Ez a cél nyilván tervszerű társadalomnevelő és szervező munkát kíván. A cél elérése pedig attól függ, hogy megtaláljuk-e a társadalomszervezés terén azt a keretet, mely nemzeti egyéniségünknek megfelel, s mely »a tisztábban látó és felelősségtudóbb közszellem« kialakítására alkalmas lehet. S bár e téren nem beszélhetünk még tervszerű munkáról, mégis megállapíthatjuk, hogy itt-ott mutatkoznak az új és egészségesebb társadalomszervezés körvonalai. Az, hogy az állam feladata-e alkotmányos eszközökkel létrehozni az új Magyarországot, vagy a társadalom a maga vegykonyhájában készíti-e azt elő, egy vezér váltja-e valóra milliók vágyait, vagy apróbb társadalmi egységek szerves tömörülésében rejlő erő, egyelőre közömbös. Csak egy dolog biztos, hogy a háború befejeztével nem lesz idő efelett vitatkoznunk, akkor cselekednünk kell. S ha korszerűen tudunk cselekedni, úgy a jövőt biztosítjuk.

1942 decemberében egy szerény kis könyvecske jelent meg a kolozsvári könyvpiacra, mely a mai társadalomszervezés korszerű kérdéseivel foglalkozik, s a fenti kérdések megoldásához az életből merített gyakorlati eredményekkel akar hozzájárulni.² Úgy véljük, nem fölösleges e gyakorlati eredményekről a *Hitel* hasábjain is megemlékeznünk. Társadalmi szervezésünk olyan útjelzőjéről van itt szó, amely kivezethet agyonszervezett társadalmunk labirintusából. A kisebbségi életforma olyan vívmányával ismerkedhetünk meg, melyet nem szabad a *többségi* ember fölényével lemosolyognunk, hanem annak eredményeit értékesítenünk kell a megújulni készülő magyar társadalom javára.

¹ Szabó Zoltán: A társadalomkutatás célja. *Hitel*, 1936. 3. szám. 172. l.

² Puskás Lajos: Tizedesség és a kolozsvári tizedesek. Kolozsvár, 1942.

A TRIANONI ERDÉLY MAGYAR TÁRSADALMA örökölte a 48-as, 67-es és 18-as Magyarország minden erényét és gyengeségét. Ezernyi érdekellentéttel szétválasztva, atomjaira bomlott ez a társadalom, mely sohasem tudott komoly gazdasági és művelődési egységet teremteni. Egyetlen területen, az egyházak falai között folyhatott csak tervszerű nevelő munka. A gazdasági és politikai keretek szűkek voltak és kimaradt belőlük a szegényebb falusi lakosság s az osztályharcos ipari munkásság. S ha mégis volt idő, amikor ez az atomizált társadalom egységesen lépett fel a nemzeti sorsközösség mellett, ez akkor következett be, mikor a világgazdasági válság első hullámai átviharzottak Románián. Az önmaga belső egységét céltudatosan építő államban, a nemzeti-népi erők védelmét szemmel tartó rendelkezések hatása alatt, a magyar nemzetiségű tisztviselők, közalkalmazottak, iparosok, munkások tekintélyes része ekkor eszmél rá magyar és kisebbségi mivoltára. S akik e mivoltukat nem tagadták meg, vállalniok kellett mindazt, amit a népkisebbségi sors jelentett. Ez a ráeszmélés cselekvő magyar öntudatot támasztott a lelkekben, mely a szűkreszabott keretek között a maga belső életét új alapokra akarta fektetni. Revízió alá kellett tehát venni a romániai magyarság egész társadalmi felépítését. Nyilvánvalóvá lett ugyanis, hogy a kisebbségi magyar értelmiség, s a meglévő magyar intézmények csak a művelt és kellően szervezett magyar parasztságra és munkásságra támaszkodhatnak. Tehát elsősorban ezeknek egyre csökkenő szellemi és gazdasági színvonalát kellett fölemelni, hogy ezáltal az egész kisebbségi néptest ellenálló ereje biztosítható legyen. Ime a talaj, amelyből kikelhetett az osztálytalan, öncélú magyar társadalomszervezés eszméje: a kisebbségi életforma vívmánya.

Az erdélyi magyar falvak és városok népe és kérdései jelentékenyen összehangolódtak. Magyar falvainkból, különösen a Székelyföldről, a szegénység elől nagy rajok indulnak Erdély, Temesköz és a Regát nagy városai és ipartelepei felé. E tömegek nagyrésze, egyelőre a városi társadalom alsó lépcsőjére szorul. A cselédek, napszámosok, bolti szolgák, kocsisok, gyári munkások képesítetlen kategóriájának városi jelenléte azonban visszahat a magyar falura, s annak gazdasági és társadalmi életére. Különösen a szász lakosságú városokból és ipartelepekről fejlettebb gazdasági és művelődési igényekkel s a tömörülésben rejlő erők tudatával térnek vissza falujukba. A legegyszerűbb emberek között is megnyilvánul az értelmiségnek az az óhaja, hogy az egész kisebbségi magyarságnak olyan társadalmi szervezetet kell teremteni, amelyben minden magyar ember a maga erkölcsi és anyagi erejével részt vehet. Sokat kísérleteztek ezen a téren. A Vásárhelyi Találkozón, midőn az erdélyi fiatal szellemiség magáévá teszi a demokratikus-keresztény-nemzeti társadalom gondolatát, a kísérletezések bizonytalansága után, tisztán lebeg a fiatalság előtt a minden magyar erőt magába foglaló, osztálytalan társadalom eszménye.

Amikor az új román alkotmány, az addigi pártkereteket megszüntette s helyükbe kisebbségeinek népközösségi kereteket bizto-

sított, szükségessé vált e keretek célszerű kitöltése. Olyan társadalomszervezési formát kellett találni, mely biztosíthatja a magyar népi tömegek erkölcsi és gazdasági erőinek fejlődését. A romániai németiség belső egysége, fejlett gazdasági és művelődési élete a kisebbségi magyarság előtt példaképpen állott. S 1939-ben, amikor megalakult a Romániai Magyar Népközösség, mindenekelőtt egy társadalmi alapszervezetet kellett létrehozni. Ez pedig az ősi katonai intézmény, a tízes szervezet életre keltésével történt. A felújított ősi keretet korszerű tartalommal kellett megtölteni. Nem volt nehéz. Annyira adva voltak az előfeltételek, hogy csak meg kellett indítani a munkát és alkalmas talajra hullott az elvetett mag.

A leszegényedett paraszti- és munkástömegek fölött a leszegényedett középosztály védte a magyarság állandóan szűkülő életterét. Elfelejtett régi polgári erények támadtak új életre: mások gondjának viselése, a közösség jövőjét féltő tettekkészség, kockázat vállalása másokért, akikhez csak a vér köteléke fűz. Így lett a jó magyarság értékmérője az az anyagi vagy időbeli áldozat, amit valaki önzetlenül a Népközösség szolgálatára felajánlott. Egyszerre kellett közigazgatni és nevelni a maga erejére hagyott magyarságot. Így alakult ki Kolozsváron is a Tízes Szervezet és rövid idő alatt kiépítette családvédelmi, jogügyi és közművelődési alosztályait, melyek mind olyan munkát végeztek, amit ma közigazgatási feladatként kezelünk. (Magyar Norma, Népjóléti hivatal, Vöröskereszt, Nép- és Családvédelem stb.)

A TÍZES SZERVEZET NYOMAI A MULTBAN

A MAGYAR VÁROSI JOG 1848 előtt két olyan intézményt ismer, amelyek szinte azonos feladatkörrel s helyes társadalomszervezési elvek alapján a lakosság jólétét és békéjét hivatottak előmozdítani és biztosítani. E két intézmény: a fertálymesterség és a tizedesség. Eredetük azonos, de míg egyik a germán, a másik a magyar jogban gyökerezik.

A germán jogi hatás alatt fejlődő középkori városokat negyedekre (Viertel) osztották. A magyar város felosztása járások vagy utcák szerint történt. Az utcákon belül pedig kisebb területi, illetőleg bizonyos számú családot magukban foglaló egységek voltak: a tizedek.

Csizmadia Andor, Kolozsvár város tanácsnoka »*Tizedesek és fertálymesterek*« című tanulmányában, Milleker Rezső és Zoltai Lajos nyomán, kimutatja, hogy a tized-rendszernek a nyomait Magyarország minden nagyobb városában megtalálhatjuk: nemcsak Erdélyben vagy az Alföldön, hanem a Dunántúlon is.³

Idézi Csizmadia Milleker Rezsőnek a székely tizedesekről írt

³ *Csizmadia Andor*: Tizedesek és fertálymesterek, Dunántúli Szemle, 1942. 1–2. sz. Különlenyomatban is. U. ö.: A kolozsvári tizedesek. Nép- és családvédelem II., 1942. 8. sz.; Tizedesek a régi Kolozsváron. Kolozsvár thj. sz. kir. város kiadása; Fertálymesterek és tizedesek szerepe a magyar városok gazdasági és szociális életében. Szociális Szemle, III. 1942. 4–6. sz.

tanulmányát,⁴ melyből megtudhatjuk, hogy a székely falvakban ma is élő tizedes szervezeti rendszer az ősi magyar katonai szervezetre vezethető vissza. (A régi magyar gyalogságnál minden tized alja nép élén egy-egy tizedes állott.) Milleker Rezső Benkő Miklósnak »Csík, Gyergyó és Kászon« c. munkája alapján kimutatja, hogy e székely települési helyeken mennyire honos a tizedek szerinti beosztás (Csíkszentdomokoson, Szentléleken, Mindszenten, Szentimrén, Csátoszezen, Szentgyörgyön, Bánfalván, Ménaságon, Kászonban, Kászonújfalun, Impérfalván stb.). Ehhez Milleker azt a következtetést fűzi, hogy ha valaki tovább kutat Magyarországon, akkor mindazokon a helyeken, ahol valamikor székely telepeket sejtettünk, ugyancsak megtaláljuk a tizedbeosztás nyomait, úgy, ahogy megtaláljuk a Székelyföld ama részein is, ahol most már az elnevezésből teljesen kiveszett. Kézdivásárhely is tizedekre volt beosztva, de éppen úgy megtaláljuk a tizedbeosztást Biharban, a hajdúsági falvakban és Magyarország egyéb részein is.⁵

Zoltai Lajos a debreceni utcakapitányok, tizedesek és tízházgazdák intézményét mutatja be.⁶ Nem állítja, hogy az ősi magyar, illetve székely katonai szervezetnek egyenes leszármazottja lenne a debreceni tizedekre osztott közigazgatás. Bizonyos azonban az, hogy közegei (az utcakapitányok és a tizedesek) már a XVI. századbeli tanácsi jegyzőkönyvekben is előfordulnak.

Az ősi szervezetben tíz család (néha több) alkot egy tizedet, s a lakosság tizedenként teljesíti katonai kötelezettségét. Békében a tized családjai együtt végzik a közös munkákat (utak javítása, kutak tisztítása stb.). A tized élén a tizedes áll, akinek legfőbb kötelessége számontartani a vezetése alatt álló közösséget, s ha a tized valamelyik családjában baj fordul elő, a tizedes igyekszik a nehézségeken segíteni. A tizedes rendszerint a tizedben élő legtekintélyesebb családfő, akire az egész közösség hallgat. Tiszte nem tart életfogytig, hanem a tizedesség a tizeden belül lakó tekintélyes családfők közt évenként, néha több évenként változik. Megbízatását vagy a tizedtől nyeri, vagy a területi önkormányzat hatóságától. Ez az ősi magyar intézmény megtalálható csaknem valamennyi középkori magyar lakosságú városban. Nyomait még a német városjogi hatás alatt élő városokban is felfedezzük, mint Körmöcbányán, ahol a tizedes együtt szerepel a kizárólag német városjogi hatás alatt fejlődött fertálymesterrel. A nyugati városokban: Kőszegen, Szombathelyen, Győrött, északon Egerben, Debrecenben, keleten Szatmárnémetiben, Nagyváradon, Kolozsváron és az egész Székelyföldön, az Alföldön Szegeden, Kecskeméten, mindenütt ott élnek a tizedesek, mint összekötő szervek a polgárság és hatóság között.⁷

⁴ Dr. Milleker Rezső: A székely tizedesek. Debreceni Szemle, 1939. I (128.) szám. 1–40. l.

⁵ Vámszer Géza: Szakadát. Egy szebenmegyei magyar szórvány. Erdélyi Enciklopédia kiadása. Kolozsvár, 1942.

⁶ Dr. Zoltai Lajos: Debreceni utcakapitányok, tizedesek és tízházgazdák. Debreceni Szemle, 1939. 3. sz. Különlenyomatban is. Debrecen, 1939.

⁷ Csizmadia Andor: A kolozsvári tizedesek. Nép- és családvédelem. az országos szociális felügyelőség közleményei. II. 8. sz. 1942.

Csizmadia Andor kutatásainak végső eredményeképpen megállapítja, hogy a régi magyar városjog szerint a rendészeti teendők ellátását az utca kapitányok, hadnagyok és tizedesek végezték. Ez az intézmény az ősi magyar hadszervezetből fejlődött, s a városlakó magyarság is átveszi a régi szervezetet vagy legalább is nevében fenntartja. A német alapítású, meg a bevándorlások következtében többé-kevésbé német lakosságúvá lett városokban mindenütt megtaláljuk a hasonló rendeltetésű fertálymesteri intézményt. Egyes városokban magyar és német eredetű szervek vegyesen működnek.

A fertálymesterek és tizedesek főképpen rendészeti teendőket látnak el. Hatáskörük kiterjed a rendészet minden ágára (tűzrendészet, közrendészet, erkölcsrendészet stb.), emellett végzik fertályokban vagy utcájukban az összeírást, közreműködnek az adó-kivetésnél, végrehajjták és közlik a tanács rendeleteit. A polgárok közül kerülnek ki, ismernek minden fertályukba tartozót, közvetítők és segítők a hatóság és a polgárok között. Tisztjuk inkább nobile officium, kevés salláriummal. Teendőjük sokszor egészen egyszerű, mégis mennyire fontos a városok életében. Ők valósítják meg a közigazgatás és a társadalom összekapcsolását, amely a mai közigazgatás racionalizálásának olyan fontos és sokat vitatott kérdése.

Jakab Elek, Kolozsvár nagy történetírója mondja: »A városnak negyedekre felosztása, tizedesi és kapitányi intézménye, szép és egészséges alkotása volt a régi századoknak, lelkesítő emlékei egy küzdelmek és dicsőség között eltelt multnak, mire büszkén gondolhat a mai nemzedék, s azt fejleszteni, a korhoz idomítva fenntartani, az ősök emléke iránti tisztelet és magyar nemzeti érdek követeli.«⁸

Kolozsvárt már a mult század második felében feledésbe ment a tizedesi intézmény. A negyedkapitányok megmaradtak ugyan 1941-ig, mint kerületi kapitányok, de egészen más munkakörrel és feladatokkal. Kár, hogy most ez is eltűnt – jegyzi meg Csizmadia Andor. Mikor megszűntették, senki sem gondolt arra, milyen multat takar az elnevezés. A tizedesi intézmény azonban újból virágzik és közérdekű munkájától sokat várhat Kolozsvár közönsége.⁹

TIZEDESSÉG ÉS A KOLOZSVÁRI TIZEDESEK

PUSKÁS LAJOS könyvének előszavában ezeket írja: »A háborús körülmények napról-napra súlyosabb feladatokat követelnek meg közigazgatástól, nemzetvédelmi szervektől és magától a társadalom összességétől... Nem várhatunk még éveket, amíg tökéletesen kifejlődött, kicsiszolt és teljesen kipróbált szervezetet mutathatunk be. A társadalmi erők minél tökéletesebb és legsürgősebb igénybevételét életbevágóan fontos nemzeti érdek kívánja.«¹⁰ Erre az igénybe-

⁸ Csizmadia Andor: Tizedesek és fertálymesterek. Dunántúli Szemle, 1942. 1–2. sz.

⁹ Vö. Dr. Csizmadia Andor: Tizedesek a régi Kolozsváron. Kolozsvár, thj. sz. kir. város kiadása, 1942.

¹⁰ Puskás Lajos: Tizedesség és a kolozsvári tizedesek. Kolozsvár, 1942.

vételre pedig társadalmunk egyik vagy másik rétege a maga erejéből képtelen. Az élet minden vonalára kiterjedő nevelő és szervező munkát kell végeznünk, hogy a minden téren észlelhető társadalmi válságot megszüntethessük. Már sokan megállapították ezt. Akadtak jóhiszemű, lelkes kezdeményezések, melyek nagyrésze megbukott, mert előre kiagyalt programmal jött, vagy kívülről, felülről akart a magyar társadalomhoz közeledni, anélkül, hogy ismerte volna annak lelkét. Sok eszményi terv fulladt keserű közönybe magyar földön, mert a magyarság – talán helytelenül alkalmazott eszközök miatt – nem fogadta be. Minden nép lelkének sajátos törvényei vannak. És a mi társadalmunkat csak a magyar lélek törvényei szerint lehet tartósan felépíteni. Ennek az igazságnak a világánál örömmel állapíthatjuk meg, hogy a mai kolozsvári tizedesség nem kezdte munkáját előre elkészített »alapszabályokkal« vagy »tisztikar választásával«. Azt, hogy nem az egyesületek számát gyarapító kezdeményezés, hanem sokszor nehéz feladatokat megoldó, áldozathozatalra és önzetlen munkára nevelő intézmény, a Szervezet gyakorlati tevékenysége igazolja. A Tízesek Szervezet ugyanis, szemben a középkor – kimondottan közigazgatási jellegű – tizedességével, nemzetnevelő, nemzetpolitikai feladatokat is vállal. Ezáltal emelkedik ki az egyéb részletmunkára alakult társadalmi egyesületek sorából, s hívja fel figyelmünket a társadalmi összefogás értékeire.

A Tízesek Szervezet társadalomnevelő munkájában a legsikerültebb magyar pedagógiai mozgalom: a cserkészlet eszméiből sokat plántált át keretei közé. »A Cserkészmozgalomnak igaz, hogy az ifjúság a tárgya, de az ifjúságnál jól bevált alapelvek a felnőttek világához alkalmazva, éppen olyan szép eredményeket hozhatnak« – állapítja meg Puskás Lajos. S hozzáfűzi, hogy az új magyar társadalomszemlélet megteremtése pusztán csak nevelés kérdése. »Ezt vallotta korunk magyarságának legnagyobb tanítómestere, gróf Teleki Pál is, aki tragikus haláláig állandóan támogatta és jóakarató figyelemmel kísérte a kolozsvári tizedesség munkáját.«

Amíg tehát az ősi tizedesi intézmény kizárólag közigazgatási, közrendészeti tevékenységet fejtett ki, addig az új tizedesség »a kötelességtudóbb magyar társadalom« megteremtését új magyar társadalomszemlélet kialakításával igyekszik előmozdítani.

A KÖZIGAZGATÁS ÉS KÖZÖNSÉG viszonyának bírálatánál megállapítja Puskás, hogy a háborús gazdálkodás folytán túlterhelt közigazgatásunk, jelen körülmények között, a legnagyobb jóakarattal sem tud kielégítő munkát végezni. »Elő kell lépnie megközelíthetetlen elefántcsonttoronyából, egyes feladatok vállalásáról le kell mondania vagy legalább munkatársakat kell e feladatokhoz keresnie... és végül kell, hogy felelősséget merjen vállalni, ami részére annál könnyebb lesz, minél inkább a közönség bizalmán alapul működése... Csak ha e hármas követelménynek eleget teszünk, remélhetünk javulást nemcsak közigazgatásunk terén, hanem az egész magyar közösség társadalmi életében is. Mert hiszen annyira

kapcsolódik az igazgatás kérdése a társadalmi élet minden vonatkozásához..., hogy társadalmi életünk reformjáról beszélni a közélet nagy kérdéseitől elvonatkoztatva nem is lehet... Hiába állítunk fel követelményeket közigazgatásunk megjavítása érdekében, ha e követelményeknek nem kedveznek a társadalmi viszonyok... Hiába javasoljuk azt is, hogy keressen munkatársakat a közigazgatás, ha nincs meg az önkéntes és önzetlen munkára való hajlandóság a társadalomban,... felelősségvállalást is csak úgy kívánhatunk meg a közigazgatástól, ha a becsület, tisztesség és szó szentsége társadalmunk íratlan parancsává lesz... Ahol hosszú kisebbségi élet volt a tanítómester, ott beszélni lehet már közösségi gondolatról, szolgálatot vállaló jószándékról, magánember és hatóság közötti együttműködési törekvésekről és a hatósággal egyetemleges felelősségvállalásról. Rengeteg cselekvési vágy él az emberekben – állapítja meg Puskás. Az egymásért való aggodás és tettekrevalóság mind olyan kincsek, amelyeket a társadalmi közösség javára kihasználatlanul hagyni vétség a nemzetközösség ellen. És különösen mulasztás lenne ott nem igénybevenni ezeket a társadalmi erőket, ahol messzi századokba visszanyúló hagyományokban gyökerezik a hatóság és polgárság felelősségteljes együttműködése.« (5–12. l.)

A romániai magyar kisebbség egyházi, politikai és gazdasági szervezeteinek munkájáról csak annyit jegyez meg, hogy ezeknek köszönhető az a »meglehetősen egységes cselekvőképességű magyar társadalom«, mely 1939-ben, az ősi tizedesi intézmény felújításával kísérelte meg a romániai magyarság társadalmi erőit közös nevezőre hozni. S hogy akkor kik alkották a kolozsvári magyar társadalom legértékesebb rétegét, akik a nehéz feladatokkal járó tizedesi munkában résztvettek, idézzük Puskás szavait: »... ennek a kornak tizedesei túlnyomó többségükben egészen egyszerű, inkább elemi, mint főiskolai végzettségű, inkább éhező, mint jóllakott, mindenesetre a nehéz sorsban egyformává szürkült magyarok voltak.« (44. l.) Nem jutott idő arra, hogy az egész romániai magyarságot a tízes szervezetek segítségével élő organizmussá formálják. A bécsi döntés után, a felszabadult Északerdélyben, a frissen megindított tizedesi munka majdnem minden városban elakadt. Legtöbb helyen nem ismerték fel azokat az értékeket, melyeket az új körülmények között kifejleszteni üdvös lett volna. Megszakítás nélkül csak Kolozsvárt maradt fenn. Itt a régi keret, a Népközösség megszűnhetett ugyan, de a Szervezet, amelyre mint vázra épült fel maga a Népközösség is, zavartalanul folytatta tevékenységét. Hogy miért maradhatott fenn, azt elsősorban Kolozsvár közönségének köszönheti, s azoknak az »egyformává szürkült« magyaroknak, akik a Tízes Szervezetet a kisebbségi élet hasznának, értékes gyümölcsének tekintik, s a tizedesi munkát az új körülmények közt is vállalták.

Több havi kísérletezés után 1941. év márciusában, éppen Teleki Pál kezdeményezésére kapta a kolozsvári tizedesség »A Kolozsvári Tízes Szervezet« (T. Sz.) elnevezést és a közigazgatás felé való tájékozódás tanácsát. Először, mint a Közjóléti Szövetkezet tanácsadó szerve működik, de itt szűknek bizonyultak működési lehetőségei. A közigazgatással olyan kapcsolatokat kellett teremteni, amelyek

az ősi kolozsvári tizedesek s az akkori városigazgatás között voltak. Mivel a kisebbségi időkből megmaradt a tizedesekben az önkéntes társadalmi munka iránti készség, s mivel másrészt, az utóbbi háborús hónapok a városi közigazgatás gépezetét túlságosan igénybe vették, megfelelő alkalom adódott a tizedességnek arra, hogy a város igazgatásába bekapcsolódjék, s ott olyan közérdekű részletfeladatokat vállaljon, melyekkel annak munkáját megkönnyítheti. Így vált a Tízes Szervezet a városi igazgatás szerves részévé, s a tizedes a közösség önzetlen sáfárjává.

Ilyen körülmények között egy szervezeti szabályzatot is kellett készíteni, mely a Tízes Szervezet célja, eszközei, feladatai és tagjaira nézve tartalmazza rendelkezéseket. Amint már utaltunk is rá, nem előre elkészített szabályokról van itt szó, hanem az ősi hagyományok és társadalmunk korszerű követelményeinek szem előtt tartásával, a munkában eltelt évek tapasztalatai nyomán megjelölt keretről.

A szabályzatot Kolozsvár város polgármestere a 10.830/1942. sz. alatt, 1942. év március hó 10-én hagyta jóvá.

A SZERVEZET ÉS MŰKÖDÉSE

A TÍZES SZERVEZET Kolozsvár társadalmának évszázados szokásjogán alapuló, közérdekű feladatok ellátására alakult testülete. Feladata, hogy elősegítse elsősorban a városi hatóság és más közérdekű, különösen a közjólét emelésére alakult intézmények munkáját oly mértékben, hogy ezek a lehető legtökéletesebben láthassák el feladatukat. A Tízes Szervezet ezt a feladatát tizedesei által szolgálja. Az egész város területét körülbelül 30 családot magába foglaló tizedekre osztja, ezeknek a tizedeknek az élére a város polgármestere a társadalmi munkát önként vállaló és igazolási eljáráson átesett polgárok közül tizedeseket állít. A Tízes Szervezet tagjai a tizedesek. A tizedes nyilvántartja saját tizedalját és a tizedébe tartozókról közérdekben felvilágosítással szolgál; gondoskodik arról, hogy a tized társadalmi, gazdasági és kulturális szükségleteire a hatóságok figyelmét felhívja. A tizedéből kiinduló elégedetlenségeket, panaszokat, sérelmeket kellő ellenőrzés után az illetékesek elé terjeszti. Az öntudatos nemzeti közösségi szellem fejlesztésére közös szórakozási és összejöveteli lehetőségeket teremt a tized családjai részére. A tizedes vállalja mindazon kötelességeket, amelyeket rá, mint tizedesre a polgármester, illetve a Tízes Szervezetben felettesei hárítanak. (Hatósági intézkedéseket eljuttat a közönséghez, közvetíti a különböző hatósági jegyeket, utasításokat, közreműködik a szociális igazgatás munkájában és így tovább.) A Tízes Szervezet és a tizedes mindezeket a feladatokat elsősorban a meglévő hivatalos szervek útján segít megoldani. A városi és állami szervek és nagyközönség között közvetítő szerepet vállal. Ha kulturális, gazdasági vagy szociális téren hiányt tapasztal, amelynek betöltésére hivatalos szerv nincsen, a Tízes Szervezet saját társadalmi szervezetén keresztül igyekszik megoldást keresni. Csak akkor vállal hiánykiküszöbölő tevékenységet, ha erre

sajátos szervezete miatt ő a legalkalmasabb. A Tízes Szervezet általában megfigyel, kezdeményez, közvetít, tanácsol, felvilágosít, végrehajt. Tagjait minőségük igazolására a polgármester külön igazolvánnyal látja el és részükre jelvényt állapít meg.

A tizedesek egymás iránt, mint ugyanannak a munkaközösségnek a tagjai, különös figyelemmel és gondossággal viseltetnek. Egymás közötti vitás ügyeiket a Tízes Szervezet fegyelmi bírósága elé terjesztik s e bíróság határozatának magukat alávetik.

A város közönségének hangulatáról való tájékozódás végett és ennek irányítására a Tízes Szervezet összes tagjait a polgármester havonként egyszer *panasznapra* hívja össze.

A tizedesi tisztség önkéntes és tiszteletbeli. Senki sem igényelhet – mint tizedes – olyan anyagi előnyt, amihez igénye ne lehetne akkor is, ha tizedes nem lenne. Aki tizedesi tisztséget akar vállalni, annak két tizedes ajánlatával ellátott kérelmet kell – az előírt mellékletekkel ellátva – a Tízes Szervezet irodájában a város polgármesteréhez benyújtani. Az elfogadás és megbízás felett – a háromhónapos próbaszolgálat eltelte után – elnökségi javaslatra, a polgármester dönt. Megbízás elnyerése esetén a tizedes fogadalmat tesz.

A Tízes Szervezet javaslatára a polgármesternek a várost körülbelül 30 családot magában foglaló, földrajzilag szorosan összetartozó alapegységekre kellene osztania. (Ezt a szabályt egyelőre érvényesíteni nem lehet, mivel kellő számú tizedes még nem jelentkezett. Átmenetileg tehát azt a megoldást választotta az Elnökség, hogy minden jelentkezőnek tetszésére bízta, hogy mekkora területet választott tizedéül.) A tizedes és a tizedben lakó polgárok közötti kapcsolat mértékét a közérdek szabja meg.

A földrajzilag együvé tartozó körülbelül 10 tized tizedesei igazgatás szempontjából egy főtizedbe tartoznak, ennek vezetője a fő-tizedes. A fő-tized tulajdonképpen adminisztratív egység. Ha a Tízes Szervezet olyan feladatot vállal, amely vonatkozik a város egész területére és minden polgárára (pld. élelmiszerjegyek kiosztása, általános statisztikai adatok felvétele, stb.), akkor lép működésbe a főtized és főtizedes. A város minden területe, minden lakója közigazgatásilag hozzátartozik egy főtizedeshez, még akkor is, ha az utca nem adott tizedest.

Körülbelül 10 főtized alkot egy városnegyedet. A negyedek a régi Kolozsvár elnevezéseit viselik. Belváros, Házsongárd, Hidelve, Nádastere stb. A negyedek élén a negyedvezetők (negyedskapitányok) állanak, akik tagjai a Tízes Szervezet tanácsának. A tanács a Szervezetet érintő belső ügyekben jár el.

A Tízes Szervezet szellemi irányítása az elnök feladata. Az elnököt a polgármester kéri fel a tisztség vállalására. Ugyanő menti fel.

A Tízes Szervezet tanácsának a tagjai: az elnök, helyettese és a negyedvezetők. A polgármester által megbízott tanácsnok hivatalból tagja a tanácsnak. A polgármester saját elhatározásából vagy a tanács kérésére közgyűlést hív egybe. Ennek hatáskörébe tartozik minden olyan kérdés, amelyet a polgármester ide utal. Minden sza-

bálytalanság, amelyet a Tízes Szervezet tagja ilyen minőségében követett el, a fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozik. A fegyelmi bíróságba két tagot a Tízes Szervezet tanácsa küld ki, két tagot a polgármester nevez ki. Hivatalból tagok az elnök s a megbízott tanácsnok.

A Tízes Szervezet tisztviselői a város alkalmazottjai. A Szervezet irodájából kikerülő iratokat a polgármester vagy az általa megbízott tanácsnok is ellátja aláírásával. (Kolozsvár thj. sz. kir. város Tízes Szervezetének Szervezeti Szabályai, 1942.)

A KÖZÉPKORI TIZEDESEK a közigazgatásnak mintegy végrehajtó közegei voltak anélkül, hogy különös nemzetnevelő tevékenységükre szükség lett volna. Ezzel szemben a kisebbségi idők tizedesei inkább nemzetpolitikai tevékenységet fejtettek ki. A mai tizedes a hivatalos közigazgatással teljes egyetértésben dolgozik, de emellett igen fontos nemzetnevelő és nemzetpolitikai szerepe is van: átvállalja a hatóságoktól azoknak az ügyeknek az intézését, amelyek természetüknél fogva inkább társadalmi tevékenység keretében oldhatók meg. Ez alkotja a tizedes közigazgatási jellegű munkáját. A másik feladata odahatni, hogy tizedében magyar a magyarral valóban közösséget alkosson. Az ilyen apró közösségek – tizedek – egybekapcsolódása pedig magától létrehozza majd a nemzeti közösség valóságát. Ebben áll a tizedes nemzetpolitikai feladata.

A közigazgatási szervezet erősen nélkülözi azt a finom idegrendszert, amely minden kis rezzenésre reagál, mindent felvesz, mindent tovább ad. Ezt az idegrendszert pótolja nagymértékben a tizedesség. Ezért rendszeresítette a Tízes Szervezet szabályzata Kolozsvárt az úgynevezett *panasznapokat*.

Havonta egyszer összegyűlnek a városháza tanácsstermében a város minden utcájának a tizedesei. Egészen vegyes gyülekezet ez. Itt van a külvárosok legszegényebb utcájának szegény munkás tizedese, a kisiparos, vagy tisztviselő, a belvárosi részeken lakó tanár, orvos, ügyvéd mellett. És megjelenik a gyűlésen a polgármester és körülötte az összes ügyosztály-vezetők. A gyűlés beszámolóval kezdődik. A polgármester által előadói tisztséggel megbízott tisztviselő beszámol arról, hogy a legutóbbi panasznapon felvetődött kérdésekben milyen megoldást sikerült találni, milyen intézkedések történtek. Ezzel a beszámolóval kapcsolatban, vagy ettől függetlenül módját ejti a polgármester annak, hogy rámutasson egyes olyan kívánságokra, amelyek teljesítése az adott körülmények közt lehetetlen. Ha lehetséges, ennek az okára is rámutat. És meg kell állapítanunk, hogy a legsúlyosabb panaszok (burgonyahiány, tejhiány stb.) is elnémultak és elégedetlenkedő hang tovább egy sem volt ilyen tájékoztatás után, hanem mindig kitörő tapssal adott a gyűlés kifejezést annak, hogy megértette a felvilágosításokat.

A panasznapok további tárgysorozata az egyes tizedesek részéről felhozott kérések, panaszok, javaslatok előadása. Ki-ki a maga módján, sokszor igen egyszerű szavakkal, lámpalázzal küzködve

adja elő mondanivalóját. De ez a nemzetközösségbe való tartozás öntudatosításának igazi iskolája. Így válik a nemzet öntudatos tagjává a legegyszerűbb magyar ember is.

Ezeknek a felszólalásoknak a nyomán születtek meg olyan hatósági intézkedések, amelyek egész egyszerű, de gyakorlati módszerekkel tüntettek el sok elégedetlenséget. (Lásd Puskás Lajos könyvének 74., 75. lapját.)

Lehet, hogy a hivatásos tényezők tetszésével nem mindig találkozhat a »hozzá nem értő közönség« beavatkozása a hivatalos ügyekbe, de annak a felelős közigazgatási vezetőnek, aki őszinte mer lenni, el kell ismernie, hogy a közönség széles rétegeiből jövő ilyen tájékoztatások a jó közigazgatásnak csak előnyére válnak. És nem szégyen azt sem bevallani, hogy a hatóság nem ismeri, mert nem ismerheti, közvetlen tapasztalatból a közönség őszinte véleményét. A panasznapok segítségével, ezek az »őszinte« vélemények és orvosolható panaszok jutnak el az illetékesekhez.

A tizedesnek nincs hatalom a kezében, nem hatósági személy, tehát, ha célhoz akar jutni és tizedesi tekintélyt akar szerezni, ezt csak érzelmi alapon érheti el. Az őszinte megbecsülés, az önzetlen szolgálatvállalás azok a tényezők, amelyek részére a szükséges tekintélyt biztosítják. És ez a tekintély, mivel a lelkekben gyökeresedik, mélyebbre fog hatni és hatása a magánélet legbensőbb rejtekeiben is mutatkozni fog. Ez az, amiben a hatóság soha versenyre nem kelhet az önkéntes társadalmi munkással, a tizedessel. (78. l.)

Habár a társadalomkutató irodalomnak »kézzelfogható eredményei« nem is voltak, annyit azonban megállapíthatunk, hogy írók, tudósok, politikusok serege, sőt hivatalos állami szervek is kutatják már annak az égető kérdésnek a megoldását, hogy miként lehetne a társadalom bajait legjobban orvosolni: sok heverő társadalmi értéket egységes terv szerint munkába állítani. Mindnyájan egyetértenek abban, hogy az alulról jelentkező, önkéntes társadalmi munkát nem lehet tovább nélkülözni. A történelem folyamán minden nagyobb reformot a társadalmi erők vegykonyhájában készítettek elő. Midőn tehát megújulni készülő szociális Magyarországról beszélünk, csak a társadalmi erőktől várhatunk megoldást. »Súlyos hibát követünk el azonban akkor, amikor társadalmi erők és társadalmi tényezők alatt csak a társadalmi egyesületek által részben megszervezett és bizony sokszor elég gyengén kézbe tartott vékony rétegekre gondolunk.« (80. l.).

Kétségtelen, hogy minden egyes magyar ember értékes tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket mind igénybe lehetne venni a társadalmi erők korszerű megszervezésével. A legegyszerűbb munka, kisiparos vagy földműves is hozzá tud járulni az új magyar társadalom fölépítéséhez. Anyagi, szellemi, fizikai erejével, szervezőképességével minden egyes magyar ember társadalmi érték. A nemzetnevelés vonalán a tizedességnek éppen az a legértékesebb eredménye, hogy friss erőket bányász ki a társadalom mélyéből. Kiemeli őket a város legszélsőbb negyedeinek utcáiból és a társadalmi munka lehetőségét biztosítja részükre. Így minden lappangó

értéknek módjában áll megmutatni magát. »Olyan szelekció ez, ahol nem számít sem iskolázottság, sem társadalmi állás vagy vagyoniasság, csak az egyén jószándéka és a magyar közösségért való áldozatkészsége. Az lesz az utca tizedese, aki ebből az egy döntő szempontból megüti a mértéket.«

Mennyivel más munkát lehet ezzel a friss társadalmi munkással végezni, mint azokkal, akiket bizonyos társadalmi konvenciók négy-ötfféle, ha nem több társadalmi egyesületbe kényszerítenek be. Persze ezek mindegyikében képtelenek tényleges munkát is végezni. És mivel ezt belátják, nem is nagyon törekszenek azt elvégezni. Aki pedig nem tesz erőfeszítéseket ilyen munka végzésére, nem is nagyon tudja azt értékelni. *Agyonszervezett középosztályi rétegünk megcsömörölt a társadalmi munkától.* (82. l.)

Puskás Lajos kimutatja, hogy Kolozsvárt értékes tizedesi munkát alig 10 százalékban végeznek azok az elemek, akiket eddig általábanosságban a társadalmi *tényezők* közé szoktunk számítani. Ezzel szemben áll a még kellőképpen igénybe nem vett magyar tömeg, melynek beszerzésével legfeljebb csak politikai pártok próbálkoztak eddig. S ha azt mondtuk, hogy a magyar középosztály társadalmi szempontból értékes elemei az agyonszervezettség következtében megcsömöröltek a társadalmi munkától, ugyanezt elmondhatjuk a magyar parasztság és munkásság esetében, a politikai pártokra vonatkoztatva.

A magyar társadalomnak – szervezés terén – eddig alhanyagolt elemeit, kik a nemzet dinamikus erőinek javarészét teszik ki, »csakis a tizedességgel vagy ehhez hasonló szervezettel lehet munkába állítani... Sok apró sejt: tized: mindegyikben vezető szerep, fontos feladatok, sokszor hatósági tevékenységgel egyértelműek, felelősségvállalás a magyar közéletben; alulról történő szervezkedés: igazi értékeknek protekciómentes felszínre hozása... ezek a tizedességek azok az oszlopai, amelyekre fel lehet építeni a társadalmi erők igénybe nem vett nagyobb százalékának a munkáját.«

A tizedesi munka korszakalkotó lehet mind a közigazgatás, mind a nemzetnevelés terén – mondja Puskás Lajos –, hozzáfűzi azonban, hogy nem föltétlenül csak a kolozsvári tizedesség vagy ennek mintájára lemásolt szervezet lehet egy »új korszak bevezetője«, bár meg van győződve arról, hogy közigazgatásunk jobbá, nemzeti társadalmunk szervezettebbé csak olyanszerű szervezési formával tehető, mint amilyenek az útját tapossák jelenleg a kolozsvári tizedesek. Ennek lényege: közigazgatás és közönység közé egy közvetítő tényezőnek, az önkéntes társadalmi munkának a bekapcsolása, ugyanakkor pedig a tizedesség keretében társadalmi életközösségek kialakítása.

»A munka sikere egyetlen tényezőtől függ, a tizedestől. Ha rendelkezünk elég alkalmas magyar emberrel, aki a tizedesi köteleességeket komolyan veszi, úgy, hogy rendkívül felelősségteljes munkáját becsülettel el is végzi, akkor nyert ügyünk van. Viszont hitelét veszítheti a tizedesség, ha alkalmatlan, számító, önző és nem talpig becsületos emberek kerülnek a tizedesi karba. Nem lehet tehát

tizedességet máról-holnapra ... létrehozni. Hosszas nevelő és oktató munka kell, hogy megelőzze.«

»A tizedes közigazgatási vagy nemzetnevelő jellegű munkája abban különbözik a közigazgatási személy vagy nevelő munkájától, hogy míg itt maga a munka a cél, amelyet elérve megpihenhetünk, addig a tizedeseknél ez a munka csak eszköz, amelynél megállni nem lehet. Mind tökéletesebben kell gyakorolni a tizedesi munkát, amíg az igazi, végső célhoz, a termékeny és mindig friss, új magyar közösségi szellemhez érünk.«

SZÁMADATOK A TÍZES SZERVEZET ÉLETÉBŐL

1942-BEN ÁTLAGBAN 500 TIZEDES működött Kolozsváron. Iskolai végzettségük szerint a következőképpen oszlottak meg: az elemnél tovább nem jutott 32 százalék, I–IV. középiskolai osztályt végzett 43 százalék, IV–VIII. középiskolai osztályt végzett 14 százalék és főiskolát csupán 11 százalék. Havi jövedelmük szerinti megoszlásuk: 150 pengőig terjed 34 százaléknak, 250 pengőig 45 százaléknak, 250–400 pengő közötti jövedelme van 12 százaléknak és 400 pengőn felüli, vagyis normálisnak mondható jövedelme mindössze a tizedesek 9 százalékának van. Még hozzávesszük ezekhez az adatokhoz azt a körülményt, hogy tizedeseink 85 százaléka nős és hogy nős tizedeseinknek összesen 750 gyermekük van, ami – ha leszámítjuk a 25 évnél fiatalabb nős tizedeseket – azt jelenti, hogy minden tizedesünk családjában átlag 2 gyermek (pontosan 1.94 százalék) van és olyan tizedesünk 76 van, akinek 3–4 gyermeke van és öt, vagy ennél több gyermeke van 26 tizedesnek.

Ezek az adatok pontosan rávilágítanak arra, hogy Kolozsvárt jelenleg a tizedesi munkát 90 százalékban olyanok végzik, akik főiskolát nem végeztek. A tisztviselők közül is az egész szerény fizetésű tisztviselők vállalják a munkát. Kétharmadrészen olyanok a tizedeseink, akik havonta nem keresnek többet 250 pengőnél – s tudjuk, hogy ez az összeg ma milyen életszínvonalat biztosít. Különösen, ha még hozzávesszük azt is, hogy családonként átlagban két gyermekkel is számolnunk kell.

Nem akarjuk a kérdésnek ezt az oldalát túlságosan kiszínezni, de meg kell állapítanunk, hogy a komoly, nem szóval, hanem tettekkel és nem hirtelen szalmalánggal, hanem napról-napra végzett társadalmi munkával való szolgálatra a társadalomnak azok a rétegei vállalkoznak, akik az élet terhét jobban érzik. (117–118. l.)

Nemzetpolitikai, közigazgatási és szociális téren röviden a következőkben foglalhatjuk össze a Tízesek Szervezet működését:

A tized magyarságának gondozásával, filléres színház- és mozielőadások, közös kirándulások rendezésével, a »Nemzeti Könyvtár« terjesztésével, figyelemreméltó nemzetnevelő munkát végzett. Nagy jelentősége van a Tízesek Szervezet Családvédelmi Segélyalapjának, melyből indokolt esetben: születés, halálozás alkalmával gyorssegélyt juttat a rászoruló családoknak. A magyar összetartás és

gondoskodás szellemében minden újszülött magyar gyermeket díszes emléklappal köszönt és felhívja a szülők figyelmét gyermek- és családvédelmi intézményeinkre. A hadbavonultak hozzátartozói, állapotos és szoptató anyák részére, a Tízes Szervezet kezdeményezésére, kivételezést biztosított a polgármester. A honvédek téli ruha-gyűjtési akciója alkalmával a Tízes Szervezet országos viszonylatban a legtöbbet gyűjtött. A szegény gyermekek és a hadbavonultak hozzátartozói részére ugyancsak nagyjelentőségű gyűjtést rendezett. A karácsonyi ünnepek alkalmával pedig a város 12 körzetének szegényei között értékes ajándékot osztott ki.

Legnagyobb munkáját azonban, mint a közigazgatás kisegítő szerve végzi. Egyrészt a hatóságot tájékoztatja a lakosság különleges szükségleteiről (a városrendezés, köztisztaság, feketepiac állapotról, rendőrszem, postahivatal felállításának szükségéről stb.). Másfelől pedig a hatóságok felkérésére, azok munkájának megkönnyítéséhez járul hozzá. Különböző hivatalokhoz befutó kérések tárgyában (Népjóléti hivatal, Közellátási hivatal, Önállósítási Alap, Hadigondozás, stb.), környezettanulmányok, kivizsgálások, véleményezések, jelentések révén végez értékes munkát. Máskor meg a hatósági intézkedések végrehajtásának ellenőrzésére vállalkozik. (Légo szolgálat, a szegényebb közönség faellátása, stb.)

Mind a közönség, mind a hatóságok részére a legnagyobb szolgálatot azzal tette a Szervezet, hogy 1942-ben négy ízben osztotta ki az élelmiszerjegyeket. Ezzel, a nagy anyagmegtakarításon kívül, a sorbaállástól is megkímélte Kolozsvár százezres lakosságát.

Szociális téren legnagyobb jelentőséggel a Szervezet Családvédelmi Alapja bír. Ezt az Alapot még a kisebbségi idők Népközössége idejében teremtették meg, s azóta állandóan működik. 1942-ben összesen 5000 tagot számlált. E tagok megajánlott filléreiből 32.439 P. 43 fillért gyűjtöttek a tizedesek és ebből az Alap 903 családot juttatott segélyhez, részben készpénzben, részben gyermekkelengyében.

Sokgyermekes anyák, s azok részére, akiknek otthon kisgyermekük van és nincs kire hagyniok, a sorbanállás alól mentesítő „piros igazolványt” állított ki a Szervezet. Rászoruló szegény betegek részére ingyenes orvosi kezelésre jogosító igazolványt bocsájtott ki. A szegényebb közönség részére 50%-os kedvezményre jogosító fürdőjegyet osztott ki, körülbelül 2500 darabot. A népfelruházási akcióban a tizedesek az igénylések véleményezésével körülbelül 3000 esetben vettek részt.

Az idegen törekvések és idegen nemzetek között élő magyarságra vonatkoztatva, rámutat Puskás Lajos arra is, hogy miért halaszthatatlan a Tízes Szervezet, „*vagy ahhoz hasonló*”, a magyar lélekben gyökerező szervezési keret megteremtése. „Az egész Magyarországot úgy foghatjuk fel, mint a nagy Európa egy szórványát, ahol a társtalan, egyedül csak a saját erejére és saját fegyverére utalt magyarság senki másra nem építheti jövőjét, csak önmagára. Éppen ezért mindent el kell követnie, hogy minden nemzeti ereje szerves egységbe kovácsolódjék. Kétséges lehet-e tehát,

hogy ennek a rendszernek, valamilyen formában, tizedesség, vagy más elnevezés alatt, jövője és hivatása van az egész magyar életben...” (131. l.)

Végül rámutat korunknak arra az égető kérdésre, hogy miként lehetne a legalkalmasabb módon felszínre hozni társadalmunk legértékesebb elemeit? „Sokan a hivatások szerinti rendektől várnak mindent. Lehet, hogy így közelebb jutunk a megoldáshoz, ez a megoldás azonban egymagában nem lehet tökéletes. Az emberi egyéniségnek, az emberben rejlő értékeknek csak egy kisebb hányada érvényesül a hivatás gyakorlása közben. Tehát *csak* ebből a szempontból vizsgálva az embert, még távol állunk attól, hogy a magyarságnak valóban legértékesebb példányai kerüljenek felszínre. A Tízes Szervezet új szempontot adhat tehát a társadalmi szervezés nagyfontosságú kérdésében.

AZ ÚJ MAGYAR TÁRSADALOM MEGTEREMTÉSÉHEZ nem elég a vezető rétegek műveltsége és jószándéka, sem pedig a közigazgatás „racionalizálása”, ha nem áll mögötte művelt, fegyelmezett nemzet a maga erkölcsi erejével. Ez a felismerés hatja át, s teszi lebilincselő olvasmányá Puskás Lajos könyvét, melynek minden sora mögött ott izzik a közösség szeretete. Olvasása közben minduntalan azt érezzük, hogy a magyar értelmiségnek nem lehet ma sürgősebb feladata, mint a társadalom összességének önzetlen szolgálata, hogy a napról-napra súlyosbodó feladatoknak minden vonalon eleget tudjon tenni. Avagy mondjuk csak a lényegét: az eddig számontartott társadalmi tényezőkn, hivatásokon, egyesületeken alul – a városi és falusi tömegek mélységeiben – olyan értékes energiák feszülnek, amelyekre még nem terjedt ki figyelmünk. Ez energiák számára sürgősen utat kell teremtenünk a magyar sorsközösség felé, hogy ne idegen csatornákon vezetődjenek le, hanem építő elemei legyenek önmagára eszmélt és belső egységét kivívott nemzetünknek. Eszközeinél fogva erre a legalkalmasabb kísérletezésnek tetszik a kolozsvári Tízes Szervezet. S amikor a Hítel hasábjain foglalkozunk vele, meg vagyunk győződve arról, hogy ezzel legégetőbb társadalmi kérdéseink ügyét szolgáljuk.

„Az egyénekben kialakult gondolatoknak, társadalmi szervezetekben lerögzített terveknek összesűrűsítése és öntudatos szolgálatba szervezése a legsürgősebb magyar feladat. Talán nem egy magyar nagy ember, hanem sok kis ember, nem egyetlen nagy párttá tömörülés, hanem a nemzeti élet sok kisebb-nagyobb tényezője, közös munkaképen fogja a korszerű magyar átalakulást megvalósítani...”¹¹

CSORTÁN MÁRTON

¹¹ László Dezső: Korszerű magyarság. Hítel, VII. 1. sz. 1942.

MAGYAR FIGYELŐ

BISZTRAY KÁROLY AZ ERDÉLYI UNIÓ ELŐZMÉNYEIRŐL

1848 február hó vége felé családi ügyben Marosvásárhelyre kellett mennem. Még ottlétem alatt megkezdődtek a rendkívüli kivilágítások, összecsoportosulások, népgyűlések, cilinder- és ablakbeverések, utcai szónoklatok, konzervatív elvű urak kigúnyolása és pecsovics-címmelilletése. Ez mind csak előjele volt annak, hogy majd nagyobb dolgok fognak következni. A mozgalom azon hírekre vette kezdetét, hogy magyar felelős minisztérium nevezetett ki, s az országgyűlés Pozsonyból Pestre költözött.

Siettem vissza Kolozsvárra. Midőn másnap hivatalomba, a guberniumba akarok menni, látom, hogy az egész Torda- és Farkas-utca annyira zsúfolva van néppel, hogy alig lehetett előbbre jutni. A fiatalabb gubernialisták is ott szorongtak, úgyszintén a főiskolák tanulói; nagyrészüket nemzeti kokárdával a kalapjukon. Amint tovább haladok, a Convictus épülete előtt Dobokay Ferenc barátomat látom állani. Rögtön hozzásiettem. Csakhamar egy különböző néposztályokból falanxként szorosan összetartó tömeg magának kiméretlenül utat törve, a gubernium épülete előtt állást foglal s annak vezetője, egy fiatal ügyvéd a nép kívánatait kezdi felolvasni; de a tömeg lármájában az olvasó szava érthetetlenül hangzott el. Közben a gubernátor dolgozószobájának Farkas-utca felé néző ablaka fölnyílik, s a nagy moraj erre kissé csillapulni kezd; ekkor ki lehetett venni az ügyvéd szavaiból, hogy a nép szabad sajtót, a cenzura eltörlését, felelős minisztériumot, a jobbság megszüntetését, magyar hadsereget, általános teherviselést és Uniót az anyaországgal követel. És mindezt azonnal. Nagy láрма és helyeslés.

Midőn a zaj kissé csendesedett, a gubernátor szava hangzott, ki a népet csöndességre intette, biztosítván arról, hogy előbb nyilvánított kívánságait Ófelségéhez fel fogja terjeszteni. Együttal kérte, hogy Ófelsége határozatát várják csöndesen be.

Erre a láрма újból megkezdődött. A nagy zajból csak egyes kiabálásokat lehetett kivenni. »Unió kell Magyarországgal!« »Gubernátorra nincs többé szükség!« A gubernátor ezt hallván, kikiáltott az ablakon, hogy ő – bármi történjék – szilárdul helyén marad mindaddig, míg Ófelsége legmagasabb bizalma megtartja. Erre még nagyobb zaj keletkezett. A nemzetiszínű kokárdákkal feldíszített főiskolai tanulók a Szabadságot, Egyenlőséget, Testvériséget éltették. A gubernátor becsapta az ablakot. A kiabálók között leginkább néhány ügyvéd s a hóstátiak tüntették ki magukat.

Ezalatt Pesten Petőfi már megírta »Talpra magyar« riadóját és Kossuth is visszaérkezett Bécsből. V. Ferdinánd király – a fenyegető nagyobb válságnak elejét veendő – mindent megadott, amit a magyarok kértek. Az első felelős magyar minisztérium le is jött Pestre. Egyidejűleg mindenütt kezdték nemzeti őrseget szervezni, melyből aztán a honvéd hadsereg fejlődött ki.

Május hó 30-án egybehivatott a minden oldalról sürgetett ad hoc országgyűlés, melynek két főfeladata volt: az Unió az anyahonnal és a jobbság eltörlése. Ki is mondotta mind a kettőt és azután feloszlott.

Bisztray Károly önéletírásából.
(Erdély öröksége, X. k. 163–165.)

TELEKI PÁL ÖRÖKSÉGE

Két esztendővel ezelőtt hagyott itt bennünket és adta vissza testét a hazai földnek, melyet Nála jobban senki sem ismert. A rohanó idő, mely ma történelmet formál, emlékezetét nem homályosította, hanem élesen kirajzolta alakját s a legnagyobb – nemzetükhöz életükben és halálukban hű – magyarok sorába állította. Két év alatt lepergett alakjáról mindaz, amit a politika zajló áradata feléje vetett: miniszterelnökből államférfivá emelkedett s tanári pálcáját forgató politikusból a nemzet papja lett, ki a »Dunamedence templomában« beszél a nemzet ezeréves feladatairól.

Írásai és beszédei, melyek munkás életének gazdag hagyatékaként a nemzetre maradtak, sem vesztettek semmit időszerűségükből, mert bennük nem a napi politika, hanem az emberiség és a magyarság nagy sorskérdéseivel foglalkozott. Hitelt szerez mondanivalóinak a történelem, amelynek most lejátszódó drámáját ő előre látta. Évtizedekkel ezelőtt írt és beszélt az európai élet válságáról, melyet megrázkódtatásának nagysága s átalakulásának mélysége tekintetében a népvándorlás korához hasonlított. Ismerte a válságot előidéző – az évszázados egyoldalú fejlődésben, a világrészek önállósulásában rejtőző – okokat s az új világ megszületéséről beszélt már akkor, midőn még sokan a páriszkörnyéki békék változhatatlanságában hittek. Szükségszerűnek ítélte, hogy az átalakulás folyamán Európa elveszti világuralmi helyzetét s hogy helytállhasson a világrészek küzdelmében, egyetlen gazdasági egységé kell válnia. Gazdag és sokrétű tudásával a nagy összefüggéseket kutatta, az emberiség fejlődésének törvényszerűségeit kereste s a legnemesebb emberi optimizmus hangján hirdette, hogy a nagy szintézis korszaka következik, mely vissza-

vezet valami szebbhez, fennköltebbhez, megértőbb élethez. Hitt abban, hogy az európai fejlődés olyan új világrend felé halad, amely az emberi életnek nagyobb teljességét és az emberi értékeknek: a szépnek és a nemesnek, az igaznak és a jónak kivirágzását biztosítja.

Történelmi távlatból szemléli – tudatosan, mert nagy időkben, midőn olyan erősen érezzük és éljük a jelent, csak így lehet felismerni a legerősebb és legállandóbb mozgató energiákat – a magyarság helyzetét is. Jobban ismerte bárkinél a földrajzi tényezők emberformáló, az ember tájformáló s e kettőnek együttes történelemformáló erejét és ezek összefüggéseit. Azt a fontos földrajzi ténytet, hogy a Közép-Dunamedence teljes egészében egységes táj, a történelem azzal igazolja, hogy ebben a medencében egyetlen politikai alakulat sem maradt meg tartósan mindaddig, míg a magyar államban olyan nem keletkezett, mely a medencét teljes egészében ki nem töltötte. A magyarság politikáját meghatározza az a földrajzi adottság, hogy a magyar medence nyugat és dél felé nyitott, míg északon, keleten és délkeleten zárt. A történelmi és földrajzi adottságok helyes felismerésére épül a középkori magyar birodalom, mely a középkor keleti és nyugati birodalma között az őket összekötő nagy víziút mentén elterülve döntő világpolitikai szerepet játszik.

A középkorban a magyarság kitöltötte az egész medencét, a törés a török uralommal következett be, melynek következtében az alföldi magyarság kipusztult. Európa védelmét nem csupán a török uralom 150 évével fizettük meg, hanem még ma is ennek következményeit szenvedjük. A trianoni szétdarabolás is ennek következménye. Egész Magyarország, amelynek lakossága Mátyás idejében több mint 5 milliót tett ki, 1720-ban két és fél millió lelket számlált. Az Alföld felszabadulásával megkezdődött a

lakosság bevándorlása. A még török uralom alatti területekről menekülő szerbeket és románokat tárt karokkal várta és telepítette le a bécsi kormány. A peremvidékekről leköltöző magyarok helyét a nemzetiségek foglalták el. Az országnak lakossága, mely Mátyás idejében még 80%-ban magyar, 1787-ben 61%-ában idegen nyelvű.

Az országnak ezt a néprajzi balkánizációját nyomon követte a politikai balkánizáció is, mihelyt a nemzetiségi elv a XIX. században előtérbe kerül és mihelyt a török a Balkánról kivonul és az általa addig leigázott népek önálló államot alkotnak. Megszületik az irredenta és a nemzetiségek elszakadási törekvése, melyre a lehetőséget a világháború adta meg s az erőt hozzá az entente fegyveres hatalma. Így vezetett a török hódoltság által teremtett helyzet Magyarország feldarabolásához.

A magyar faj életrevalóságát bizonyítja, hogy meg tudott birkózni a trianoni nehézségekkel is, melyeket a kisantant ellenséges gyűrűje rendkívülire fokozott. Az ország fokozatosan emelkedik ki a mélységből, gazdaságilag megerősödik, de területi revízióra csak akkor nyílik lehetőség, amikor Németország és Olaszország kézbe vették a jövő Európájának formálását.

A belvederei döntésekkel lezárult a mohácsi vésszel kezdődött korszak és visszanyertük a török hódoltság előtti szerepünket a Duna medencéjében, fogyatkozott viszonylagos hatalommal, földrajzi helyzetünknel fogva nagy lehetőségekkel és történelmünknel fogva – ha azt nem tagadjuk meg – magasztos hivatással. Újból nagymagyarországi feladatok előtt állunk, történelemépítés minden lépésünk. Erre kell nevelni a nemzetet. Össze kell fogni a magyarságot, nemzeti fegyelemre kell szoktatni, a pusztító bizalmatlanságot meg kell szüntetni és hitet kell önteni a magyarságba, hogy hozzákezdhesen nagy

feladatainak megoldásához. Nevelni kell a társadalmat és nevelni kell az ifjúságot. Az iskolákba nemzetibb és keresztényibb formákat kell bevinni s az iskola mellé oda kell állítani a levante intézményt és a cserkészetet, melyek hozzájárulnak annak az új életformának kialakításához, melynek pillérei a nemzeti fegyelem és a közösségi élet. Nekünk is hozzá kell járulni ahhoz, hogy az európai emberiség megtalálja az új életformához vezető utat, megteremtse belső békéjét, belső megnyugvását az egyedben és az egyedek között. Nevelni kell a társadalmat is, mert a mi társadalmunk individuálista társadalom és nem tud megfelelni a kollektív társadalom célkitűzéseinek. A legnagyobb baj az, hogy a XIX. század szétporladt társadalmának embereivel akarunk XX. századközépi feladatokat megoldani. A mi társadalmunk ma elnevelt. Ezért szeszélyes, ezért hisztérikus, ezért nem ismer tekintélyt, ezért nem követ jó példát.

Komor és kínzó kétségek gyöttrik, hogy a nemzet meg tud-e felelni a ránehezülő történelmi feladatoknak. A nemzet belső ereje ennek az erőnek gyarapodása, vagy senyvedése az egyetlen, amely őt igazán érdekelte. Ezt az erőt akarta felfokozni, a nemzet önmagában való bizalmát megnövelni. A magyarságra váró feladatok mindig nagyobbak, mint a nemzet anyagi ereje. Mindig lélekkel kellett pótolni azt, ami a számból hiányzott. Ezért nemzetnevelő minden nagy magyar államférfi s ebben rokon igazán Teleki Pál legnagyobbjainkkal.

Büszke és töretlen magyar volt. Ismerte a magyarságban rejlő értékeket és bízott a nemzet ősi erejében, erős akaratában, szabadságszeretetében, kemény elszántságában. Épp ezért hirdette, hogy egy nemzetnek, mely ezerosztendős történelme alatt annyi viszontagságot megért, nincs oka hisztériásan figyelni a napi eseményeket s azt gondolni, hogy ezek az ő sorsát

minden időkre eldöntik. A nemzetek sorsa nem a napi eseményektől, hanem saját erejüktől és akaratuktól függ. Az erős nemzet bízik önmagában, bízik abban, hogy azokat a feladatokat, amelyeket a sors eléje tornyosított, önmaga erejéből meg tudja oldani. Féltekenyen öröködött tehát a nemzet önbizalmát növelő sajátosságai fölött, mindama politikai hagyomány fölött, mely a nemzet vérévé válva magatartását meghatározza. Magyarsága nem volt önző elzárkózás. Európai kötelességvállalásból származott. Mert Európát tájainak és népeinek változatossága, sokszínűsége jellemzi: ez szüli dinamizmusát, ez biztosítja állandó megfitalodási képességét. Ez a sokszínűség az európai jövő legbiztosabb záloga. Vallotta, hogy minden nemzet akkor ad legtöbbet az emberiségnek, önmagának és a vele barátságban élő nemzeteknek, ha legteltesebben kiéli saját maga nemzeti formáját, saját jelleme szerint. Magyarországot magyarul kell vezetni, magyar formát, a magyar élet formái szerint. Magyarok maradtunk és ezzel adtunk legtöbbet Európának.

Albrecht Dezső

AZ EMKE NÉPMŰVELŐ MUNKÁJA

A több mint két évtizedes kisebbségi élet alatt az erdélyi népművelés az egyházi keretek mögé vonult vissza. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet munkája szünetelt s csak feladatai és tennivalói gyűltek naponta. Az EMKE háború előtt kiépített szervezete felbomlott, minden nagyobb faluban megalapított népkönyvtára szétszóródott és minden visszasüllyedt oda, ahol az EMKE megalakulása előtt, jó fél-századdal régebb állott. A tennivalókat megsokszorozta az a körülmény, hogy az erdélyi magyar falvak fiai túlnyomó részben román

iskolákban tanultak, ahol a magyar nemzeti művelődés és kultúra leg-halványabb töredékeiben sem részesülhettek. Ez az ifjúság, amikor felszabadult, csak azt tudta, hogy magyar, de azt már alig tudta, hogy mit jelent magyarnak lenni. Pedig már apák és anyák is akadtak közöttük szép számmal.

A felszabadulás óta eltelt két és fél esztendő alatt sokminden történt az erdélyi népművelés ügyében s ha eredményt talán kevesebbet hozott, mint a befektetett szándéktól és mozgalomtól várni lehetett volna, ahhoz mindenesetre elég, hogy tájékozódjunk: mit hogyan lett volna jobb végezni és a jövőben miképpen lehetne eredményesebben dolgozni. Természetesen azt a nagy anyagi alapot igénylő munkát, amit az erdélyi népművelés elhanyagolt ügye megkíván, nem lehet egyesek lelkesedésétől várni. A kormány be is látta idejében ezt és már az első télen megalakultak a vármegyei Népművelési Bizottságok, hogy intézményesen, lehetőleg egységes irányelvek szerint fogjanak a munkához.

Az EMKE akkor éledt új életre, amikor a megyei Népművelési Bizottságok már javában működtek. Multja, hagyományai fontos szerepet biztosítottak az EMKE-nek a nagy lendülettel megindult népművelésben, amit a megyei Bizottságokkal való együttműködéssel kezdett el. De az együttműködés mértéke és módja máig sincs annyira megfelelőleg tisztázva, hogy a féltekenykedés és illetékességi kérdés felvetődését eleve kizárná. Az EMKE egész Erdély területére megkapta a szervezkedés lehetőségét és az utóbbi időkben örvendatosan él is ezzel a jogával, de más népművelő intézményekkel való kapcsolatáról mindmáig csak annyit tudunk, hogy az EMKE támogatja a megyei Népművelési Bizottságokat és a Bizottságok támogatják az EMKE-t. Ez pedig túlságosan szabados helyzet ahhoz, hogy valaki határozottan tudja: tulajdonképpen mi az ő fel-

adata. Alkalmoszerinti támogatásoknál többre kell vállalkoznia mind az EMKÉ-nek, mind a Bizottságoknak.

Néhány adottsággal feltétlenül előnyben van az EMKE minden más népművelő alakulattal szemben: a rendelkezésére álló néhány ezer könyvvel és a népművelési szerelvényvel, amelyből ugyan még csak egy van egész Erdély részére, de a tervek szerint újabbak is jönni fognak. Legfontosabb előnye, hogy az egész Erdélyt behálózza és ez egyúttal a szerepét is megszabja: egységesítenie kellene megfelelő rendszerben a népművelés menetét Háromszéktől Szatmárig. Lehet, hogy majd erre is eljön az idő. Egyelőre ott állunk, hogy népkönyvtárakat létesít, főleg az elszórtan élő magyarok között, szerelvényével meg felkeresi alkalom szerint a Kolozsvárhoz közelebb eső falvakat. Tisztában kell lennünk azonban, hogy ez még nem népművelés, csak a kezdet legkezdeté. S éppen azért, mert még nem is állhatunk máshol, mint a kezdet kezdetén, nem lehet célunk bírálatot mondani a bizonytalan lépésekről.

Az EMKE népművelő munkájához önként ajánlkoztak segítségül a *Termés* köré csoportosult fiatal erdélyi írók – akik már a román időkben megkezdték volt a népművelést a mezőségi falvakban – és a kolozsvári Nemzeti Színház néhány művésze. Segítségük annyiból állott a most elmúlt télen, hogy a népművelési szerelvényvel kiszálltak a közelebbi falvakba és ott előadásokat tartottak. A rendezésbe, a népművelés magasabb irányításába azonban nem szóltak bele. Szándékuk az volt, hogy tájékozódjanak a helyzetről és a lehetőségekről, melyeket a művelendő falu és a művelő egyesületek nyújtanak. Meg az, hogy közvetlen érintkezés útján fenntartsák kapcsolatukat a falusi néppel. A faluról az a tapasztalatuk, hogy kitűnő, alkalmas talaj a műveltség befogadására, a falusi népben még szá-

mukra is váratlan érdeklődés és fogékonyság él minden iránt, amit meg lehet tanulni. Csak természetesen a megfelelő módot kell megtalálni a műveltség közvetítésére. Az EMKÉ-ban pedig alkalmas keretet láttak arra, hogy népművelő terveiket megvalósítsák, mert az EMKE szervezete módot nyújt számukra, hogy eljussanak az egyébként szinte megközelíthetetlen falvakba is. A népművelési szerelvény, a »meseautó«, amint már erdélyszerte elnevezték, korszerű felszereléssel megy ki a falvakba: saját villanyfejlesztője, keskenyfilmes mozigépjé van, úgy, hogy néhány perc múlva a legeldugottabb faluban is mozielőadást rendezhet. A filmek jórésze azonban nem megfelelő az erdélyi falvak számára, de erről az EMKE nem tehet, mert készen kapja őket és válogatni is alig van módja bennük. És van a meseautónak elektromos hangszóróba kapcsolható gramofonja s néhány beépített szekrényben egész sereg néprajzi lemeze: mesék és dalok, amelyeket Kodályék vettek gramofonlemezre. Ezek az igazi népdalok azonban jóformán meg sem szólaltak az elmúlt télen, a meseautó gramofonja indulókat és újkeletű pattogó nótákat játszott, amit a rádióból is hallhatnak bárhol. Pedig a népművelő esteiken a népdalról szóló előadás mindig szerepelt: lelkére kötve a hallgatóságnak, hogy ősi dalait őrizze meg, mert azok a nemzet szempontjából óriási értékek. Általában a népdaloktatás körül láttuk a legtöbb kapcsolást. Olyan zenészt is láttunk, aki Kalotaszegen leintette a lassan, vontatottan, az ősi népdaléneklés minden hamisítatlan törvénye szerint éneklő falusiakat és karmesteri vesszőjével eléjük állva, »hangulatot, ritmust« kényszerített ki belőlük. Ritmusba lelkesedte azt a nótát, amit Kodályék éppen Kalotaszegen vettek fel a ritmussal szabadon bánó előadásban, amint a meseautó lemeztára is tanuskodik róla.

Ennek a kezdeti népművelő munkának az eredménye még semmiképpen sincsen arányban a belefektetett lelkesedéssel és fáradozással. Számadatokat mutathatunk fel, hogy hány előadást tartottunk és a számok talán elég nagyok is, az eredményre azonban nem lehet ebből következtetni. Mindenesetre jövőben ugyanezek a számok, ugyanezzel a tartalommal már sokkal kevesebb eredményt jelentenek. A népművelés ott kezdődne, amikor nem ezekből az alkalmiszertí kiállításokból állna, hanem magában a faluban folya és főleg minden faluban. S ha az EMKÉ-nek nem kellene »kiszállania« egy-egy olyan előadás megtartására, amelyet a falusi értelmiség maga is megtarthatna és a népkönyvtárak kötetei nem véletlenül kerülnének egymás mellé, hanem szervesen illeszkednének bele a falu táguló látókörébe. Lehet, hogy néhány esztendő múlva így lesz. Egyelőre arra kell ügyelnünk, hogy a kezdeti lelkesedés nehogy eredménynek tűnjék fel magunk előtt és hogy a kapkodás, a sok bába között el ne vesszen a várva-várt gyermek, a népművelés igazi ügye.

Bözödi György

ÚJSZÉKELY KONGRESSZUST!

A »székely kérdés« megoldásának szükségessége örvendetesen mind szélesebb körben hódít magának híveket: a csikustnádi Székely Kongresszus kiváló előadójának, *Kozma Ferencnek* tétele: »a székely kérdés az erdélyrészi magyarság kérdése!« – nemzetpolitikai meggyőződéssé lett s az általános magyar közvélemény – talán nem tévedünk, ha megállapítjuk – megszünt csak a székely tájhazafiság önző érvényesülését látni a Székelyfölddel kapcsolatos tennivalók és tervek hangoztatásában. A román

megszállás időszaka előtérbe állította a székely népcsaládot s a székelységnek az elmúlt két évtizedben kialakult nemzetpolitikai szerepe rávilágított azokra a nemzeti feladatokra is, amelyeket a Székelyföldön és a székelység által lehet Erdélyben megvalósítani.

Azt azonban nem mernénk állítani, hogy az így kialakult közvélemény és nemzetpolitikai felfogás a megoldások rendszerének összes lényeges elemeit magába foglalná. Egyelőre csak annyi biztos, hogy a »székely kérdés« fontosságát s a vele kapcsolatos tervek végrehajtásának sürgősségét általában nem kell bizonyítani. A mezőgazdaság, állattenyésztés, erdőgazdaság és az ipar vonalán általában mindenki – székely és nem székely, székelyföldi és »külsőföldi« – megegyezik abban, hogy tervszerű beavatkozásra, nagyméretű reformra, alapos átállításra van szükség. Kormányintézkedések éppen úgy, mint a közgondolkozásra hatást gyakorló sajtó megnyilatkozásai megnyugtató módon értékelik a Székelyföld és a székely nép jelentőségét; a nemrég tartott háromszékmezei gazdasági értekezlet pedig (vö. *Székely Nép*, 1943. április 1-i 73. sz.) arról győzt meg, hogy a felmerült tervek végrehajtására felajzott cselekvőképesség áll készen s számottevő helyi erők hozhatók mozgásba.

Csak egyben nem vagyunk biztosak: a »székely kérdés« mai gondviselői nem szenvednek-e ugyanabban a hibában, amelyet a csikustnádi Székely Kongresszussal kapcsolatosan megállapíthatunk s meg is állapítottunk, amikor kerek egy esztendővel előbb e lapokon a székely népfelülegről értekezünk (vö. *Hitel*, 1942. évi 1. sz.). A »székely kérdés« ugyanis nem öncélú gazdasági és társadalmi kérdés, hanem olyan *népesség- és népesedéspolitikai probléma*, amelynek van gazdasági, társadalmi és közművelődési vonatkozása. A lényeg nem az, hogy a Székelyföld elmaradt gazdasági körülmények

között él, hogy társadalmi reformra szorul, hogy közművelődése nem elég színvonalas, hanem az, hogy a gazdasági élet elmaradottsága, a társadalmi fejlődés hiányossága és a nem kellő színvonalon álló közműveltség miatt napjainkban különösképpen élessé vált az a már több, mint félévszázados *népesség- és népesedéspolitikai válság*, amelyet röviden a Székelyföld viszonylagos túlnépesültségének nevezhetünk. A megoldás lényege is tehát nem az, hogy állami vagy társadalmi beavatkozással lehet-e a gazdasági termelés kapacitását növelni, az industrializmus eszközeivel a székely társadalom belső alkatát átalakítani, vagyis a ma túlnyomó többségében östermelő székelységet az ipari foglalkozások körébe vonni, s a közműveltség emeléseivel általában biztosítani a minőségre való törekvést, a megoldás lényege is az, hogy mindezek a gyakorlati segítségek elégségesek-e ahhoz, hogy az említett népesség- és népesedéspolitikai válság megnyugtató módon és hosszú időre levezetést nyerjen, vagyis elégségesek-e ahhoz, hogy a székelyföldi viszonylagos túlnépesültség megszűnjék s *a székelység végre saját otthonában levegőhöz jusson*. Tehát a »székely kérdés« sajátságos népesség- és népesedéspolitikai probléma, amelynek szempontjából a gazdasági, társadalmi és közművelődési javaslatok csak *eszközként* veendőek számba és senki sem hiheti azt, hogy a »székely kérdés«-t oldja meg, amikor a székely közgazdaság, társadalompolitika vagy művelődéspolitika valamelyik szektorában ilyen vagy amolyan eredményt sikerült elérnie.

A csíktusnádi Székely Kongresszusnak is az volt a fő hiányossága s – véleményünk szerint – hatásának csökkentője is, hogy bámulatos alaposággal számbavette az összes életágak (östermelés, bányászat, ipar, kereskedelem, hitelélet) szimptomáit, megvizsgálta a Székelyföldön érvényesülő birtokpolitikát, foglalkozott a közművelődés és

a közegészségügy állapotával, de a népesség- és népesedéspolitikai kérdéseket csak melleleg érintette, *Kozma Ferenc* és *Balogh Pál* szempontjaira különös figyelmet nem vetettek, sőt a kiadott jegyzőkönyv arról tanuskodik, hogy azoknak a nézete érvényesült, akik nagyobb összefüggésekre igazán nem gondoltak. Bárki fellapozhatja ezt a hétszáz nyomtatott lapra terjedő jegyzőkönyvet (*Székely Kongresszus*. Sajtó alá rendezte *Buday Barna* kongresszusi főtitkár. Bp. 1902) s a telepítés vitájának ismeretésekor pl. olvashatja, hogy »itt-hon van elég telephely«; »a székelyt nem kitelepíteni, hanem hozzátelepíteni, inkább a községben megtelepíteni szükséges«; »nem arra van szükség, hogy kitelepítsünk, hanem inkább, hogy letelepítsünk és betelepítsünk«; »a kitelepítés a Székelyföldön nem célszerű«; »az eltelepítés kérdése akadémikus jellegű s a jövő kérdése, mikor ezen a Székelyföldön majd kétszer-háromszor annyi nép lesz« stb. A Kongresszus általában elveti az »álló népfélesleg« (*néptöbbllet*) ideáját; még *Siklódy István* is, aki a faipar tárgyalásakor helyes nyomra téved s »A székely népfélesleg«-ben bemutatott népsűrűségszámítás egyik egyszerűbb módját végzi el és eljut annak felismeréséig, hogy »a Székelyföld lakossága viszonylag elég sűrű«, siet ezt a megállapítást elködösíteni azzal, hogy az iparfejlesztés sűrűbb népességet kíván, tehát »megfontolandónak látszik, hogy a székely megyékből a nép mesterséges kitelepítésének ideje vajjon már elérkezett-e s vajjon a mesterséges kitelepítés nem fogná-e útját állani éppen a székely nép óhajtott közgazdasági fellendülésének«.

Csakhogy a székelységnek »mozgó népféleslege« is van. Az »álló népfélesleg« (*néptöbbllet*) nemcsak önmagában vizsgálendő, hanem a »mozgó népfélesleg«-gel való viszonylatában is. Az »álló népfélesleg« kérdése éppen azért ag-

gasztó, mert a székely élettér oly annyira zsúfolt, hogy máris tízezrek hagyják el a családi otthont, miként az a Kongresszus »kivándorlási és fürdőügyi szakosztálya«-nak vitaanyagából is kiderül. Nem lehet olyan könnyedén napirendre térni a viszonylagos népsűrűség magas fokának megállapítása fölött, hanem meg kell vizsgálni, hogy a *tervbe vett gazdasági reform a népfelteslegnek ezt a részét is le tudja-e kötni, képes lesz-e erőteljesen hatni a székelység hanyatló népmozgalmára s megóvja-e a székely népszaporulatot az aggasztó visszafejlődéstől.* A kongresszusiak egyáltalán nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, pedig itt van a lényeg. Az élettér *vertikális* tágítása, a jövedelmezőképesség növelése a mezőgazdasági, állattenyésztési és erdőgazdasági termelés fokozásával, illetve az iparosítással elérheti-e a végső célt: a székely levegőhöz juttatását, vagy pedig csak részben tudja ezt a célt szolgálni s emellett gondolni kell a kitelepítésre is, vagyis az élettér *horizontális* bővítésére. A kongresszusiak nem veszik számba, hogy a mezőgazdasági, állattenyésztési és erdőgazdasági beavatkozás minő mértékű lehet s az iparosításnak minő akadályokkal kell megküzdenie; csak *részletekben* gondolkodnak s ezért a sok magas előadás és hozzászólás ma már nagyobb részében csak *elméleti* jelentőségű.

Ámde ki-ki seperjen a maga háza előtt!

A Székely Kongresszust éppen csak példának idéztük fel, nem róluk, hanem *rólunk* van most szó, akik szintén azon törjük a fejünket, hogy miként is lehetne megoldáshoz segíteni a „székely kérdés”-t. Vajon mi ismét nem tévedünk el a részletek bozótjában? Előbb vagyunk-e mint a kongresszusiak: tudjuk-e a maga *egészenben* látni a helyzetet s a megoldá-

sok vonalán tudjuk-e megkülönböztetni azt, ami valójában *alapvető* és *időtálló*, attól, ami csak *fülvilági* és *időleges*? Az elszigetelten tartott eszmeeserek, az egyoldalú vizsgálódások, a hamarosan *nézetté* csontosodó egyéni gondolatok nem térítik-e le lassacskán a „székely kérdés” mai gondviselőit is az eszmélkedés és tervelés helyes útjáról? Ki tud ma ezekre a kérdésekre feleletet adni?

A Székely Nép tudósítása a háromszék megyei székely értekezletéről s az a széljegyzet, melyet ugyanott olvashatunk, arról győz meg, hogy egy *új székely kongresszusnak* minden lehetősége adva van. Talán ez az új kongresszus adhatna feleletet s eloszlatná az aggályoskodást. Tudjuk: itt is, ott is tervek készülnek, ez is, az is a megoldások módzataival foglalkozik, elméleti és gyakorlati vizsgálódások folynak: ha ezeket összefognák s a közös eszmeeserének a lehetőségét megnyitnák, akkor bizonyosságot szerezhetnénk: *gyökeres megoldások* tervei készülnek-e vagy pedig csak nyesegetést, ojtogatást ajánlanak, mint annak idején az első Kongresszus alkalmával is. Jobb előbb, mint utóbb tisztázni az elvi kérdéseket. *Egy az út és egy a cél* – ebben bizonyosak vagyunk s a Székely Nép, amely cimbe írta az „egy út” és „egy cél” gondolatát, semmivel sem tenne nagyobb szolgálatot a székely népnek, mint ha serkentőleg hatna a négy székely vármegye felelős vezetőire s általában a „székely kérdés” mai gondviselőire, hogy ezt az új székely kongresszust mihamarább összehívják s ott a mai időknek és a mai látásnak megfelelő módon kidolgozzák a székely kérdés *gyökeres* megoldásának nagy tervét a háború utánra s megbeszéljék a székelyföldi *legsürgősebb* s a teljesebb igényű megoldást *előkészítő* tenni-valókat.

Venczel József

NÉMET TUDÓS KÖNYVE A FRANCIA NÉPMOZGALOMRÓL

Többször megtörtént már az utolsó félszázadban, hogy egy nép sajátos problémáit sokkal világosabban látta meg és taglalta egy idegen tudós vagy író, mint az illető népek bármelyik jeles szelleme.

Példaként említhetjük Curtius, a kiváló német szellem-történész könyvét, amelyben egy franciát megszegényítő éleslátással és lényegre tapintó szabatossággal mutatta be a jelenkori Franciaország szellemi úttörőit.

Annak idején Taine az angol irodalomról rajzolt angol tudósokat messze felülmúló tökéletességű képet. Vagy gondoljunk Sauvageot Aurélienre, aki pompás rajzot készített hazánkról s rólunk, »Découverte de la Hongrie« című művében. Idézhetjük még az idegen figyelők éber szellemének illusztrálására Eckhardt Sándor kitűnő művét a francia szellemről, melynél jobbat, vagy hozzá foghatóat a franciák sem írtak.

Nem meglepő, sőt állításunkat igazolja egy német könyvujdonság, amely most nagyon élénken foglalkoztatja a francia sajtót.

Reithinger könyvére gondolunk. Fatális könyv. Olyan a sorsa, amilyen a tartalma. A könyvet ugyanis 1940 márciusában jelentette meg a demográfia kérdéseivel évtizedek óta szakszerűen foglalkozó szerző. Akkor azonban sem a francia, sem a német sajtó nem szentelt elég figyelmet ennek a kis könyvnek; az utóbbi hetekben hasábkot olvashatunk róla a francia sajtóban. A könyv 1941 decemberében ugyanis megjelent francia fordításban is.*

A német szakíró a tudós tárgyilagosságával mutat rá azokra az okokra és veszélyekre, arra a nemzeti tragédiára, amely a francia

demográfia adataiból világosan kiolvasható.

Érdekes megjegyezni, hogy a könyv megjelenésekor, 1940 tavaszán, egy francia politikusnak sem jutott eszébe a könyv tanulságai alapján szemlélni Franciaország sorsalakulását. Pedig ha akkor, az 1940 nyarán bekövetkezett összeomlás előtt akadt volna valaki, aki a francia demográfia alapján ítélte volna meg a francia erők teljesítő-képességét, a faji ellenállás erőviszonyait, bizonyára másképpen alakította volna Franciaország jövőjét.

Így is a francia összeomlás után két évnek kellett eltelnie, hogy a franciák felfigyeljenek Reithinger könyvének megdöbbentő számadataira.

A német tudós ugyanis elsősorban a francia nép feltűnő számbeli megfogyatkozásában látja az összeomlás első okát.

Több évtizedes szólam, hogy »a francia nép ki fog halni«, azonban ezt tudományos komolysággal és adatszerűen senkisé meg bizonyította be. Reithinger könyve sem ezt bizonyítja, hanem »a francia nép öngyilkosságáról« beszél. Nem egy lassú és természetsszerűleg bekövetkező halálról, hanem olyan jelenségről, mely az öngyilkosságot juttatja a figyelő tudós eszébe.

Reithinger megállapítja ugyanis, hogy XIV. Lajos uralkodása alatt Franciaország lakóinak száma Európa lakosságának egyharmadát jelentette. A XIX. század első felében ez a szám már egyhatodára csökkent. Jelenleg pedig az európai lakosság egytizenkettedét jelentik a franciák. Franciaország 90 megyéje közül 65-ben a népmozgalmi adatok állandóan fokozódó csökkenésről beszélnek.

Reithinger e megdöbbentő demográfiai képből elsősorban politikai, illetve hadviselési tanulságokat von le s ez magyarázza azt a feltűnően széleskörű francia sajtóvisszhangot, amely az utóbbi időben a könyvet kíséri.

* Reithinger A.–Wenger L.: Le suicide biologique et économique de la France. Édition Fasquelle; Paris, 1941.

A tanulságok valóban megdöbentőek:

Franciaország lakóinak száma kerekén 42 millió. 1940 tavaszán ebből a 42 millióból 65 éven felüli 4.5 millió volt. E hadászati és gazdasági nézőpontból használhatatlan tömeghez Reithinger hozzászámítja még a 10 milliónyi 15 éven aluli gyermeket. A francia nép cselekvő zömét tehát 27 és félmillió lakos alkotja. Ebből 13 és félmillió nő, 1 és félmillió idegen; marad tehát 12 és félmillió férfi, akire az államvezetők mind gazdasági, mind hadászati szempontból számíthatnak. Mennyi mozgósítható ebből? Reithinger egy összehasonlító táblázatban életkorok szerint mutatja be a mozgósítható férfiak számát, jelezve a hasonló életkorokban levő mozgósítható olasz és német férfiak számát is:

Életkor	Mozgósítható		
	francia	német	olasz
20-tól 30-ig	2.1	6.6	3.5
30-tól 40-ig	2.9	6.4	3.4
40-től 50-ig	2.2	4.8	2.3
Összesen:	7.2	17.8	9.2

Az összehasonlításhoz nem szükséges kommentár. Érdekes azonban egypár következtetést levonni, amit Reithinger meg is tesz.

Elsősorban arra a helyzetre gondol a német szerző, amelybe Franciaország kerül, ha a 7.2 milliónyi férfi közül 5 milliót mozgósítani kell.

Ez elsősorban azt jelenti, hogy a 20–50 év közötti férfi munkaerők 40 százaléka kivonódik a nemzetgazdasági életből. Hasonló arányú mozgósítás a német nemzetgazdaságból csak 15 százalék munkaerő kivonását jelenti.

Az emberhiány viszont egész sor egyéb gazdasági és politikai kihatással jár, ami elsősorban egy ország pénzügyi teljesítőképességének rovására megy. Ez magyarázza azt a tény is, hogy amíg 1914 előtt Franciaország 45 milliárd aranyfrank kölcsönt folyósíthatott a világ különböző államainak, addig 1939-ben csak 5 és félmilliárd aranyfrank kölcsönt volt képes folyósítani. Ez a gazdasági teljesítőképesség-csökkenés elsősorban a demográfiai visszaesés következménye. Nemcsak a munkahiány, hanem a munkáskéz-hiány is gazdasági és pénzügyi visszaesést idézhet elő.

Reithinger érdekes könyve rádőbent arra, hogy a demográfia adatainak világánál egy nép katonai és gazdasági jövőjét is megpillanthatjuk.

Heszke Béla

SZEMLE

A KOLOZSVÁRI MŰCSARNOK ÉS AZ ÉLŐ ERDÉLYI KÉPZŐMŰVÉSZET SZEMLÉJE

KOLOZSVÁR VÁROSA ALKOTÓ EMLÉKEZÉSSSEL ÜLTE MEG a művészetpártoló Mátyás király 500 éves születése napját. Nagyrészt önerejéből, a kultuskormány megértő támogatásával, megépítette az ország második műcsarnokát. A város lendületes, tisztaszándékú vezetői, élükön *Keledy Tibor* polgármesterrel, megmutatták, hogy nagyvonalú városfejlesztési terveik nemcsak papíron vannak meg, hanem fokozatosan meg is valósítják azokat. *Kós Károly* épülete áll s az erdélyi művészetnek végre van otthona. A megnyitó ünnepség sallangoktól mentes, tiszta beszédei kellőképpen kiemelték a város nagy erőfeszítésének erkölcsi értékét. E nagy-szerű tett a háború kellős közepén jelképes jelentőségű is egyúttal: a magyar műveltség életerejét példázza és jelentősége túlmutat Erdély szűkebb határain, az egész magyarság életében példaadás. Már a megnyitó kiállítás sejteti, hogy az erdélyi képzőművészet fejlesztésében milyen lendítőereje lesz az új Műcsarnoknak. Szép gondolat volt a kapunyitásra egybegyűjteni az itt élő s innen elszármazott művészek alkotásait. Egyúttal kitűnő alkalom ez a kiállítás arra is, hogy Erdély élő művészetéről képet alkothassunk, színvonalát és jelentőségét megmérhessük.

Szűkebb pátriánk öregebbje s fiatalja egyaránt felvonult, hogy műveivel köszöntse azt a tisztességet, amit az erdélyi művészetnek Kolozsvár városa az új Műcsarnok megépítésével nyújtott. A messzire szakadtak közül is sokan eljöttek s igazi belső öröm volt látni, hogy azok a mélyreható, belső ellentétek, amelyek művészetükben elválasztják őket egymástól, miként kezdettek feloldódni, amikor egyike-másika beszéd közben felfedezte egymás emberségének nemes vonásait. Igaz ugyan, hogy kirobbanó, éles hangot is hallottunk. Mindenképpen azt hiszem azonban, hogyha sok tapasztalatával s régies irányzatukban csiszolódott tudásával az öregebb nemzedék személy szerint is utat találna a sok lendülettel s őszinte művészi hitvallással induló fiatalok felé, nagyon letompulna az az áldatlan belső harc, amelyik most elvakultságában semmiféle értéket nem hajlandó egymásban látni. Így azonban az öregebbje azt hiszi, hogy a fiatalok azt csinálja, de rosszul, amit ők annakidején becsületes studiummal, verejtékes munkával jól elsajátítottak s nem veszik észre, hogy nem saját fiataláguk silány kiadásával állanak szemben, hanem a művészi szépség és hitvallás új utakon bontakozik ki. A fiatalabbja meg az ellenhatás hirtelen haragjában s a maga új szépségeszményétől s új mondanivalójától elvakulva nem látja meg, hogy a letűnt kor művészetének középszerepében is mennyi finom rezdülés, mennyi becsületes művészi törekvés van. Jól emlékszem, egy kedves, öreg szobrásztanárom mondotta egyszer nekem, hogy régebben a művészet forrásából kristálytisztá víz fakadt, a mai művek láttán azonban az az érzése, hogy ahelyett szennyvíz folyik. A modern magyar művészet egyik nagymestere ezzel ellentétben kijelentette, hogy egy áramvonalas mozdonynak több köze van az új művészet kialakulásához, mint Ráfael összes műveinek. Még fülünkben cseng a századelő forradalmi művészeti mozgalmainak vészkiáltása is: égessétek fel a múzeumokat, mert kerékkötői az új művészetnek. Az ellentétek tehát

nagyok s az ellenfelek nem hallgatnak egymásra. A fiatalabbja kikacagja az öregebbjét, ha azt hallja, hogy még sokat kellene tanulnia s magát befejezettnek tartja, pedig bizony sokszor igaza van jószándékú, idősebb művészársának. Az öregebbje meg lekommunistázza a fiatalját, ha bírálni merészlik, pedig bizony sokszor igaza van a frissebszemű, nagyobb lendületű kezdőnek, amikor azt veti az öregek szemére, hogy megrekedve egy helyben topognak s már nincs útjuk s hivatásuk, csak jól körülbástyázott pozíciójuk.

Ott is sok a félreértés, hogy az öregebbje másként értelmezi a művész magyar feladatait s ismét mást tart erről az új idők gyermeke. A nagy történelmi festők igézetében útnak indult s ma már életük öszéhez érkezett művészberek a magyart elsősorban a tárgykörben keresik, még bennük él Madarász, Székely Bertalan, Gyárfás és Benczur történetisége. Valljuk meg azonban őszintén, hogy a tanítványokban ez a festői irány a nagy mesterek teremtő lendülete nélküli élettelen vázzá lett. A fiatalabbja a történelmi jelenetek drámai feszültsége helyett a munka magyarjában keresi témáit. A mosóasszonyok, az erdőirtók, a bányászok, vagy az útépítés proletárja, a szántóvető falusi magyar erővel teli, esetlen mozgása közelebb áll hozzájuk, mint a kecsesen libbenő görög menádok, vagy a diadalmasan lantjába kapó Apolló Lotz Károly-i szépsége. Ahogyan formálódik az idő, úgy alakul méhében a művészember érdeklődése is. A népi gondolat először tárgykörben hódít, de részben már elérkezett s idővel kiteljesedik oda, hogy megteremtse a kor stílusát is. Egyelőre még túlsok benne az agitátor elragadtatása s mondanivalóját a súlyos valóság torzításával fokozza. Ilyenképen sok még a torzkép, a nyomort még nyomorúságosabbá, az erőt még erősebbé s a szenvedést még elviselhetetlenebbé teszik, hogy jellegét kiemelhessék. Ezzel együttjár a részleteket elhagyó, összegező előadásmód s a kézmozgás lendületének kötetlensége. Minden kezdő korban megfigyelhetjük ezt a rokonszenves naívságú vonást. Gondoljunk csak arra, hogy milyen nagy fellélekezés volt a renaissance kezdetén az, hogy felfedezték a perspektívát, amely a teremtett világ sokféleségébe rendet teremtett. A felfedezés örömében a festők túlszűfölják képeiket oda nem illő építészeti részletekkel, csakhogy minél erőteljesebben szólaltathassák meg a perspektíva vonalrendjét. A kemény vonalak később feloldódnak a levegő játékában s szinte már alig észrevehetően szervezik egységé a kép felületét.

Most is valami hasonló folyamatban élünk. Az a művész, aki a nehéz testi munka megfáradottját, vagy hősét ünnepli képében, ösztönösen érzi, hogy semmire sem mehet azzal a rajztudással és látással, amelynek mélyében a mosolygó görög istenek szépséges testének könnyed vonaljátéka rejtőzik. Nem indulhat el a szigorú természethűséggel sem, mert az, amit mondani akar, sokkal több annál, amit lát, sőt testetlen látomásait kell beletörnie a látható valóságba. Megkezdődik tehát a természethűség törvényének szétrobbantása. Így érthetjük meg a XX. század művészi forradalmi sorozatának belső indítóokait. Az idősebbje tehetetlenül áll e kísérletezésekkel szemben s hajlandó az egészben csupán néhány tehetségtelen ember s az európai kultúrát bomlasztó erők munkáját látni. Sok esetben igazuk is van, a ki nem forrott mondanivalók közt könnyebben elcsúszik a tehetségtelenség, itt tájékozódást csak a tiszta emberség ösztöne adhat. Ennek ellenére kétségtelen, hogy nem ezek a tényezők hozták létre az új művészi kibontakozást, hanem a szellem új látásokra törő forradalma. A slepp, amely kíséri ezt a tisztaságot, csak szeméjtje, az árral együttúszó tehetségtelenje az új időknek.

A természetlátás maga is megfrissült. Túl a csupán szemnek tetsző szín- és fényhatásokon, az új ember hozzá hasonló teremtmények közt jár

a természetben. A tágas levegőégben felnövő növény- és állatvilág egy ütemben lélekdz az emberrel. Ez a közösségvállalás, az azonos teremtő szellemnek ez a megifjító megérezése, több, mint a szemem keresztül áramló színek és fények által kiváltott esztétikai inger. Valami ősi közössége van a tömegek természetszemléletével, amely egy szép búzaföldben nem a sárga s piros színharmonióját látja, hanem a kenyér ígérését. A természetnek ez a felismerése egy csapásra megváltoztatja szemléletét is, az ember a maga örömeinek, szerelmének vagy megkínóztatásának drámáját érzi a környező világban is. A levegő atomjai étellel telnek meg, a fák törzsében, a nyírfák lenhajában, a dombok tavaszi feszülésében a látó számára benne bujkál az élet nagy misztériuma. Az öregebbje előtt más világ nyílt volt meg, az atmoszféra szépsége és a színek diadalmas játéka eltakarta előttük a természet emberségét s a rajz feltétlen tisztelete megkötötte a vonal eleven lendületét. Úgy látjuk, hogy azokhoz jutott legkevesebb akár a régi, akár az új természetlátás szépségéből, akik a realitás szent hitében egy-egy természeti részlet pontos másolóivá lettek. Sokszor hallottam, amint kétségbeesve mondták az idősek a fiatalabb festőknek: hát nincsen szemed, édes öcsém, hiszen annak a fának a törzse nem úgy hajlik s a jelenség valóértéke is más, mint amit te festesz. Bizony egyik világ nehezen érti meg a másikat s sok türelemre és megértő magyar bölcsességre lenne szükség ahhoz, hogy a két nemzedék egymásban ne ellenséget lásson, hanem a magyar szellemiség kétfajta megnyilatkozását becsülje egymás munkáiban.

Ehhez azonban még más valami is szükséges lenne. Be kell látniuk a művészeknek, hogy ők egy közösségnek alkotó részei, a magyarságon keresztül tagjai az európai műveltségnek. Le kell jutniuk önmaguk olyan mélységeibe, hogy képességeikben, még legegényibb vonásaikban is felfedezzék azt, hogy egy hatalmas törvény alatt állanak s amit teremtenek, az a rend s nem a rombolás.

Valljuk meg őszintén, s ezt a művészembereknek is be kell látniuk, hogy a kiállításon szereplő művek nagyrésze bizony csak az értékes középszerhez tartozik. Áll ez egyaránt öregjére s fiataljára. Mégis az értékeléskor, a művelődéstörténeti értékek tisztelete mellett is, *feltétlenül a fiatalok mellé állunk*. Sokszor tanulatlanok, eszközeik nem forrottak még ki, stílusuk ingadozik, színeik néha moeskosak, de bennük van az új élet születésének szépsége s vajudásának szenvedése egyaránt. De épen azért, mert bennük forrik nemessé az új gondolat, fokozott felelősséggel tartoznak a közösségnek s maguknak. Az egyes művek ismertetésekor felhívom majd a figyelmet arra, hogy mennyi minden tanulnivaló vár még jóformán mindegyikükre. Ez meg az ismertető nehéz, de lelkiismereti kötelessége. Lehet, hogy sok harag támad nyomában, de a tisztaszándékú ember megérti, hogy nem a bíráltság kedvéért mondunk el sokmindet, hanem inkább bábáskodás az, amit alább teszünk. Természetesen számolunk azzal, hogy csak igen kevés emberben lehet meg az az egyetemes beleérzőképesség, hogy az egyes művek gyökeréig hatolva értse meg az indító erőket, így eleve számolunk azzal is, hogy tévedéstől nem mentes az, amit mondunk. De be kell látnia művészek és közönségnek egyaránt, hogy meg kell kezdeni a jószándékú részletes bírálatot, mert csak ez teremthet hidat a művész és a közönség közt s csak ez jelenthet a művészeknek is műveivel szemben külső ellenőrzést.

Még röviden néhány szót a művész és a közönség közt említett szakadásról. Oka ennek elsősorban a nevelés helytelen irányítotttságában keresendő. Középkisiskolai rajz- és művészettörténet nevelésünk gyökeréig hibás. A gyermekben meglévő alkotókészséget semmibe sem véve, tisztán logikai alapon igyekszik nyolc osztályon keresztül a művészi rajzhoz s annak

megértéséhez elvezetni az emberpalántát. Elkésztető dolog látni azt, hogy az alsóbb osztályok rajzfantáziával teli gyermekanyagával szimmetrikus mintákat, »folthatást« stb., stb. rajzoltatnak, sokszor még vonalzó is alkalmazva, hogy szebb legyen a lap képe. Az alkotásnak minden gyermekben meglévő irmagját pusztítják ki. Természetes az is, hogy mikor később a műemlékek ismertetésére kerül a sor, akkor már nem támaszkodhatnak arra, hogy bemutassák: ime, ezek a gyermekben is meglévő alkotókészség magasrendű fokozásai s mint telik meg szépséggel az, ami a gyermeknek csak ösztönös játéka. A művészettörténet tanítása is logikai sorban történik, s nem nevel önálló értékítéletre. Egy közepes barokk festménye szerint a logikai sor szerint sokkal értékesebb Giottonál, mert hiszen Giotto primitív, a barokk mester meg úgy tud rajzolni, hogy az tiszta csuda. Nyilvánvaló, hogy az ilyen iskolával az életbe kikerült ember nagyon együgyű szempontok szerint áll meg egy kép előtt s így nem hogy támogatója, de elgáncsolója lesz az új szépségek kiteljesedésének. A nevelésnek a gyermekben élő adottságok rugalmas fejlesztéséből kell kiindulnia, hogy a felnövő élet tényleg saját életének emberibb szintjét láthassa meg a műalkotásban. Tűzbe a régi tanmeneteket, mert megölik az emberben rejtőző művészt. Csak egy, alapjában és gyökereiben új, módszeres eljárással lehet alkotó értékke építeni a magyarságban mind művészi, mind népi szépségeink és értékeink emberségét.

Szolgáljanak az itt elmondottak egyúttal az erdélyi művészet szemléletéhez is bevezetesként. Nem véletlen az, hogy általánosabb elvek s tények érintésével kezdettem. Annak a meg gondolásnak következménye ez, hogy a dolgokat nem szabad a sokat hangoztatott erdélyi szellem szemszögéből nézni, hanem Erdély művészetét egyetemesebb szemlélet mérlegére kell tennünk s e szemléletben kell a kiállítók helyét s értékét is keresnünk.

NÉZZÜK ELSŐSORBAN *Nagy Imre, Szolnay Sándor és Barcsay Jenő* képeit. Nemcsak művészi és emberi nagyságuk követeli számukra az első helyet, hanem az is, hogy műveikben a tárlatot látogató közönség a természet új megszólaltatásának hármasságát szemlélheti. *Nagy Imre* fanyar, kesernyés színei, kissé darabos vonalritmusa szinte acélkeménységűvé formálja a teret. Ebben a konok térben nőnek a hegyek, fák, házak, falusi emberek s legelésznek az állatok. Festésmódja friss és összegez. Nem zsúfolja tele képeit a látható valóság zsidvásárával, hanem kiemel, hangsúlyoz, majd részletező kedve alábbhagy s nagyobb síma felületek következnek, ezekből a laza felületekből ismét ki-ki csillan egy-egy motívum. Vízfestményeit bölcs, magasrendű játékoság jellemzi. Ez a játékoság azonban nem léhaság, hanem inkább egy aszkéta derűs pillanatainak rögzítése. Nem tudom, szándékos-e a Fonóban c. munkája mély jelképisége, vagy csupán ösztöne diktálta neki ezt a képet. Két alak van rajta, egy düstestű fiatal fonó lány s előtte egy magábaroskadt, elgondolkozó vénasszony. A két test tömege, sőt mozdulata is nagyjából azonos, csupán a fiatal lány teste kifeszül, az öregé összegörnyed. Magyar párkáknak lehetne elkeresztelni ezt a képet, mély filozófiai tartalma tisztán festői eszközökkel jut kifejezésre. Többi vízfestményei is gazdagok és szépek. Az az érzésem, hogy ezekben Nagy Imre sokkal közvetlenebb és őszintébb, mint kissé zsúfoltfestésű olajképeiben. Amazokban stílusa, ezekben embersége tisztább.

Szolnay Sándor gyönyörű Tavasz Segesvárt c. képét állította ki. Látszólag lazán feldobott tiszta színei mögött gazdag szinkultúra adja a kép tömörségét. A kép minden porcikájából tavaszi fény ragyog. A fa friss zöld hajtásai beleolvadnak a fehértestű felhőkbe, a távolabbiombok zsúfoltságát az esetfordulatok fölényes biztonságával jelzi. Alig van

ma festőnk, aki ilyen egyszerűséggel ilyen hallatlan zingazdagságot és hangulatot képes sugallani. Szolnay tájaiban nincs torzítás, a kép nagyjából megfelelhet a látott tájnak s mégis minden ízében felülemelkedik az optikai valóságon. Olyan magasrendű s emberi érzésekkel átszőtt sűrítés van benne, ami csak igazán nagy művészek adottsága.

Barcsay Jenő hármuk közül a legelvontabb. Képét nagyon rossz helyre akasztották s így a látogatók alig méltatják figyelemre. Komor s szomorú tájakat lát. Vastag, fekete vonalakkal jelzi a dombok, házak s fák tömbjét. Reményvesztett színek ülnek a képein s csak néhol csillan meg egy-egy fehér, sárga vagy piros szín. Aki először látja, bizonyára nem barátkozik meg velük, de egy-egy képének hosszas szemlélete során megelevenednek a látszólag egyhangú felületek s a kép egyre világosabb és gazdagabb lesz. Igazi, vérbeli festő látomásai bujkálnak az asktétikus önfegyelem mögött. A napfényt nem ismeri, de színeiben belső tűz ragyog. Képeinek tere nem a valóságos, megfogható tér, hanem összezsúfolódik, összeszűkül a kép tere s szinte nyomasztó, önkínzó érzés ebbe a világba lépni. Stílusának minden értéke ellenére meggyőződésem, hogy csak komorszavú előjátéka nagy felszabadulásának. Akik régebbi munkáit is látták s figyelték fejlődését, velem együtt ugyanígy gondolkodnak. Egykori átalakulása párizsi útja után robbanásszerűen történt s ugyanilyen megrázó ébredés felszabadíthatja önmagának szabott korlátai kegyetlen-sége alól.

E három nagyerejű művész után forduljunk a fiatalabb festőkhöz. Kiemeljük *Bordy András*, *Iván Szilárdot*, *Szentiványi Lajost* és *Pirk Jánost*.

Bordy András pompás indulás után jóideig belefulladás az aquarell-technikába, túlon túl sokat nyúzta, gyötörte a papírt. Annál nagyobb öröm, hogy most kiállított két képén friss, erőteljes lendületét látjuk gazdagabban újjáéledni. Félaktja bársonyos finomságú, bensőséges alkotás, a háttér kezelése azonban még túlnagyolt. Feleségéről festett arcképe kitűnő kép, remekül kezeli a fekete színt s igen szép a fej körül a haj s a fátyol könnyed játéka. A kezek rajza ezen a képen gyarló, de a kép együttes hatását nem zavarja.

Iván Szilárd két képe ugyancsak egészséges magáratalálásáról tanuskodik. Egyidőben aggodalommal láttuk, hogy hol Szőnyi büvöletébe esik, hol meg fáradt Székely Bertalan-variációkkal kísérletezik. Mind Önarcképe, mind pedig Cigánylánya festői szabad csapongású előadásával jelent értéket. Úgy látszik, képességeinek kitűnő oldala a sötétbe ágyazott sötétebb színek fokozása. Önarcképén azonban lokális rózsaszínt és lilát használ. Nem tudom, hogy fog ezzel a két színnel megbirkózni. Hátterében még sok a fehérrel kevert piszkos szín, csak azért nem esnek ki a képből, mert színmélységüket helyesen adagolta, nem válna kárára, ha színei tüzet tovább szítaná.

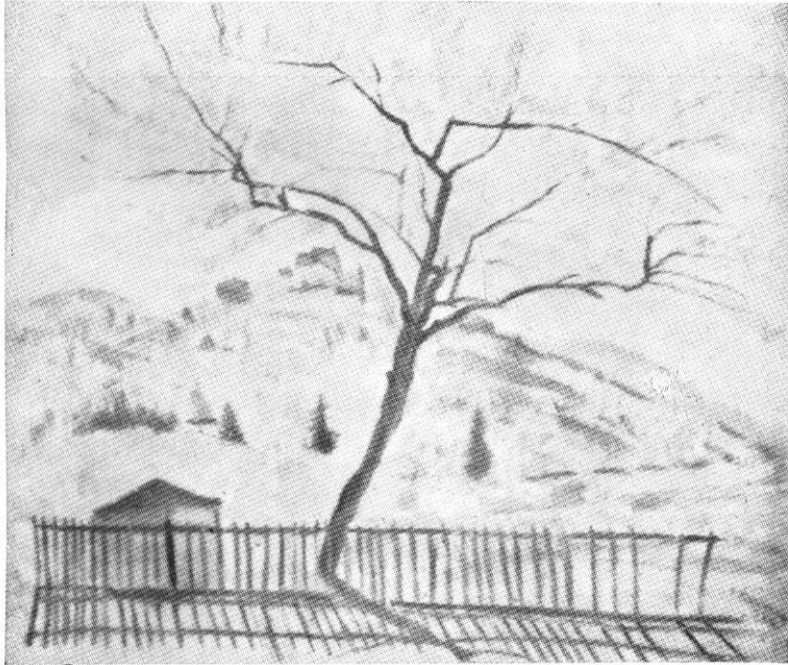
Szentiványi Lajos Önarcképén gazdag és tiszta színskálát fog egybe, olyan virtuóz részletekkel, melyek becsületére válnak. Itt-ott formai zökkenő van a képen, de egészében véve egészséges utat sejtet. Azt hiszem azonban, hogy a tériségnek egy árnyalattal erősebb érzékeltetése csak egységesebbé szervezné a képfelületet. Az Olvasás közben c. képen remekül bánik a bíbor színnel, de a test fedetlenül maradt részeinek s különösen az arcnak színeit fokoznia kellett volna, mert így élettelenek.

Négyük közül talán *Pirk János*nak van legnagyobb festői kultúrája. Május c. vászna cigányleányának aranylő testszínében s a háttér kékjének gazdag változatosságában a természethez közelálló s annak színjelenségeit teljes gazdagságában látó festő szólal meg. Kár volt azonban ezt a képet ilyen állapotban kiállítania. Színei beütöttek s nem egy helyen

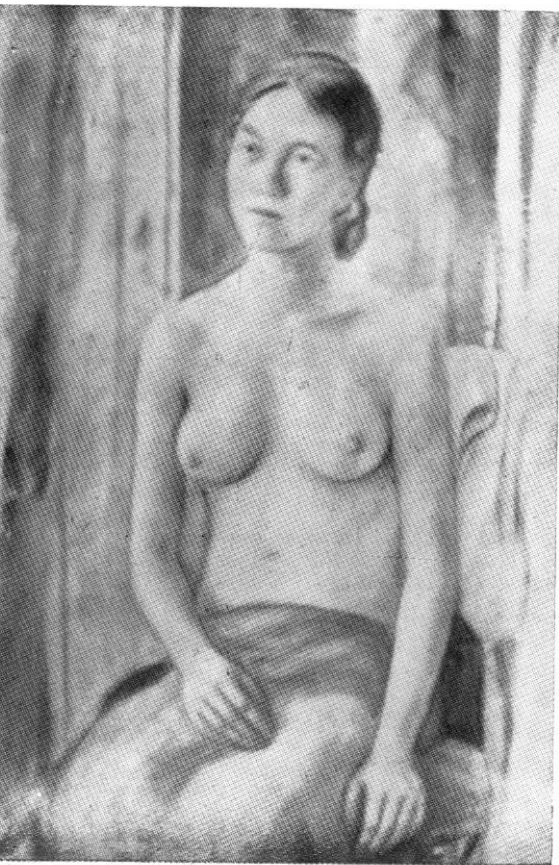
ennek következtében piszkosnak látszanak, csak be kellett volna vonnia lakkréteggel s egyszerre eredeti szépségükben ragyogtak volna. Két másik képe azt mutatja, hogy elvontabb utakra akar lépni. Bár Beszélgetés a romok közt erőteljes komponáló készséget s bár torzító, de jól hangsúlyozott rajzkészséget árul el, mégsem őszinte alkotás. Maradjon ő csak eredeti gazdag festőiségénél s mélyedjen bele színlátomásaiba, új stílusa nem nekivaló. Mindnégyükön meglátszik, hogy alapos, komoly iskolázottsággal indultak útjukra. Korban és iskolázottságban együtt említendő velük *nagyborosnyói Bartha László*. Alkonyatkor c. műve szép látomás, de alapja nem egészen egyéni. Bernáth Aurél és Berény Róbert hatása erősen szembeszökő s színharmonijából kiesik az előtérben levő istálló fedelének szürkéje.

A főfalon az idősebbek közül való *Merész Gyula* vásznát állították ki. Idegen, színpadias világ s világítás üli meg az egyébként nagyfokú ügyességgel festett képet. Színei nem igazi színek s a kép valóságértéke kevés. Festett világ ez, amelyhez semmi közünk. *Mikola András* három művével szerepel. Nagy tájképe fáradt alkotás, eltűnt belőle Nagybánya derűs, őszinte színlátomása. Önarcképe sem tűnik ki, Őszirozás című képe még egy jobbfajta műkereskedésben sem állhatná meg helyét. Elképzelhetetlen, hogy ezek a képek termésének javából lennének, de akkor miért nem küldte jobb képeit? *Szopos Sándor* Székely Bertalan iskolájának sok értékét őrzi, kiállított kompozícióvázlata azonban nem képviseli méltóképen finom rajztudását. Napfény sütötte foltjain meg-meg csillan egy távoli szingazdagság, de árnyékai egyhangúan és modorosan lilák s a kompozíció egésze nem az életből, hanem a hagyományból fakadt. Becsületesei képességei s finom rajzai többre tennék hivatottá, két idősebb társa mellett így is jól esik látni higgadt konzervatívizmusát.

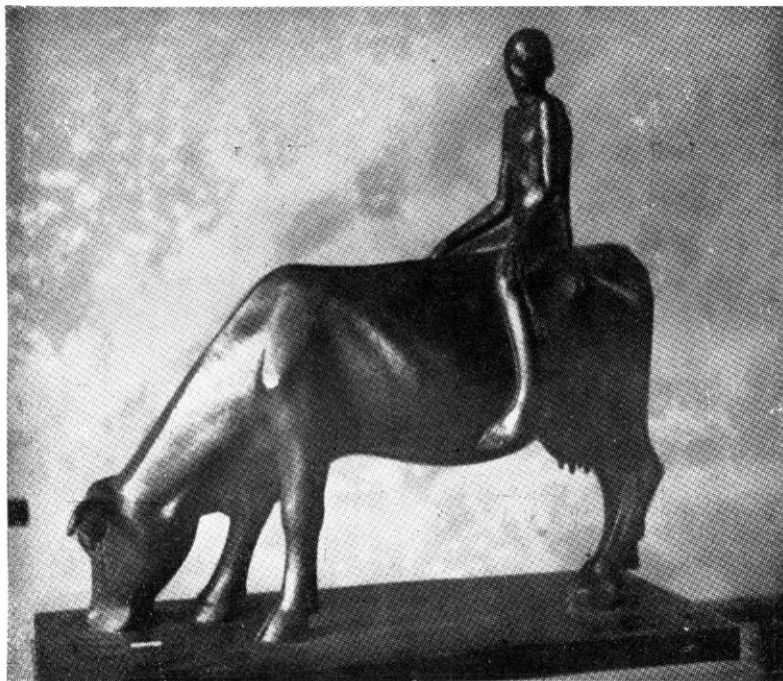
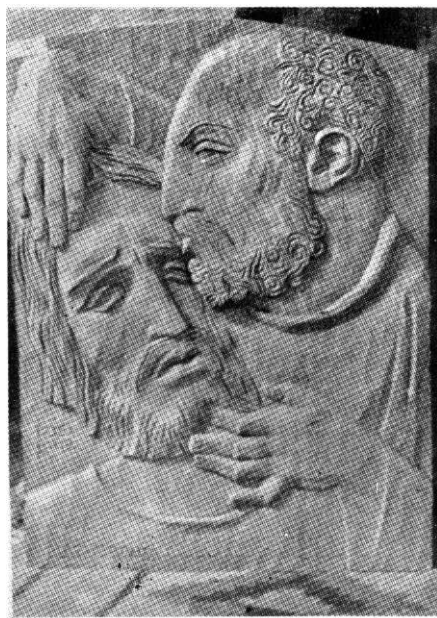
A KATALÓGUS SORRENDJÉHEZ folyamodunk a továbbiakban s így elsősorban a festőkről emlékezünk meg. *Agricola Lidia* két friss tájképvázlatát állította ki. Egészséges színhasználata elárulja képességeit, de ahhoz, hogy a vázlatból kép legyen, a sebtében odavetett vonalakat és színfoltokat még sok kemény tanulmánnyal kell. Erelnie. *András László* Bivalyok c. műve igen komoly alkotás. Fehérrel tört színeiben van erő s ragyogás, egyáltalán nem meszesek. Az egyik bivaly felülnézete rajzban még éretlen. Vásár-ján már kevésbé sikerült egybefognia a színeket s különösen bosszantó, hogy a szépen benépesített teret megbontja az, hogy az előtérben levő kosaras asszonyt a képsikkal párhuzamosan ábrázolta. Ez primitív beállítás! Az Útjavítókat pedig nem kellett volna kiállítania. Jellegetes példája ez a kép annak, hogy a szociális tartalom miként lesz sémává. Nem az egyéni munka esetlen, vagy jellegetes mozgását ragadta meg, meggörnyedt, lehajtott fejű alakjai közhelyek, lélektelen sablonok. Miért nem néz itt is keményen a valóság szemébe? Annak a festőnek, aki a bivalyos képet festette, nem szabad ilyen rossz programbeszédet tartania. Nem szerencsés dolog az, sem, hogy ecset helyett festékkaparóval fest. Higyje el, ez sem nem új, sem nem jó, s hozzá mindenképpen méltatlan módszer. Határozott és gazdag képességű fiatalunk *Andrássy Zoltán*. Bíborszínből tartott képe épen úgy, mint Szomszédok-ja erőteljes, jó kép. Bírja az egy színen belüli fokozást s a háttér színei megmutatják, hogy ezt nem színszegénységből teszi. Azt hiszem azonban, nem ártana, ha egy árnyalattal több tényszerűséget, fény- és árnyékhatást érzékeltetne. Az egy színerősségből tartott arcképek, minden jó jellemzésük ellenére is, laposak kissé. Útja azonban jó s hiszem, hogy nagy fejlődés előtt áll. *Aradi-Edvi-Illés Jenő* képei szinte családi örökségként hatnak, fényképszerű felvételei csak színesek, de színeinek csengése hiányzik. *Ács Ferenc* növendék-

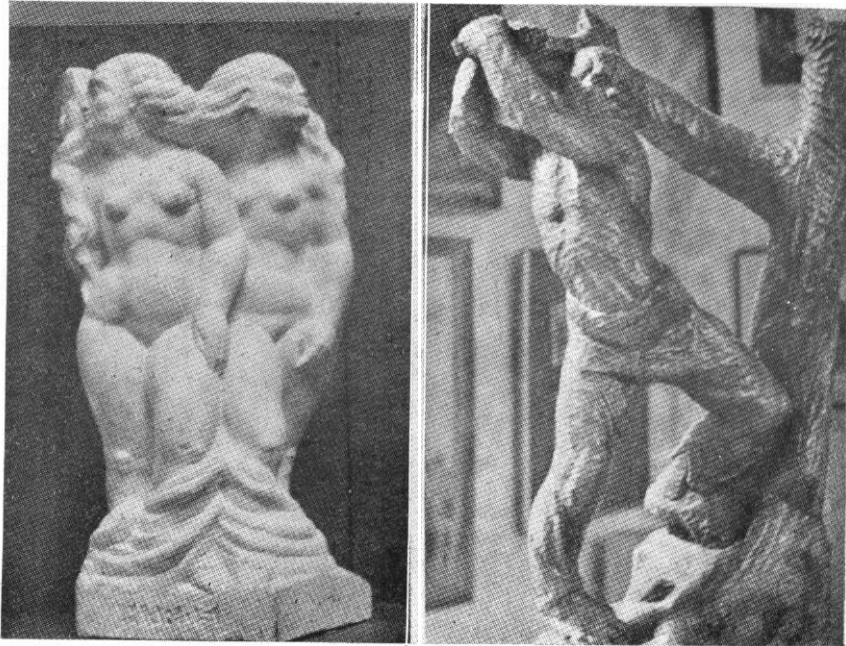
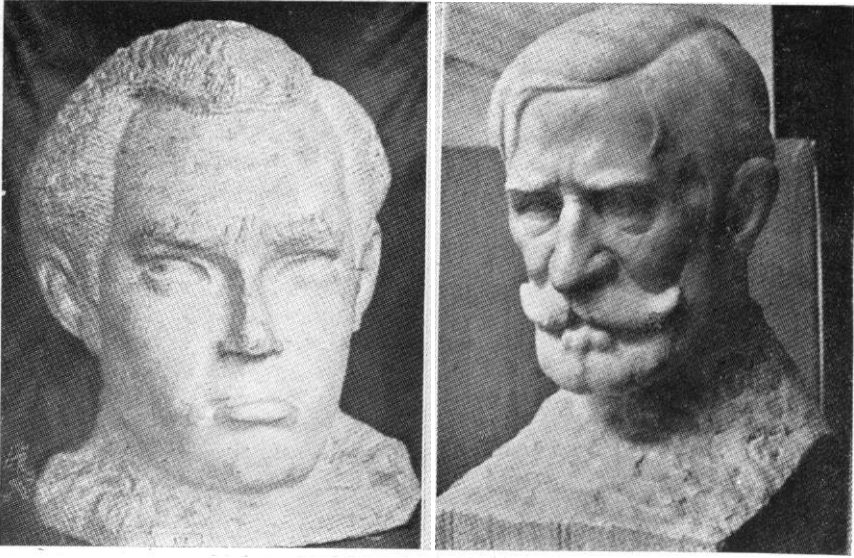
I. tábla. Nagy Imre: Csiki udvar; Szolnay Sándor: Tavasz Segesvárt.

II. tábla: Bordeny András: Fél-akt; Varga Nándor Lajos: önarckép.

III. tábla. Gy. Szabó Béla: Vázlat a Napraforgóverő c. fametszethez;
Kós András: Judás; Borberek Kovács Zoltán: Tehénitató.

IV. tábla. Kósa Huba Ferenc: önarckép; Szamosi Soós Vilmos: Benedek Elek; Szervátiusz Jenő: Maros és Olt; Vida Géza: Fadöntő.

munkáit állította ki. *Balázs Péter* »Józsi Bácsi«-ja erőteljes tanulmány, de ha az arcot plen-airben festi, miért maradnak a kezek a lokális barna színtelenségében? *Bene József* friss vízfestményei nem csekély virtuozitásról tanuskodnak, Tehenek c. különben szép képén a víz nem víz, csak jellegtelen színfolt. Nem ártana az anyagszerűség erőteljesebb jelzése, mert egyébként minden egybefolyik. Festőállványa nem ennyire őszinte, másodélményként hat, a csikók rajzában elég szembetűnő hibák vannak. *Brósz Irma* cézanneos Szamospartján az alap meleg színe fogja egybe a képet, ott azonban, ahol az egész felületet benépesíti színekkel, kitűnik, hogy még nem bírja lélekzettel a témát. Nem kis ügyességgel keveri azonban a zöldek árnyalatait. *Csíki Gál János* Árnyékban c. képén a nagy naturalisták örökségéből van valami, némi műtermi árnyalattal. Akt-ja azonban igen rossz kép, úgyahogy megrajzolta ugyan, de színei ijesztők. *Debiczky Istvánra* jó hatással lenne sok, kegyetlen őszinteséggel végigvitt természettanulmány. Gyengén rajzolt alakjai modorosán mozognak, színei meszesek. *F. Ferenczy Júliánál* is hiányzik ez az iskola, színei így kissé szétesnek. Van azonban András c. képén egy részlet, amelyben mintha megtalálta volna saját stílusát. A kéznek mind rajza, mind színei jók, ha ebben a szerves látásban tudná felépíteni képeit, elsőrangút alkothatna. Képeit kissé bánatos alaphangjuk rokonszenvessé teszi. *Ifj. Figlár Géza* egy szép rajzát s igen jó, szélesen festett vízfestményét állította ki. Erőteljes tehetség.

Fülöp Antal Andor három képén ismét megtaláljuk kiforrott stílusának értékes jegeit. Finom, elmélyült rajza különösképen a Japán magnolia aranyhállal című képén érvényesül. Nagy értéke a sárga árnyalatok dús gazdagsága. Mindezek ellenére nem mondható festőinek, mert formái élesen elhatárolódnak s teljességgel hiányzik a térbeliség. Természetesen ez nem hiba, mert ebben az ábrázolásmódban sok intim szépség rejtőzik. Mégsem ártana megkísérelnie, tisztán stílusa gazdagítására, studiumként, más és más színárnyalatokban festeni s azok árnyalataiba is úgy bele-mélyednie, mint teszi a sárga színnel. *Gáll Ferenc* festésmódja Munkácsy és Rudnay stílusának több-kevesebb virtuozitással való újraélése. Van érzéke a természet zsúfolt gazdagságának érzékeltetésére. *Gyimessy Kovács Gábor* Koszta József hatása alatt indul útnak, de a nagy magyar mester mélységei hiányoznak belőle.

Incze István Ború-ja nagyon szép, s Befagyott Maros-ával együtt a kiállítás értékei közé számít. Kitűnő színlátása és bravúros festői előadása nem közönséges képességéről tanuskodik. Egy kérdésünk van hozzá: hagyja el a barna alapozást, ez sok minden zökkenőn könnyen segíti át s így kerékkötője lehet értékes képességei kifejlődésének. Van ereje s vannak színlátomásai, nincs szüksége erre a silány mankóra. *Incze János* két komoly, szép képével jelentkezik. A Sörház-utca sarka című egyike a kiállításon látott ama kevés műnek, amelyre azt mondhatjuk, hogy befejezett, kiérett alkotás. A dési vásárról festett képe is erőteljes, kitűnő színlátásáról tanuskodik. *Kapussy György* Székely gazdája sok részletében jó, de a fej színei műteremizűek, a háttér feketés atmoszférája meg sem nem műterem, sem nem igazi plen-air. A Szamos Kolozsvárnál c. képén erejét meghaladó feladatra vállalkozott, a témának ez a felfogása pisarroi képességeket követel. *B. Karácsonyi Emmy* Tájképe jószándékú, de nyers színei miatt kiéretlen festmény. *Karácsonyi János* két temperája frissességét vázlatosságának köszönheti. *Kiss Ernőnek* sokat kell még tanulnia. *Kiss Károly* őszi táján már túlságosan jól ismert nagybányai színhangulatot látunk viszont, a kezdés ereje nélkül. *Kodréán Kornél* őszi tája aprólékos részletezésének semmi köze a művészethez. *Kun István* három képe arról tanuskodik, hogy még mindig nem tud sza-

badulni Rudnay Gyula mély igézetéből. Hallatlan utánérzőképességgel és sokszor igazi bravurral fest s képei még másodélményükben is szépek. De ne vegye rossz néven, Rudnay mellett nem állhatja meg helyét. Sok őszinte Studium bizonyára meghozná képességeihez méltó önálló stílusát is. *Makkay Piroska* két vízfestménye grafikáihoz képest gyenge, még Márciusának kompozíciójában van ötlet, de olyan képet, mint Leányka c. vízfestménye nem szabad kiállítania. *Mágori Varga Béla* Gyimesi csán-gók-ján sok az akart primitívség, pedig a fák és a háztetők igen szépek s látomáserejük van. Nagyon jó festő *Mohi Sándor*. Mindhárom képe értékes, fejlődésképes tehetségéről tanuskodik. Színei mintha kissé fakók lennének. Van érzéke a monumentális forma iránt s bizakodva várjuk további munkáit. *Nagy Oszkár* két képén a zöldek virtuóz kezelése lep meg, a mélységek fokozni tudása kitűnő erénye. Mindkét képe egyebekben elszármaztatnak látszik. *Olajos István* két friss vízfestményét őszinte örömmel láttuk, kíváncsiak vagyunk nagyobblékelzetű munkáira. *Dobrai Pászka Jenő* durva színeiből talán a kibontakozás felé halad. *Piskolthy Gábor* jó képességű, jól rajzoló művész. Öregasszonya megkapó lírájú kép, kezei s feje egyaránt kifejezők, nem ártana, ha színei kissé felengednének, mert így képe inkább színes grafikaként hat.

Nagy tudást és eleven életérzést kapunk *Ruzicskay György* Építkezés c. pasztelljében. A munkás-test. mozgásának életteli jelzése, a sürgés-for-gás remek érzékeltetése nagy erénye Ruzicskaynak. Ha képét olajjal fes-tette volna s így mélységeit jobban hangsúlyozza, talán valamennyi kép közt első helyre kíváncsoznék ismertetése. Így színeinek fényértéke kevés, sem a mélység, sem a világosság felé nincsen fokozása. Különösképen nagy öröm számunkra ezt a kiváló alkotását elvont, testetlen látomásai után látni. Figyeljük pályáját, mert nem mindennapos adottságokkal meg-áldott művészember. *Simon Béla* végre képességeihez méltó képpel jelent-kezik. Magvetőjében komor erő van. A tiszta színek közé ágyazott agya-gos színek jól aláhúzzák a munkában edződött ember eldurvult kezét-lábát. Azt azonban most is megállapíthattuk, hogy nagyon sokat kellene rajzolni és természet után festenie, hogy eszközei is tehetsége színvona-lára fejlődjenek. Látva Marosvásárhelyen kiállított képeit, az a veszede-lem fenyegeti, hogy túlságosan hisz önmaga befejezettségében, ez pedig kikerülhetetlenül az eszköz és a mondanivaló elszegényedésére vezet. Kényszerítenie kellene magát a látott élmény tudomásulvételére és vissza-adására. Így csak a kezdetben jólhangzó manifesztációk irányában halad. Egyikünknek sem lehet közömbös egy ilyen kiváló adottságú művészember fejlődése, de elsősorban sajátmagának kell kemény fegyelemmel csiszolni és gazdagítani képességeit.

Solymássy C. Viktor szintelen képeit jó érzéssel rajzolja meg. *Sle-venszky Lajos* két képe gyenge visszhangja a nagybányai mestereknek. *Takács Zoltán* Téli kertészletében szépen használja színeit, Tél végén c. képe gyengébb, háttere pedig tarka. *A. Tollas Júlia* csendéletei izléses, ügyes vízfestmények, Cigánylánya azonban gyenge tanulmány. *Tóth István* vízfestmény-miniatürje a művészethez való megható ragaszkodás tisztelni-való jelképe. *Varga Mátyás* önarcképe, erővel teli grafikái mellett, nem eléggé összefogott, bár kitűnő karakterérzékkel rajzolt mű.

Varga Nándor Lajos szép önarcképe, klasszikus higgadtságával, komoly rajzával a Székely Bertalan-féle beállítás eredeti módon való továbbfejlesztése. Értéke a kiállításnak. Szűksavusága mögött nagy tudás s komoly elmélyedés áll. Színei tompák, de tömbjük erőteljes s han-gulatuk kitűnően megfelel a kép stílusának. Remek vízfestménysorozatá-ból a Kaszálók c. vázlatát állította ki. Gyökeréig igaz mozgásképlete vir-tuóz rajzkészségéről tanuskodik, de egészében nem ad jó képet Varga

Nándor gazdag vízfestő művészetéről, inkább bravuros jegyzet csupán. Kár, hogy székelyföldi sorozatának örökértékű lapjait nem állította ki. *Weith László* két arcképe studiumnak jó ugyan, de színtelensége mellett rajzi hibáktól sem mentes.

A szétszórtan kiállított grafikai anyag nagy értéke, hogy *Gy. Szabó Béla* és *Varga Nándor Lajos* néhány lapjában a grafika legmagasabb művészi fokát láthatja a látogató közönség. *Varga Nándor* nemcsak kitűnő művész, hanem talán legjobb művészeti nevelőnk. A fiatal grafikusnemzedék kivétel nélkül nála tanulta meg a mesterség sok csinját-binját. Kiállított rézkarca, *Charon a lelkekkel*, nem mutatja kellőképpen sokoldalú és virtuóz művészetét. A kavargó levegő bravurosán rajzolt aktjai, biztos rajzú rövidüléseikkel a legnehezebb rajzi feladatok könnyed megoldásaként imponálnak. Abból a korszakából való ez a lap, amikor a természet minden megnyilatkozását emberben látta, a fák törzse, kinyuló ágai, a levegő örvénylése mind vívódó emberekkel volt tele. Kiállított rézkarcának súlyos filozófiai mondanivalói mellett sincsenek meg azok az értékei, amelyek *Varga Nándornak* külön helyet biztosítanak a magyar grafika fejlődéstörténetében. *Bethlen Gáborja* régies stílusban tartott kitűnő fametszet.

Gy. Szabó Béla művészetét nemrég rendezett kiállításával kapcsolatban alkalmunk volt más helyen méltatni. Fametszetein hallatlan gazdagságban bontakozik ki az erdő sűrűje, vagy a zuhogó víz csillogása. Újabb metszetei közül a *Disznópásztor* esőfüggőnye egészében újszerű s értékes grafikai kísérlet. Remélhető, hogy nem ez lesz egyetlen lapja, hanem más kompozíciós formában is megkísérli e remek látomás grafikai értékeit kiaknázni. Kompozícióiban közvetlenül és sűrítve szólal meg a falusi ember, a falusi földek élete és a darabos világ zúgaiban meghúzódó, sok megható szépség. Fejlődése mögött temérdek kiérett tanulmány áll. Érdekes egybevetni például a *Napraforgó-verő* fametszetét előkészítő rajzával. Metszetei józan valóságérzését kompozíciójuk, témaválasztásuk és kivitelük a reális élet fölé emeli s emberei szervesen, szinte a többi természeti lények ikertestvéreiként illeszkednek bele a tájba. Épen ezen a téren az utóbbi időkig bizonyos ingadozást figyelhettünk meg nála. Most ennek nyoma sincsen már s így művészte egyre tisztább összhangban bontakozik ki. Lapjai mind a magyar, mind a modern európai grafikának elsőrangú értékei.

Kettejük mellett nemes versenytárs *Varga Mátyás*. Őnarcképe tiszta és nagyvonalú formalításával s szép fekete-fehér játékával legjobb munkái egyike. Előtérben levő kezét kissé kicsire rajzolta s így a kép monumentális hatása csökken. Igen rokonszenves rajzú *Arcképét* is kiállította. *Abódi-Nagy Béla* jó rajzkészségét őnarcképének modoros mozgása zavarja, *Arcképén* kemények az árnyékok, úgy hat, mintha gipszmintáról rajzolta volna. *Élesdy István* *Köcsögárusok-ján* a fehér fények modoros használata visszatetsző, *Ranta-Rotto-ján* meg a távoli és közeli feketék egyenrangú kezelése megbontja a térhatást. *Málnási hegyek c. rajza* kormos. Szép, őszinte munka *Öreg ember c. hidegtüvel* készített karca. *Ifj. Figlár Géza* nyers karcaiban határozott tehetséget látunk.

A festmények és grafikai művek sorában még *Avedik Félix*, *Balogh István*, *D. Berde Amál*, *Papp Lajos*, *Pap Domokos*, *Pánczél Béla*, *Szász István*, *gr. Teleki Ralph* munkáit láttuk.

A SZÍNVONALAS SZOBRASZATI ANYAGBÓL elsőként az öreg *Szamosi Soós Vilmos* s a fiatal *Borbereki Kovács Zoltán* műveivel kell foglalkoznunk. *Szamosi Soós* öt fejet állított ki. A márvány életre kel vésője alatt s nemes tudással faragott formáin szinte a bőr porusai vibrálnak.

Nem fotografusa ő a természetnek, hanem finomérzésű újjáalkotója. A formák játékában, egymás felé hullámlásában meg tudja fogni az egyén sajátos életét és érzékeny, szinte lélektani mélységekből előretörő rezdüléseket vesz észre s rögzít vésőjével (pl. az Álom c. szobra száján). Ő egyike azoknak a tiszteletreméltó idősebb művészeinknek, kiknek alkotásaiban a mesterség tudása, meg a bensőséges művészi élmény szerencsésen ötvöződik egybe. Ellentétben *Szamosi Soós* részletező hajlamával, *Borbereki Kovács* a kierlelt nagy formák monumentális tömbjeinek mestere. Hatalmas, de sohasem torz formáival Tehénitatója becses dokumentuma képességeinek, bár az ötlet maga nem új. Tehene biztosan áll a lábán s kissé jobbrafordított fejének mozgását a tehenesfiú fejének erőteljes balrafordításával egyensúlyozza a szobrász s több más jó tulajdonság mellett ezzel is szerves egységbe fogja az állatot és az embert. A fiú mozdulata talán kissé akartan merev, de ezen is figyelemmel kísérhetjük a természetadta formák nagyvonalú összegezését. Szobrász-ának alapötlete váratlan szépségével s plasztikai lehetőségeinek gazdagságával lep meg. E szobrában egycsapásra a természet nemes nyelvének oldódik meg mindaz a formaprobléma, amelyért Archipenko s társai annyit gyötörték magukat és a természetet. A negatív és pozitív térformáló erők szerencsés összhangjára tapintott rá akkor, amikor a szobor negatívján dolgozó szobrászt kifaragta. Ne hagyja kisméretű vázlatnak ezt a remek dolgot. Nem lehetetlen, hogyha a szobor negatívját s a szobrász alakját egy méretre venné s a szobrászt is aktban ábrázolná, az a magasrendű formai játék, ami már így is megvalósult, még csak fokozódnék erejében. *Borbereki Kovács* egészséges és nagyvonalú természetlátása példaként állhat fiatal szobrászaink előtt.

Andrássy Kurta János kiváló képességekkel oldotta meg Olvasó nő-jében a szembenézetből ábrázolt test domborművét. Pihenő asszonya Jól összefogott formáival tűnik ki. Tüskehúzójában és Hazafelé c. kis műveiben is van ötlet és szobrászi finomság. Nála csupán azt hiányolom, hogy annyira leköti a forma tisztaságának gondja, hogy munkáiból kimarad a lélek lírai rezdüléseinek érzékeltetése. Mesterének, Medgyessy Ferencnek műveit elsősorban nem objektív formai szépségük, hanem a forma minden kis hajlását átjáró meleg emberi érzésvilág teszi a magyar s az európai művészet remekeivé. *Bencsédi Sándor* Leány-ának fején egészséges kifejezés bujkál, a szobor egyebekben másodélmény, egyszerűsége pedig nem gazdagság, hanem modor. *Borsodi Bindász Dezső* Hontalan-ján, a gyermekét magához ölelő anyán fent sok a részlet, alul azonban üres a forma. Igaz, hogy ezt a téma diktálja s áthidalása roppant nehéz művészi feladat lenne. *Botár István* Férfifej-ében a részletező studium az elnagyolt formákkal nem épen szerencsésen keveredik. *Zsákodi Csizsér János* aktja a rodini látomásvilág utánérzése, Rodin forradalmi ereje s finomsága nélkül. *Dabóczy Mihály* székely leánya jó megjelenésű portré, de a fej belső formái lazák. Eddig látott munkái közt a legjobb Jó pásztora, érdemes lenne komolyan megkísérelni e gondolat megvalósítását. Vázlatában több mintázási hiba (a kezek rövidek) zavarja az összhatást. *Haáz Sándor* két naturalisztikus törekvésű tanulmányfejet állított ki.

Nagy meglepetés volt számomra *Halmágyi János* érett művészete. Gondolkodó c. vázlatában finom, sejtelmes líraiság van s amellet sok mintázásbeli erény teszi széppé e szobrot. A Muzsa ólomfején átderengő mosoly feledteti, hogy a görög hellénizmus Hypnos-ábrázolásainak utánérzéséből született, még a szárnyak tömege is megvan a szárnyszerű hajtincsekben. Ez a szobor a görög gondolat újjáéledése, de mint ilyen, feltétlen őszinteségű alkotás. Nemes formái, szép, okos kifejezése a kiállítás egyik legjobb szobrává avatják.

Homokay József barokkos Corpus-t állított ki. *Horváth Géza* Tanulmánya iskolás munka, Tanulmányfején a szemek körül néhány egészséges impresszionista megfigyelése vonja magára a figyelmet, egyébként a szobor nem érdekes. *Istók János* Cézárja szobrászati fénykép, Bem apó-jának vázlata meg elmarad nagy pesti szobrának előadasmódja mögött. *Kallós Miklós Elek* tanulmányfejénél a részletek mintázása megbontja a fej egységét, a formák mélységei túlzottak. *Kocsis András* Apai szeretet-e lélekkel teli alkotás. Figyelemreméltó plasztikai ötlettel oldja meg a bőr ráncait, anélkül, hogy általuk a forma feldarabolódnék. Nádvégójában irodalmi ízű finom gondolatot mintázott meg. A szobor kiállításában Boda Gábor forradalmi lendületének közelségét érezzük. Tanulmányfején zökkennek a formák s a szemek rajza nem tiszta, egyebekben jó munka.

Kós András fadomborműsorozatát és két szobrát állította ki. Legjobban Nányi c. szobra tetszik, a felduzzasztott formák egy plasztikailag megfogott, határozott lelki magatartást sugallanak. Nem tagadható azonban, hogy megfogalmazásában erősen érezzük Barlach figuráinak utóhangját. Domborművei közül Anya és gyermeke tűnik ki legjobban. Népi jelenetei első benyomáskor megkapják az embert, de alaposabban megnézve, sok benne önmaga sablonos ismétlése s az akart primitívség. Mestrovic típusai egyénekből szűrődtek azzá, Kós András valamennyi alakja ugyanannak a kissé papírizú figurának más és más mozdulatából keletkezett. Önmaga modorosságába fullad a szemek megismétlődő faragásával. Merész rövidüléseit nem oldja meg, hanem úgy faragja, hogy kisebb felületre zsúfolja a szembenézetből látott arc részleteit. Ez nem népi egyszerűség, hanem plasztikai szegénység. Máshelyt meg a szigorúan síkbaállított alakok alá perspektivikusan hátrafutó talajt helyez. Ezzel elér ugyan díszítőhatásokat, de megbontja a dombormű irreális terét. Mindeme kifogások ellenére műveiben sok érték van s domborműveinek egyikén-másikán különösen szépen érvényesül friss komponáló tehetsége. Előző kitűnő alkotásait látva, csak sajnálhatjuk, hogy nagyszerű egyénítő képességét háttérbe szorítja. Képessége többre hivatottá teszi őt s remélem, hogy az a korszaka, amelyet ezen a kiállításon mutatott be s amelyet magam részéről nem tudok kellőképpen értékelni, csak további gazdagodásához szükséges kitérő.

Kósa Huba Ferenc Önarcképe a kiállítás java értékei közül való. Egyszerű tömbjében, tiszta formáiban nyoma sincsen a handabandázásnak, vagy a bizonytalan keresgélésnek. Ószinte s meleg örömmel nézzük Anya c. szobrát is, bár itt egy-két kifogást nem hallgathatunk el. A fej indokolatlanul kicsi, a gyermek testét meg elfaragta. Pedig igazán szép az asszony teret átölelő mozgása s sok nagyvonalúan kezelt, de megfigyelésében bensőséges részlet, mint például a lábujjak mozdulata, a kezek stb. Talán fokozottabb tisztasággal kellene a gyermek ellentétesen beállított testében az anya térélelő mozdulatának tükörképét adni s így a két alakot egyetlen ritmusba összefogni. Mindenképpen szükséges lenne, hogy már e vázlatban bennerejül komoly plasztikai *magot* további munkával teljes szépségében valósítsa meg. Est-jének túlméretezett aktjában sok finom részlet lappang, azt hiszem azonban, nem ártott volna a test szerkezetének valamivel erőteljesebb hangsúlyozása, mert így kissé szétfolyó. Mérayné portréja szép, talán kissé mélyek a vonalak s kár, hogy a szem erős kihuzásával az őszinteséget nélkülöző modorosság is helyet kapott a műben. Magvető-jében csak egy-két részletben találjuk meg a többi szobraiban meglévő egyéni lendületet. Nem tartom szerencsés gondolatnak a testet eltakaró leplet. Mindezek kevésbé jelentős hibák s felsorolásukkal egyáltalán nem akarom kisebbíteni azt az erőteljes benyomást, amelyet *Kósa Huba* szobrai első látásukra gyakorolnak.

Kudélász Károly friss, dekoratív vázlata nagyobb szobrászi igény nélkül való. Mihály Lászlóról mintázott fejénél érdekes a felület újszerű kezelése. *B. Illyefalvi Lőte Éva* Guggoló c. kis faszobra igen finom lírai alkotás. Szépen egyensúlyozott tömörszerű mozdulata s kifejezéssel teli kis fejecskéje maradandó helyet biztosít számára a magyar kisplasztikában. Nem értjük azonban, hogy miért állította ki Napozó lány-át, rossz szobor, arca pedig divatlapszerű. Amazonja kedves másodélmény, Szerelmespárja ismét gyenge rodini visszhang, csupán anatómiai felkészültsége egyetlen erénye. Nagyméretű Szent Ferencében sok ornamentális ötlet van, de egészében véve nem legjobb művei közül való. Visszaemlékezve régebbi erőteljes munkáira, attól félünk, hogy a kis méretek az édeskeség felé vezetik. Régebbi szobraihoz egyedül Guggolója mérhető s ez a bájos szobrocška egyúttal sejteti azt is, hogy tehetsége nincs kiapadóban. *Matei Aurél* egészséges formálását zavarja a felület modoros kezelése. *Matéka Sándor* Szamadó juhász-a régiességében kedves, de jelentéktelen munka. *K. Nagy József* Őnarcképe megjelenésében rokonszenves, de nagy hibája, hogy a nehéz háromnegyedes doborművet nem tudta megoldani. Másik három szobráról nincs mit mondanom. *Ősz Nemes György* két zsánerszobra a múlt század divatjának ernyedtt visszhangja, *Vízmerítő lány*-a meg Szentgyörgyi iskolájának emlékét idézi. *Ditrői Siklódya Lőrinc* eleven mozgású alakjaiból hiányzik mindaz, ami szoborrá tenné őket, friss természetvázlatok, plasztikai élmény nélkül. *Sóvári János* Matyó asszonyának felső részében még van némi bensőség, de alul üres felületekbe fullad a szobor. Akt-tanulmányában meglévő mintázásbeli finomságait a rossz máz teszi tönkre.

Szervátiusz Jenő új látomásokkal és forrongó szobrászati formakérdésekkel teli munkáit régóta becsülöm. Első pesti bemutatkozása műtörténeti eseményt jelentett. Régebbi stílusát képviseli Maros és Olt-ja. Mind kompozíciójának szigorú szépsége, mind pedig a gondolat szerencsés plasztikai fordítása elsőrangú művészi alkotássá teszik. Az Anya és leánya leányaktájában is a régi Szervátiusz kicsiszolt stílusa szólal meg. Új műveinek sorozatát nézve, érzi az ember igazán, hogy milyen nagy rejtély is egy-egy művészember alakulása. Az egymásra szűfolt, sokszor indokolatlanul torzított formák, a szerkezet erőszakos szétrobbantása előjele Szervátiusz kialakulóban levő új stílusának. Hogy merre vezet a kibontakozás útja, azt nem tudhatjuk, de kétségtelen, hogy most erős válságban van. Nagy alkotóképzelete biztosan megtalálja majd új formaszépségek felé vezető útját. Egyelőre nincs jogunk beleszólni munkájába, csak türelmetlenül várjuk az új formákba tisztult Szervátiuszt.

Őszinte élmény volt számomra *Vida Géza* pompás Fadöntője. Átélt mozdulat, jó, erőteljes lendület, szépen térbeállított test s elsőrangú faragás jellemzi ezt a szimbólumértékű művet. Torzítását a forma dinamikájának jegyében, csupán a szükséges mértékig fokozta s ott dicsérendő önfegyelmel megállott. A Fadöntő lendülete, elkínzott, durva lába, munkában megizmosodott teste s kissé talán túlságosan torz feje felejtethetetlen benyomást gyakorol a nézőre. Bár szobrának egy főnézete van, mégis ideális, jó kerekoszobor. A test ugyanis úgy illeszkedik a térbe, hogy minden nézetből az alapmozgás új és új szempontú fokozását kapjuk. Ritka erény ez manapság. A szobrászati anyagban még *gróf Teleki Mária* két tanulmánya szerepelt.

Sajnálattal láttuk, hogy az erdélyi művészek szemléje nem teljes. Európai szintre emelkedett erdélyi származású művészeink közül nem láttuk *Kosztai József* és *Borsos Miklós* műveit. A fiatalok közül is sokan távolmaradtak, csak a magamkorukat említve: hiányzott *Dósa Farkas*

András a szobrász, Rákossy Zoltán, Bánhidi Andor, Balázs László, Ágh Lóránd festő s bizonyára még sokan.

Ismét elégtétellel kell megállapítanunk, hogy az a bizalom, amellyel Fuhrmann Károly ötvösművészetének kibontakozását néztük, alapos volt. Sokat várunk tőle az új magyar ötvösség megteremtésében. Biztos, hogy honfoglaláskori díszítőművészetünk alkotó újjáélése ötvösművészetünk kibontakozásának egyik alapja lesz.

Végezetül meg kell állapítanunk, hogy a kiállításon legnagyobb meglepetésünkre olyan művek is szerepeltek, amelyeket a beküldött műveket bíráló bizottság kiselejtezett. Nem kutatom, hogy hogyan s miért történt ez, de kétségtelen, hogy ennek nem szabad megisméltódnie. A túlszűfolt anyag rendezése nehéz feladatot rótt a kitűnő Pap Domokosra, bár sok nehézséget áthidalta, a rendezés mégsem ment a súlyos zökkenőktől.

TISZTÁBAN VAGYUNK AZZAL, hogy ez után a lehetőségekhez képest részletes bírálat után az áttekintett anyag magasabbszempontú, összegező értékelésének kell következnie. Talán lesz alkalmam másutt ezt az összegezést kellő alapossággal elvégezni, itt azonban csak főbb vonásaiban foglalhatom össze a kiállítás tanulságait és általános jelentőségét. Először is meg kell állapítanom, hogy a kolozsvári Műcsarnok óriási jelentősége Erdély művészetében csak akkor teljesedhetik ki, ha az itt élő fiatalok valamilyen formában állandóan biztosíthatják rendszeres tanulmányukat. Művésztelep vagy iskola kell ide, állandó modellel. A világháború előtt az Erdélyi Nemzeti Múzeum akkori lelkes igazgatója, Posta Béla, felismerte már ennek szükségességét és saját elhatározásából a Múzeum köré kezdte csoportosítani az itt élő művészeket. Műtermet biztosított számukra s megvalósítás előtt állott egy festőiskola, a Múzeum nemcsak a halott, hanem az élő művészet szellemi központjává kezdett alakulni. Posta nagyszerű kezdeményezése vele együtt sírbaszállott. Hogy idevaló művészeink önjerejükben teremtik-e majd meg a festőiskolát, vagy közületek támogatásával, nem tudjuk, de kétségtelen, hogy a Műcsarnok csak egy ilyen iskolával szerves egységben vetheti meg az egészséges fejlődés alapját.

Ami a rendezés munkáját és tervszerűségét illeti, a bizottság két különálló tömbben helyezte el az itt élő, a Barabás Miklós Céhben tömörült művészeket s az erdélyi környezetből kiszakadt művészeinket. Érdekes, hogy az itt élő művészek képein világos színek uralkodnak, a többiek művének alaphangulata sokkal komorabb. Iskolázottságukban is elég éles a különbség. Az idevaló fiatalok képein és szobrain érezzük az előiról való kezdés sok küzdelmét, műveiknek mind értékében, mind technikájában sok a bizonytalanság. Virtuóz nincs is közöttük. A pesti Képzőművészeti Főiskola neveltjeinél megvan a biztos mesterségbeli alap s így kevesebb az ingadozás, de kevesebb a friss bátorság is. Ez a meglévő ellentét kitűnő alkalmat kínálhatna az erdélyi képzőművészet sajátos szellemiségének kifejtésére, de úgy látom, hogy az a tény, ami erre alapot adna, hamis nyomra vinne bennünket. Az észlelhető kettősségben nem a szellem, hanem csupán az iskolázottság kétfélesége nyilatkozik meg. A különbségeket külső körülmények hozták létre s így csak felületes szemlélettel láthatjuk benne az erdélyi szellem különvalóságának megnyilatkozását. Nagy Imre, Szolnay Sándor és Gy Szabó Béla magasrendű emberiségében tényleg van közösség azzal a mithoszlátó és teremtő valóságérzéssel, ami Tamási Áront olyan elérhetetlen közelségűvé teszi. Ez a találkozás azonban a nagy magyar egyéniségek találkozója s a sort nyugodtan folytathatnók Rudnay Gyulával, vagy Egry Józseffel, hogy a magyar

művészetnek csupán két, különböző stílusú nagy mesterét említsem, akikben épen úgy megvan a mithosszá teljesedő ember és természet, akiket azonban sem származásuk, sem életfolyásuk nem köt az erdélyi földhöz.

A művésznevelés alapjául nem szolgálhat semmiképen az ú. n. erdélyi szellem, mert ez csak a nagy egyéniségek mondanivalójának zamatában jelentkezik. A legnagyobb hiba lenne tehát, ha a fiatal erdélyi művészek, vélt felsőbbrendűségük tudatában, ingadozásait (aminek mint láttuk nagyrészt önhibájukon kívül való iskolázatlanságuk az oka), értéknek hinnék, vagy épenséggel a sokat hangoztatott erdélyi szellem magukban való inkarnációjának tekintenék. Ez sajnos, nem íróasztal melletti aggodalom. Néhány műben s épen a tehetségesebb alkotásokban megfigyelhettem valami csakazértis való székelykedést, deklamáló stílust és megjátszott öserőt. Nagyon nagy veszedelem ez, mert a póz tartóssá lehet s tanúlással kiküszöbölhető hibákat erénynek tartathat. Ennek a magatartásnak elharapózása a kibontakozás kerékkötője lehet. Az idevaló fiatalok legtöbbször összegező előadásmódja nem a látás nemesedéséből fakad, hanem már eleve így kezdettek festem, még azok is, akiknél a képesség robbanóereje hiányzik. A mozzulatok nagyvonalúsága sem belső forrás eredménye, mert kezdettől fogva sokan nem a természetet nézték, hanem a stílust, méghozzá nem önmaguk stílusát látták benne. Így kifejlődhet egy látszatoművészet, mely megjelenésében s alkotói őszinte hitének öncsalásában hasonlít az igazihoz, de eszköze épen úgy, mint mondanivalója póz s így előbb-utóbb kiesik az idő rostáján.

Ezek figyelembevételével válik csak igazán meggyőzővé egy festőiskola követelése s a művészi szellem állandó csiszolása. Tudomásom szerint Kolozsvár várossal az új Múcsarnokban helyet keres ennek a gondolatnak és a következő két kiállításban bemutatja az utolsó 20 év magyar művészetének kifejlődését. Így a fejlődésből kiesett közönség, épen úgy, mint a fejlődés egyes állomásait és nagy egyéniségeit nem ismerő művészek is, közvetlen élményként építhetik magukba a magyar művészet e csodálatos utolsó két évtizedét. Örömmel kell látni, hogy az a nagyvonalúság, amelyet a város a Múcsarnok megépítésekor mutatott, nem törik meg az épület befejezésével, hanem tervszerűen építi ki a benne nyert materialis központot szellemi középponttá is.

Ismét és ismét latolgatva mondanivalómat s főként annak formabontását, világossá lett előttem, hogy a fiatalok nyilván túl maradinak fogják találni kritikám hangját, az idősebbek meg kárhóztatandóan forradalminak. Szememre vethetik, hogy épen a fiatalokkal szemben voltam túlkemény. Lehet, de vállalom, mert akihez az ember koránál és felfogásánál fogva közel áll, ahhoz keményebbnek kell lennie, mert szeretné meg jobbnak, különbnek, tökéletesebbnek látni.

LÁSZLÓ GYULA

ELŐFIZETÉSEK NYUGTÁZÁSA:

1943. évi előfizetésüket rendezték: Hadfaludy Ernő, IX. Hadtestparancsnokság, Harkó József, Hódmezővásárhelyi Városi Könyvtár, Hoffmann Frigyes, dr. Imecsaly Jenő, Jármí Aladár, Kapussy Dezső, dr. Karda Mihály, Karl János, Kecskeméti Városi Könyvtár, Kereskedelmi és Iparkamara Szeged, Kiss Árpád Sepsiszentgyörgy, dr. Kogler Béla, Kolozsvári ref. kollégium könyvtára, Kovács Sándor Paptamási, Kováts Dénes, Krausz Ottó, Kuzsek Katalin, ifj. dr. Keresztszeghy Sándor, Lamnek Vilmos, vitéz Lámfalussy Sándor, Lázár László, Littke Dezső, M. kir. debreceni VI. hadtest parancsnokság, M. kir. Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatala, M. kir. állami Baross Gábor kereskedelmi iskola Nagyvárad, M. kir. Ferenc József Tudományegyetem Jogi Kara, M. kir. igazságügyminisztérium, M. kir. József Nádor műegyetem közigazgatási jogi kara, M. kir. kereskedelmi minisztérium, dr. Magyary Kossa Zoltán Ujvidék, Markovits Kálmán, Marosvásárhely thj. város, dr. vitéz Mike Gyula, Módy László, Molter Károly, Nagy Béla, Nagy Jenő, dr. N. Nagy László, Nagy Lajos kollégium Pécs, Nevelős Gyula, Német konzulátus Kolozsvár, dr. Németh Ferenc, Népies Irodalmi Társaság, Orbán Károly, Országgyűlési Könyvtár, Országos Kaszinó, Osváth Ferenc, Ötves Gyula, Paczolay György, Papp József, dr. Papp L. Budapest, dr. Parti Gábor, Pitner Árpád, Radó András Dezső, dr. vitéz Rajthy Tivadar, Ref. gimnázium Marosvásárhely, Richter László, Reichsender Belgrad, Róm. kat. gimnázium Kézdivásárhely, dr. Ruzshti Károly, dr. Sárdy Károly, dr. Sebesi Ákos, dr. Semsey Aladár, Sepsiszentgyörgyi gyalogezred, dr. Simon Menyhért, Szabó Bálint, Szabó Sándor, Szabó T. Attila, dr. Szabó István, Szatmárnémeti tankerületi főigazgatóság, Szakáts Miklós, ilyfalvi Szász János, Szent István Társulat Szeged, Székely Mikó Kollégium IKE, dr. vitéz Szépe György, sz. Szépp Ferenc, Szinyei Merse Pál, Szöcs Lajos, Szóts Béla, Sztankó Zoltán, Szücs Lajos, Tankerületi főigazgatóság Marosvásárhely, Taschek Ernő, dr. Terényi Sándor, Tiszti Kaszinó Budapest, Tok Miklós, Tószeghy Dániel, Tóth István, Tóth János, dr. Tömösy Ödön, dr. Török Andor, Trócsányi József, vitéz Ujfalussy Lajos, dr. Vajda Ferenc, dr. Valkó László, Vasmegyei Kaszinó, Váradai József, Városi Könyvtár, Losonc, Veress György József, Veress Gábor, dr. Vékás József, Veszely János, Vitályos Imre, Voith Mihály, Zilahí Állomásparancsnokság.

Az előfizetések nyugtázását a következő számban folytatjuk.

T E R M É S

Az új erdélyi irodalom hangja.

Szerkeszti:

ASZTALOS ISTVÁN, BŐZÖDI GYÖRGY, JÉKELY ZOLTÁN,
KISS JENŐ, SZABÉDI LÁSZLÓ.

Megjelenik évente négy vaskos kötetben.

Egy kötet ára 4.50 P, az évi négy kötet előfizetési ára 15.– P

Pártoló előfizetési díj évi 30.– P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

KOLOZSVÁR, MÁTYÁS KIR.-TÉR 7. SZÁM.

Dr. szentgercei Jakab Jenő könyvesboltja.